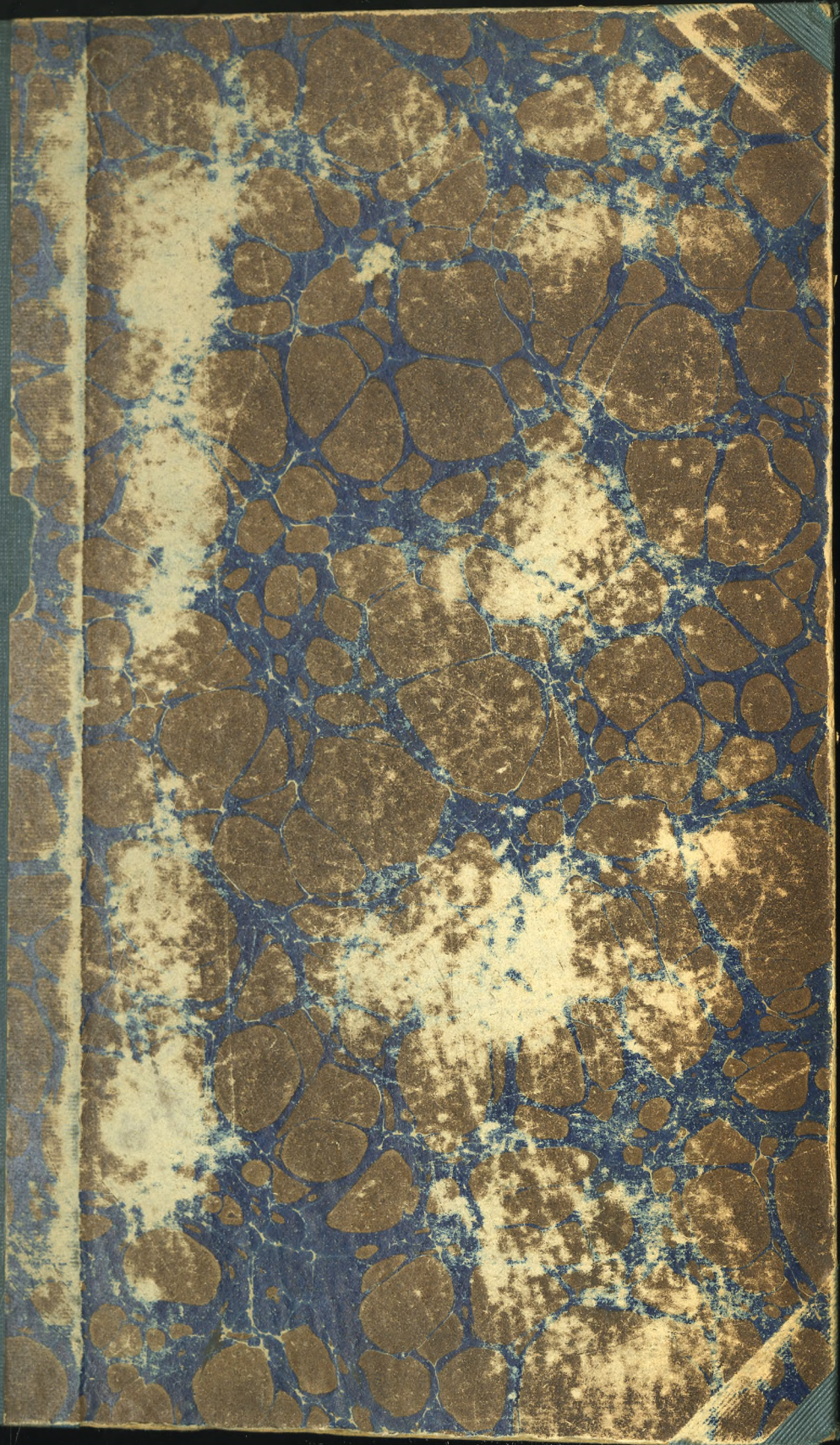

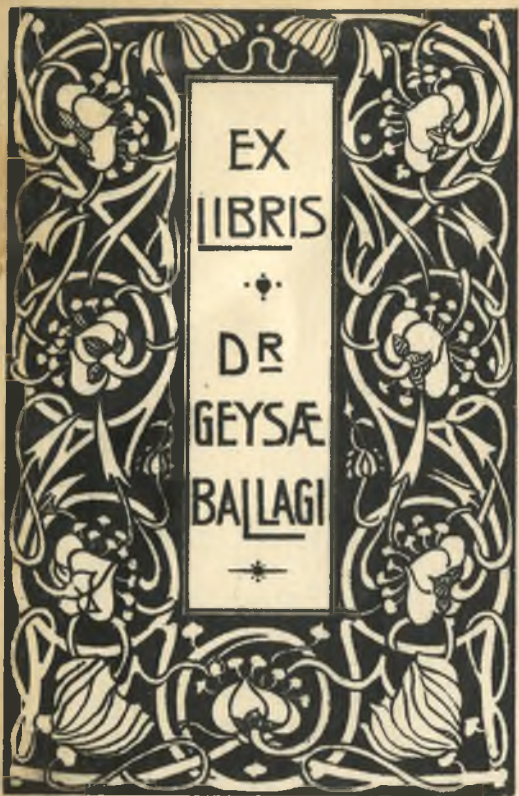
Politikai
röpiratok.

135.

1179 - 1188

1. Az elleniek sorsolmei. Liptkay László, 1847.
2. Események a magyaroknál protestantizmus jelen állapotán. Tj. Szabóczy János, 1857.
3. Der ungarisch-österreichische Dualismus. Guido von Baussonern, 1868.
4. A magyar-galiciai vasútak. Petráni-Steinberg A. J. 1870.
5. Die Kirche in ihrem Verhältnis zum Staate. Ein Wort von der christlichen Gesellschaft der "Freunde". 1875.
6. Die orientalische Frage und ihre Folgen. Karl Vinowz v. Hornáth, 1878.
7. Feladatunk a trienti Lloydfal sémber. 1878.
8. Szózat a néplendítőkhoz és a néphez. K. B. G. 1878.
9. Tanulmányok a közigazgatás köréből. Kelogy Miklós, 1879.
10. Jelenet a Templómezei közigazgatás viszonyairól 1879-ben. Chyzer Károly, 1880.

1976

1994

1999 -07- 07

- 1.) 001 0006 773 136
- 2.) 001 0006 773 129
- 3.) 001 0006 773 112
- 4.) 001 0006 773 105
- 5.) 001 0006 773 098
- 6.) 001 0006 773 051
- 7.) 001 0006 773 034
- 8.) 001 0006 773 013
- 9.) 001 0006 773 006
- 10.) 001 0006 772 993

135

1179

AZ ELLENZÉK
S É R E L M E I .

LIPTHAY SÁNDORTÓL.

PESTEN, 1847.

NYOMATOTT LANDERER ÉS HECKENASTNÁL.

135

AN ELLIENIK

SECRET MET.

PHILIP STAMBOULI

SECRET 1911

SECRETARY GENERAL OF THE CONFERENCE

AZ

ELLENZÉK SÉRELMEI.

A RÉSZEK VISSZAKAPCSOLÁSA,

A

HORVÁT ÜGY

ÉS

A HONTI SÉRELEM

ÉRDEMÉBEN.

LIPTHAY SÁNDORTÓL.

PESTEN, 1847.

NYOMATOTT LANDERER ÉS HECKENASTNÁL.

L11F 52 05J 6TT 08

ALLIANCE OF AMERICANS

A BUREAU OF THE AMERICAN ASSOCIATION

HORACE DICK

A HOUSE OF COMMONS

MEMBER

DR BALLAGI GEZA

MAGYAR-, ERDÉLY- S HORVÁT-ORSZÁG

KARAI S RENDEINEK

EGYENKINT ÉS ÖSSZESEN

HAZAFILAG S HÓDOLVA.

AMT DER ERB- UND NACHFOLGER

KARL S. REINDECKER

VERLEGER

HAARLEMBERG S. HOLLAND

FIGYELMEZTETÉS.

Jelen röpirat számos ügyrokonok s más tekintélyes hazafiak felszólításának, s régidőtöli folytonos szorgalmazásának szüleménye. Tartalmát némi lényegtelen módosításokkal s czélszerűnek látszott rövidítésekkel azon czikkek képezik, mellyek a Nemzeti Ujságban részint „*Deák Ferencz és a zalai körlevél,*“ részint „*Erdély és a kapcsolt részek*“ czim alatt megjelentek. Eredetüknek, a most nevezett férfiú huzamosb háttérbe vonulása utáni megújított politikai fellépése, és a zalai körlevél utján a hazát elárasztani fenyegető gravaminalis politikája, szolgált főokul.

Ezen ok mult dolog. Tekintve tehát a személyt, ki azt ténynyé emelé, ha irányában azóta bármi igen változhattak is a politikai helyzetek, mégis lehetetlen volt az akkori tett dolgot jelenleg is máskint tárgyalni, mint épen azon személyes helyzetek kíséretében, mellyek annak életet adtak. És ez elegendőkép indo-

kolja, miért fogja az olvasó e kis munkát egy— a politikai színhelyről lelépni szándékozó, ez új viszonyban tehát minden pártoknak egyiránti kiméletére jogosított — névvel, ép úgy egybefonva találni, mint egybefonva volt az akkor, midőn közel két év előtt az időszakai sajtó utján világot látott.

A zalai sérelmek sorában a „részek“ visszakapcsolásának, és a horvát ügynek kérdései hívták föl kiváltkép szerzőt, szót emelni. Nem egyedül azért, mert az ellenzék leginkább ezen két kérdést tüzte ki e téreni izgatásainak főtárgyaul, hanem azért is, mert ama — jobb ügyre érdemes szorgalommal — fölhalmozott sérelmek sorában nem találkozik egy sem, mellyre nézve olly kevésbé vannak eligazodva a hazai vélemények, mint épen e két kérdésre nézve.

Deák Ferencz az országban osztatlan bizodalommal birt. Mind a két párt olly reménynyel tekintett feléje, hogy ügyes tapintattal elfoglalt közvetítő állásánál fogva, őt saját nézeteihez sikerülend közelebb hozhatni. Az itt következő czikkek első száma még ezen reménnytől befolyásolt hangulatban volt irva. Szerző nem akarta Deákot a zalai körlevél alkotójaul elismerni s ez által az ő nevét súlyul dobni, a szélső ellenzéki törekvések mérő serpenyőjébe. Azonban, alig hogy az érintett első czikke megjelent, a P. Hirlap egész terjedelmében közlé D. beszédét, mellyből tökéletesen kiviláglott, hogy Zalamegye a maga sérelmeit s körlevelét egyenesen ezen beszédre állapí-

tá, sőt : hogy ezen körlevél egész tartalma nem vala más, mint a kehidai férfinak a zalai közgyűlésen elmondott beszéde.

Deák Ferenczet e lépése ugyanazonosítá a szélső ellenzékkel, és megsemmisite minden illusiót, őt a mérséklet ügynek megnyerhetni. Innen : a második cikk már egyenesen D. mint a körlevél alkotója ellen is volt intézve, kit ezentul már alig lehet tekinteni másnak, mint a szélső ellenzék elvei személyesített típusának. És miután szerző tökéletesen meg van győződve, miszerint a bekövetkező országgyűlésen a sérelmek előadásában egyenesen meg fog tartatni azon hangulat, melly a zalai körlevelet bélyegzi; azért már csak ennél fogva is, e röpiratban legjobb akarata mellett sem mellőzhető e cikkek azon részleteit is meghagyni, mellyek Deákra vonatkoznak, annál is inkább: mivel szerzőnek a zalai sérelmek ellen fölhozott támokai közt vannak olyanok is, mik egyenesen a körlevél szerkezete s hangulatának lényegéből merítetvén, D. sajátlagos állásának s egyéniségének megemlítésétől teljességgel elválaszthatatlanok. Egyébiránt is : az illy részleteket kihagyni, az egésznek ujont átdolgozása, és így a munka eredetiségének feláldozása nélkül semmikép sem lehet, és ezt kell tartani szerzőnek azon állításairól s következtetéseiről is, mellyeknek ideje — a keltük óta elfolyt két év alatt — meglehet, hogy némi részben lejárt ugyan; mellyek azonban az egész összegnek még jelenleg is napi renden lévő tartalmából, az eredeti értelem meg-

zavarása nélkül kihagyhatók semmi módon nem valának; sőt : mellyeknek legnagyobb részbeni helyességük s alaposságukra nézve, épen a megjelenésük óta lemerült két év tűzpróbája kezeskedik.

October 1-jén, 1847.

Pest, martius 23. 1846.

Deák Ferencz és a zalai körlevél.

I.

Alig hiszszük, miszerint találkozzék széles e hazában combinatív politikai fő, melly aziránt velünk tökéletesen egyet ne értene, hogy a honnak ügyei, a zalai körlevél fölmerülése által sajátzerű fejlődési phasisba készülnek átmenni, és hogy e körlevél jelen átalakulási vajadásainknak azonkívül is bonyolult viszonyai közt, valóságos esemény gyanánt tűnik föl; — olly esemény gyanánt, mellynek súlyára és értékére nézve teljességgel s mulhatlanul tisztába kell jönnünk, ha azt kívánjuk, hogy a szélső oppositiónak szelleme, iránya s szám szerinti ereje nyíltan álljon a hon előtt, és ezen párt a maga czéljában, eszközeiben s törekvéseiben, minél inkább lepleztessék.

Azonban — bármi különösen hangozzék is ez sokak előtt — a zalai körlevél nem azért tűnik föl esemény gyanánt a haza alkotmányos viszonyainak láthatárán, mert zalamegyei, sem csak azért is, mintha az valamelly ellenállhatatlan okszerűség súlyával bír-

na; nem! . . . ezen irat sem a hatóságtól, mellynek nevében kelt, sem bentartalmának fontosságától, mellyel az épen nem bír; hanem Deák Ferencz nevéből s állásától veszi nyomosságának súlyait. Itt a provincialis törvényhatóságtól származást és a tartalom okszerűségét, vagy is azon két tekintetet, melly más-kint legnagyobb figyelmet érdemelne, egy honfi egyéniségének, Deák Ferencz egyéniségének fényköre sokkal túlszárnyalja. A zalai körlevél azért esemény: mert a most említett férfinak tulajdonittatik; máskint egészen közönséges, mindennapi tüneménynél egyéb nem volna.

Nincs e hazában statusember, kinek helyzete dicsőbb s magasabb lenne, mint Deák Ferenczé volt eddig. Csak olly polgári állás fénye felé törekedhetik a dagadozó keblü, szivvel mint lángésszel áldott alkotmányos honfi, a millyennek ő eddig még birtokában volt, és ha szilárd lelke, férfias határozottsága s hiuságtól ment cselekvősége a bizonyos oldalról kínálkozó népszerűség bájjainak ellenáll, ezentul is csalhatatlan birtokában maradand. Az ő politikai hitele föltétlen vala, széles és korlátlan mindedig; minden színü, elvü s véleményü hazafi őt a haza szükséges emberének nézte, olly emberének, ki az egy vagy más oldalról tulzások közvetítésének és a divergens, sőt összeütköző vélemények kiegyeztetésének dicső szerepére egyedül alkalmas! . . . És im! . . . a zalai körlevél közopinio szerint épen ezen ünneplett állásu polgár tollából mondatik kifolyottnak, és őszintén megvalljuk, hogy annak szövege-

zésénél ml is a kehidai honfinak kezére s tollára vélünk ismerni.

Azonban mind e mellett mégis más oldalról ellenállhatatlanul egy jobb meggyőződés felé hajtatunk, annyiban, mennyiben reáismerünk ugyan e szerkezetben ama szerencsés írásmódorra, melly az önmagával, elveivel, eszméivel s meggyőződésével tisztában, békében s nyugalomban élő egyéniség fesztelen nyilatkozatait tükrözi vissza, reáismerünk ugyan ama bájoló szónokra s tollra, melly a hűség, nyájasság, szerénység, jóakarát, szívéllyesség, loyalitas és mérséklet malasztitól behatólag cseng s kedvesen; de keblünköl s meggyőződésünköl ki nem tagadhatjuk azt is, hogy eme körlevél szerkezetében szintezen malasztosság s loyalitas édességeinek a mérséklett oppositio leple alá rejtelvezett olly adagát is véljük föltalálni, mellyet a legtulzóbb oppositíóval kar-öltve járó keserü méreg halálos ihlete fertőztet.

Ezen irat azok közé tartozik, mellyekben a szerző nem pattog, nem robajg, hanem a csendes, a szelid meggyőződésnek nemes formáiban, fesztelen, de szigoruan következetes és fokozatos eszmemenettel lebilincsel, meglep, bájolólag meghat s elragad. Ezen elragadtatás perczében személyesülten s életnagyságában látszik előttünk állani a kehidai polgár, s nem kételkedünk, hogy annak szerzője nem más, mint ő. — Azonban mihelyt eszmélünk, fürkésznük s egybevevünk, csakhamar elveszti az irat első hatását, és majd

a combinatiók tarthatlanságán s az ellenmondások visszataszító súlyán kívül bizonyos meggyőződés-
üres, sőt hypocritai adagot látunk fölmerülni benne ;
majd pedig azon iratok közé kell minden jóakaratumk
mellett is leszállitanunk , mik olly lüzijáték gyanánt
tűnnek föl, melly első pillanatban világít, megragad és
szédít , e benyomás megszűntével azonban nem bűvöl
többé , hanem álmokint elenyészve, a valóságos meg-
győződési vágyat egészen kielégítetlenül hagyja. És
ekkor ellenállhatatlanul s fenhangon kiáltjuk : ez
irat vagy nem folyt ki D. tollából s nem fejezi
ki az ő meggyőzéseit ; vagy ha igen : akkor meg
kellene tagadnunk , hogy ezen férfiu azt , mit valaha
tett , összefüggő terv szerinti meggyőződésből tette ;
meg kellene tagadnunk , hogy az ő politikai lépései
érett combinatióból s megtisztult elvből eredők , nem
pedig valamelly szabálytalan , sőt vakesetlegességi
fogalmak koczkafordulataiból.

Az iratok legyőző ereje nagyrészt abban fekszik,
ha azok szerkesztőik benső s minél mélyebb meggyő-
ződésüket hova élénkebb színekben s formákban visz-
zatükrözik. Mihelyt az iratok ezen kellékkal nem bír-
nak , bűvölni s a szerző igényeinek megfelelő hatályt
szülni megszűnnek. Valamint Phryne vagy Lais-nek
az élet tisztaságáról irandó bármi magasztos sorai a
keblet az erény hő lángjára gyujtani soha nem fog-
nák : ugy a zalai körlevélnek bármi remek s szép ész-
memenettel ecsetelt meggyőzéseit is , mellyekkel
az a legkimélőbb formákban keresztül van szöve, mi-

helyt azt a kehidai polgár művének vennők, azonnal csak ugy kellene tekintenünk, mint Syrene csábhangjait, mik az olvasó elméje s kedélye megvesztegetésére színellettetvék; miután mind annak, ki maga okos és D. F. bölcsességét ismeri, egyszerűen s ellenállhatlanul meg kell győződnie, hogy mindazon adatok, mellyek a sokszor említett körlevélben kétségtelen s elvitázhatlan tények gyanánt vannak elfogadva, és mellyek ama fő-sarkpontokat képezik, mik körül e körlevél loyaltása s opporitunitása forog, e jeles politikai eszélylyel s képességgel áldott férfiú által egyenesen nem így, hanem épen ellenkezően tudatnak. — De elemezzük kissé a dolgot, hogy világosabbakká lehessünk.

Gyönyörű, honfi szívet s lelket fölemelő szellem, a valódi mérséklett oppositio szelleme lengi át ez okirat számos sorait annyira, miszerint ellenállhatlanul elragadtatik az ember lelke mélyéből ohajtani, hogy minden kebelben azon magas élvezetet, nyájas megnyugvást, virányos jövő fölötti édes reményt és a haza fölött örökös gondviselés iránti szent hiedelmet gerjesztenék az egyes szószerkezetek, mint gerjeszték a mi lelkünkben. De ismételve mondjuk, hogy ezen magas és megnyugtató érzeteinket, mellyek egyedül az író okos meggyőződésének öszintességében alapulhattak, mi csak első ötletre s ezen okirat átolvasásának első perczében élveztük; később pedig, midőn tünődénk s bővebben eszmélénk a fölött: vajjon ezen böles, előrelátó s a haza viszo-

nyait, valamint a pártok állását, czélzásait s követéseit is alaposan ismerő férfiú előtt lehetett-e az kétséges, hogy a pesti oppositio az ezen okiratban fölhozott s azt átlengő kibékülési s jóakarati szellemre nézve vele legkevésbbé sem érez egyiránt? lehetett-e kétséges előtte, hogy a pesti oppositio valóban csupán csak a trón iránti pietásból fogalmazta kormánytmegrohanó s kigúnyoló jegyzökönyveit a közlebb mult időkben, és ismét csak a trón iránti pietásból szórta szét számíthatlan körleveleit, — vagy inkább nagy részben azért, hogy a kormánynak hüledéseket szerezhessen és ezen czéljának kivitelére a kedélyeket még mind inkább fölizgathassa? vajjon a pesti oppositio s vele együtt a zalai körlevél szerzője benső-kép meg van-e arról győződve, hogy a trón a dolgok állásáról mit sem tud, és hogy a mondott meggyéből felküldött deputatio feladata valóban és csupán csak az vala, miszerint az fölvilágosítassék s értesítessék arról, mit főhivatalnokai az ő nevében károst, alkotmányelleniest, sőt vészhozót elkövettek? s jelesül: valóban gondolta s gondolhatta-e Pestmegye s D., hogy a nyilvánosság jelen századában — ezen műveltebb s fölvilágosodottabb politikai korszakban — az emberi hűség- s becsületességgel meg lehet azt egyeztetni, miszerint a kormányhivatalnokok valami olyast, mi a király egyenes tudta s akarata ellen lenne, annak beleegyezése nélkül, sőt talán egyenes tilalmának mellözésével megkísérlettek vagy keresztülvittek volna? Vajjon megegyezik-e szinte ezen emberi hűség- s becsületességgel, hogy a főherczegek azon emlékiratot, melly Pest küldöttsége

által hozzájok benyujtatott, a Cancellaria utján visszaküldötték volna a végre, hogy az Pesthez érkezék a nélkül, miszerint ez a király tudomásával ne lett s az ő parancsolatából ne történt legyen? szóval: vajjon belső meggyőződése lehet-e Deák Ferencznek, hogy a kormány ebéli lépései, nem egyenesen tudta s akaratával történtek a fejedelemnek s ennél fogva a király akaratától elválaszthatlanok? — Vajjon lehet-e a körlevél alkotója s a pesti oppositio valóságos benső meggyőződéseül tekinteni, hogy a kormánynak intézvényei s javítási tervei keresztülvitelére alkotmányos pártra szüksége nincsen? vajjon őszinte meggyőződésből mondhatta-e D. F., miszerint a kormánynak csak a nemzet akarata teljesítését kell működései zsinórmértékeül kitűzni s azonnal hozzácsatlakozván az egész haza, csak egy párt lesz, t. i. maga a hon? vajjon lehet-e illy üres, illy bizonytalan, illy határozatlan s letűzhetlen phrasis tiszta s valóságos meggyőződésből eredő, holott e phrasis mellett sohasem tudhatni, vajjon a nemzet akaratát a zalai s pesti körlevélben, a mi lapunk, vagy a B. P. H., vagy épen K. L. követeléseiben kelljen-e keresni, s holott a kehidai férfi a maga híres zalai beszédében egyenesen kimondá: „hogy aggodalmának oka nem az, miszerint a kormány magának pártot igyekszik szerezni, egy pártot, melly erős legyen, szilárd s hatalmas; mert hiszen ezen törekvés még nem törvénytelen, és kimondá: hogy ezt teszik a kormányok más alkotmányos nemzeteknél is, sőt a kormány ezáltal némileg enged a közvéleménynek, mert

nem tartja jónak s törvényesnek, a hatalom erejével föllégni, hanem a nemzet erejét kívánja használni kitűzött célja utólérésére.“ — Vajjon lehet-e a sokszor említett férfinak valóságos és őszinte meggyőződése, a zalai körlevélben lappangó ama gyanu, miszerint a kormány a végre, hogy pártot nyerjen, megvesztegetéshez nyul? Nem, nem s háromszor nem! ez D. F. meggyőződése nem lehetvén, az ő okossága, józansága, becsületessége s eszélyességéről föltenni nem szabad, hogy olly okföket rakhatott volna le a zalai körlevél alapjaúl, mellyek őszinte meggyőződése s tudomásába ütköztvén, ez által az egyenesség s becsületesség elveit a fondor képmutatás szerepével cserélte volna föl.

Mindez okosan azt gyanítatja : miszerint D. F. ezen okiratot sem nem szerkesztheté, sem elveit s meggyőződéseit az ki nem fejezheti. E férfiú a loyális formák mögé nem rejtözhetett a végre, hogy a szélső oppositiónak elvei s kívánságai pártolásával, s tehát személyes tekintete odaadásával szolgálatot tegyen! . . . Ez előttünk teljességgel elvonná az ő állásának egész nimbusát, őt a mai tulzó oppositióval identificatio velleitása iránt gyanusítaná, e férfiú jövőjét egészen compromittálná és viszonyait okvetlenül odavinné, hogy vele ismét olly valami történjék, mi 1843ban történt; mert mihelyt ő magát a szélső oppositióval identificálná, vagy általa állását s nevét ürügyül venni engedné tulzó tervei s nézetei kivivására; akkor azonnal a conservativek ő

benne fognák megtámadni a tulzó oppositiót, vélvén, hogy az ő benne személyesül. Nem! . . . D. F. hivatása ez nem lehet . . . az ő hivatása nagy s páralan. Constatirozni fogjuk mi azt, e czikkünk lefolytában.

II.

Nem engedjük mi magunkat eszmefolyamunkban s combinatióinkban feltartóztatni azon közbejött körülmény által, hogy a Pesti-Hirlapnak tegnapi számában D. F.-nek zalai beszéde, a maga egész terjedelmében adatván, ezt fájdalmasan az onnan származó körlevéllel egy s ugyanannak lenni tapasztalánk; — nem! mi e cikkünket folytatni fogjuk olly hiszemben, mint azt írni kezdünk, — a hiszemben: miszerint nem képzelhetjük, hogy a tisztelt férfi annyira elfelejtkezhetett volna állásáról s magát a zalai körlevélben a szélső oppositíóval azonithatta légyen. Csak annyit említünk tehát: hogy elvünknel fogva minden oldalról a kérlelhetlen s pongyola igazság kimondására levén hívatva, ezen igazságokat, mint ezen férfira csak hypothetice vonattakat, tartalék nélkül megirandjuk ezentúl is; arról már aztán nem mi tehetvén, ha illy feltétes állításainkra az alkalmazás valóságot s életet öltend. Mi tehát nyugodtan átadván nézeteinket rendeltetésüknek még akkor is, ha azok egyenesen Deák Ferenczet mint a zalai körlevél alkotóját sujtandanák; taglalás alá veendjük

mindjárt egyúttal e férfinak nem egyedül legközelebbi, hanem még a novemberi zalai gyűlésben tartott beszédeit is, hogy minél inkább kiemelhessük azokból ama gyarló tarthatlan statuselveket és terhes ellenmondásokat, mellyek az azokban kifejtett alkotmányos politikai nézetekben hemzsegek.

Nyílt bizodalommal pillantánk mi fel Deák Ferenczhez, mint politikai ügyünk egyik fénycsillagához, mint működéseit s az azt környező viszonyokat tekintve — minden másnál képesebb s alkalmasb pilotához, ki a status naszádát ama szirtek vész köréből, miket a szélső oppositio előidézett, üdvös révparthoz képes vezetni. Mi őt nem sorozánk azon egy oldal, felületes, gyávaságból utáló és a politikai számtant nélkülöző elfogultak közé, kik kész status-mintákat burjányoztatnak agyvelejökben s azoknak jeges abroncsaiba kívánják az állodalom ezer színvegyülékű viszonyait kérhetetlenül beleszorongatni. Mi őt távol valánk azok közé sorozni, kik az emberi érdemet vagy érdemtelenséget, minden tényt melly elkövetetik, minden elvet melly felállítatik, minden politikai lépést melly ajánltatik, csak azon szempontból mérlegelik, mellynek becse szerint az saját megkövesült terveikkel s sovárgásaikkal egyezik vagy nem egyezik. Mi őt nem sorozánk azok közé, kik tökéletes és gyökeres sarkból kiforgatást akarnak minden áron, és ha azt utol nem érhetik, akkor semmit sem akarnak: hanem mi őtet mindeddig azok sorába tartozónak véltük, kik minden másnál inkább meg vannak arról

gyöződve, hogy az állodalmak megingatásának rejtett okai csak igen ritkán szoktak másult, mint a bűn s féktelenségél feküdni; azok sorába: kik igen jól tudják, miszerint a moral, a törvény, a szabadság, egyenlőség s az ugynevezett emberi jogok igen gyakorta csak az önzésnek alakjára vont csillogó leplek; azok sorába: kik mélyen meg vannak gyöződve, hogy erős kormány nélkül nem lehet szilárd, a renddel párosult politikai szabadság; hogy erős kormány nélkül az alkotmányos rendszerek megfoghatatlanok; azok közé: kik tökéletesen belátják s ki birják számítani, mi kár, mi vész, mi gyászoz rázkódtatásokhoz vezet az, midőn a kormánynak erkölcsi ereje, a keserű gyanusítások, kifakadások és rendszerezett fáradhatatlanságok által, hajhászott gáncoskodások s lehangoló és erélyt ölő megtámadások útján, számított kártékonysággal népszerűtlenné tétetnek; azok közé: kik világosan látják, mi nyomorult politika az, midőn valamelly statusban a vallások mind csak türetnek, de egy sem tiszteltetik; azok közé: kik igen bölcsen tudják, miszerint, változzanak bár a nevek akármi módon is, a dolgoknak mindazonáltal egy vagy más alakban, minden politikai andalgások s fictiók daczára is fen kell állani, vagy föl kell állítatni; azok közé: kik elég józanok s okosak belátni, hogy egy bizonyos mennyiségű hatalomnak okvetlenül helyt kell adni minden kigondolható társulatban; azok közé: kik bölcsen tudják, hogy a mai divatu szélső népuralkodási irányzatok többnyire az ezen hatalombóli részesülés feletti küzdelmek; szóval: mi Deák Ferenczben mind-

eddig erényes, józan, szerény, bölcs, felemelkedett, önzéstől ment, tiszta kezü, tiszta keblü, lángoló honszeretettől magasztult polgártársunkat tiszteltük, ki az ocsmány hizelgőket, valamint ama politikai számtant nélkülöző kábákat is egyiránt magától utasítani tudja s azért keble folyton a hűség, erkölcs, alkotmányos haladás, vallás, béke, elv s felekezeti közeledésnek tárva áll.

És mi terhesen hibáztatjuk ugyan D. két zalai beszédét s annak viszhangját, az onnan érkezett körlevelet, egyenesen, világosan s becsületesen kimondván: hogy ezen okiratban s beszédekben foglalt s már csak azoknak összeegyeztetésénél fölmerülő terhes és visszataszító ellenmondások által is mód nélkül súlyosodott tételeket, valami szilárd, mélyen egybevető s komolyan fontoló statusemberhez illő tanoknak nem tekinthetjük; de nem tartjuk magunkat azért még arra feljogosítva, hogy egyénisége s tehetségei iránti föllebb ecsetelt, tettetés nélküli elismerésünket bármi csekély részben is tőle megvonnánk; azonban ha mától ötlet is ama fictiók emberének kellene ismernünk, kik, magyarán kimondva, az illy ügyefogyott mesterségük természeténél fogva a politikában örökké a hazugság s költés közötti veszedelmes középen lengenek, akkor az ő állása s magas hívatása iránti szép reményeink csak álmok valának ugyan, de olly álmok, melyekből a fölocsúdás ha terhes és fájdalmas is, mindazonáltal nincs, és nem szabad lennie bizonyos tanulság nélkül. És e

tanulást aligha lehet más szavakban foglalni, mintha búskomolyan, de bátran állítjuk, hogy e férfi ama magas ponton, melyre őt a viszonyok, a körülmények és saját alkalmazása fölemelék, szédülni kezd, és a hon veszedelemben áll ezen jelentékeny fiának — ha hibás lépésektől tartózkodik — áldásthozó politikai befolyásaitól s hatályától mindenkorra megfosztatni

D. az úgy nevezett új sérelmeket az oppositio számára lajstromozta, modellázta s mintegy stereotyp evidentiába tette, és ezért neki köszönet. A mi ennek iránybani hivatásunk az, ezeket jelen cikkünk lefolytatásban egyenkint tárgyalni, taglalni s az irántuk elterjesztett hibás nézeteket megigazítani. Ezen specialitásokon kívül azonban, mellyek pontonkinti tárgyalást kívánnak, vannak még a beszédben és a körlevélben is némi állítások, mellyek általános igazsággal kimondatnak, kétségtelennek lenni állítatnak, és ez által úgy tünnek föl, mint Deáknak őszinte s egyenes meggyőződése; ámbár mi hő lelkiülettal, bátran s tartalék nélkül kimondjuk, hogy szerintünk ezek ama bölcs, a haza ügyeit, állását és az általános okosságszülte alkotmányos politikai elveket ismerő polgárnak meggyőződése semmi úton s módon nem lehetnek, s pedig egyszerűen csak azért nem lehetnek, mert Deáknak olly annyira fonák meggyőződése nem képzelhetők. — A kehidai honfi s vele a körlevél t. i. így szól: „Épen midőn törvényeink javításán, a polgárok egymásközti viszonyaik igazságosb rendezésén, alkotmányos szabadságaink czél-

„szerü terjesztésén szívvvel lélekkel akarnánk dolgozni, akkor kényszerítenek bennünket a körülmények, a megsértett törvényeknek, a megtámadott szabadságnak törvényszerü védelmére fordítani erőnket és figyelmünket. És mi erőben megfogyva, magunk közt véleményben, érdekekben megszakadva, mindég távolabb esünk azon sikertől, mit elérni ohajtunk, mi a nemzet kifejlődése.“ — És hiszi-e D. valóban, hogy a körlevélben foglalt sérelmek miatt nem történhetnek javítások, azaz a miatt, mert a nemzet jelenleg is alkotmányának megsértése ügyében annak fentartása s védelmére feszíti meg erejét, s a specialis javítások ez által háttérbe szorulnak: vagy inkább hiszi s tudja, hogy ezen sérelmek azért koholtatnak s nagyítatnak, miszerint ez által az, hogy a javítások más, mint az oppositio szellemében megtörténjenek, elhárítassék, azaz hogy inkább semmi sem történjék, mint nem az oppositio szellemében? — Hiszi-e, mit utolsó zalai beszédében kifogyhatlan csodálatunkra ő maga mondott, azt: t. i. hogy a kormány okosan, eszélyesen, alkotmányos jog szerint és practice cselekednék, ha — mint a szónok kívánja — „mindazokkal, kik vele hivatalos viszonyban vannak, határozottan tudatná, miszerint nem szereti, ha a kormányi tisztviselők a kormány részére a megyékben föllépnek? !!!“ Nem! az lehetetlen! Ha ezt ő valóban hiszi, akkor azt is hinnie kellene, hogy a kormány eszélyesen s okosan tenné, ha hivatalnokaival tudatná, miszerint nem szereti, ha hivatalos kötelességüket teljesítik,

hanem azt szereti, ha — úgy, mint illyesmi eddig is az egész alkotmányos világ botránnyára nem egyszer történt — hivatalnokai a megyékben épen ellene lépnek föl s korteskednek! Kalandori költészet bizony ez uraim s nem egyéb, melly a kormány életének s gyakorlati állásának helyére, bizonyos nemét tenné ama stoicus erénynek, mellynek fertilitásában a privát egyén éhen halni, a kormány pedig, ha gyenge, csakhamar megbukni, ha pedig erős és lángeszű, a despotia mögé menekülni lenne kénytelen. . . . Szomorú impracticabilitások! itt lehetetlen a commentár! S itt még csak egy végső kérdésünkkel vagyunk bátrak a kehidai polgárnak alkalmatlankodni, azzal t. i. vajjon hiszi-e ő, hogy a kormánynak becsületességében kételkedni még akkor sem fogna, ha arról valóban s minden tréfán kívül feltenné, miszerint azon sérelmeket készakarva teszi, mik ellen a dictiók s a körlevél panaszkodnak?!!!

A zalai körlevél alkotója, beszédeiben is, magában a körlevélben is csaknem kimerithetetlen mindazon eventualitásoknak érintgetéseiben, mellyeket — gyanusítási rendszerét, a gyanusítani nem-akarás függönye mögé rejtegetve — egymásután felhord. Meglehet ugymond: hogy a kormány vesztegetni kívánhat; meglehet, hogy az emberek magokat vesztegetetni foghatják hagyni; meglehet, hogy az emberek hiúságból, sőt haszonlesés és önzésből keresendnek s vállalandnak hivatalt; meglehet, hogy a hivatal után esengő embereknek, s meggyőző-

déseiknek — mint a vásáron mondani szokták — ára szakad; meglehet, hogy a kormány gyarlóságból hibázni fog; meglehet, hogy az embereket adományokkal, ígéretekkel s hitegetésekkel magához fogja csábítani; meglehet, hogy a pártszerzési első felvonásnál becsületes czélzása van s meglehet, hogy a második felvonásnál, vagyis a reform átvitelénél változni fog becsületessége, vagy ellenállhatlan akadályokra találанд; 'sat. 'sat De hiszen ezen possibilitások, ezen eventualitások mellett az alkotmányos élet csak egy örökös rettegésből, egy örökös csüggedésből s egy örökös szorongatások közti habozás és lélekjelenléti vesztésből állana, annyira: hogy szeretnénk egy bármi utópiai ábránd-alkotmányt, bármi föld népére s nemzetére alkalmazottat látni — habár azt a kehidai statusférfit egy „tabula rasa“-ra tervezni s felállítani volna is hivatva — melly az emberi gyarlóságok, gyengeségek s a szabad akarat szabad játéka mellett illy possibilitásokat kizárjon, s tehát e possibilitások, ez eventualitások tekintetében a mi állásunknál s alkotmányunknál tökéletesebb legyen! Tegnap óta, mióta t. i. D. F. legközelebbi beszédét a Pesti Hirlapban olvasva aziránt meggyőződünk, miszerint — nemesebb formák alatt ugyan, de tulajdonkép — ő is a szélső oppositio tárogatóját készül fujni, sajnálattal kell gyanítanunk, hogy a francia, vagy épen az oceanontuli politikai „Idiosynerasiá“nak — többekkel együtt — ő is titkos csodálója. — De kérdjük ötet tisztelettel, vajjon az odavaló alkotmányok, az általa felállított s a gyanúsítani nem-akarási

gyanúsítások útján bizodalmlankodó possibilitásai iránt hatályos biztosítékkal birnának-e? . . . Nem! e tekintetben az állomány a római caesarok s királyok birodalma alatt ép oly módon ki volt téve a veszedelemnek, mint a görög respublicáknál, nagy Károly rendszerénél úgy, mint a bullák alkotmányainál; ezeknél úgy, mint Cromvell s convent uralkodásánál, ennél úgy, mint a directorium s Napoleon kormányánál; ennél úgy, mint a mostani angol, franczia s északamerikai rendszernél. A historia nem kevesebb adatokat nyújt arra, hogy a népkormányoknál történt illy eventualitási visszaélés, vagy gyarlóság s oktalanságból elkövetett hibás lépés, mint nyújt arról, hogy ezek az authocratiai s az aristocratiai rendszereknél követtettek el. Az illy általános fölemlítések csak arra jók, hogy a tudatlan népet s a féltudós politikai kontárokot rettegtessék, bizodalmlanságra gerjeszszék, állapotukat kényelmetlenné s kiállhatatlanná tegyék, a roszakaratuak machinatióinak táplálékot nyujtsanak: de a valóságban s az okosok előtt épen semmit sem nyomnak, semmit sem mondanak . . . Specialítások, specificatiók szükségesek, hogy valaki a kormány hűsége, loyaltása s az alkotmányos rendszer jósága s czélszerűsége ellen alaposan s hatályosan felléphessen; a többi mind csupa alaptalan, sőt vétkes izgatás, mellynek büntetése ép oda vezet, miről mi Deák Ferenczczel együtt és velünk s vele az egész hon panaszkodik, t. i. azon bizodalmlanság s feszült gyanútól kísért szorongatások miatti semmisem-törtenhetéshez, mellynek ma nálunk épen e gyönyörű

gyanusítást s bizodalmatlanságot felkölteni tolakodó hajlam s divatrendszer csinos működései mellett, olly szép példányát látjuk! . . . És illy tévutakon már a kehidai polgárt is kalandozni, illy tanokat mind iratban, mind beszédben már ő általa is terjesztetni kell látunk: ez szorongatóan terhes, erősen szomorú jelenet!!!

III.

A részek ügye.

A zalai körlevélben úgy, mint szinte D. F. utolsó beszédében is, az egyeneslelkűség, nyíltság, jóakarat s loyaltásnak terhesen izgató arczulatával, keservesen-fájdalmas modorban szerteszórt kormányelleni gyanusításokon kívül, a positiv sérelmek sorában első s előleges helyen áll az erdélyi részek mindeddigi vissza nem kapcsolása végetti „terhes“ sérelem. „A kormány — ugymond — tiz esztendőnek elforgása alatt nem teljesítette a törvénynek világos rendeletét. A közelebbi múlt országgyűlésen közkereset alá vettek azon törvényhatóságok, minthogy az országgyűlésére követeket nem küldöttek. A vádlottak e törvényes bíróság által elmarasztaltván, az ítélet végrehajtása megkísértetett. Egy éve már, hogy e botrány történt és a kormány még sem tett erőteljes lépéseket a törvényes ítélet végrehajtására. Tiz év óta gátolja tehát a kormány az országnak törvényben kimondott s királyi hitlevélben is biztosított kiegészítését. Tiz év óta nem engedelmeskedik a törvény pa-

rancsának. Tíz év óta mellözi a fejedelemnek törvényben kimondott akaratát, s elnézi, hogy a törvényes bíróság ítélete sikertelen maradjon, sőt épen sikertelensége miatt gúnynak s megvetésnek tárgyává tétésék . . .“ Sulyos, terhes, keserű vád! Annál sulyosabb s terhesebb, mennél szentsanyargóbb (asceticus) szívrepesztőbb resignált hangon, mint valamely hűvös sír zordon üregéből jövő, a hazáért életét áldozta dicsőült polgár sohajának formáiban adatik benne a színpadi jelenet, egy a honfiak ohajtásit mellöző a haza szent jogait lábbal tipró kormány ellen! Itt Deák, kit a világ eddig bölcsnek, a hon ügyei s bajaival tökéletesen ismerősnek hitt; ő, kit a haza őszintének, egyenesnek, becsületesnek, okosan tudott meggyőződésből felszólamlónak vélt; ő, kiről mind- eddig föltette a hon, hogy nem ama nyomorult mesterségnek bajnoka, melly a becsületes, a jóakaró kormánynak népszerűtlenné tételét s decreditatióját tűzte ki föladatul, a kormánynak — mondjuk — melly tulajdonképen, mint látni fogjuk, épen a nemzet iránti túlömlengő szívélyesség s loyális jóakarát gyarlósága által szerezte a jelen ügyben, magának ugyan a legnagyobb bajt s helyzetet, a tulzó oppositiónak ellenben a zalai körlevélben kifejezett káröröm élvezeteit; ő, ki teljes lehetetlen, hogy ne tudja s tökéletesen ne ismerje azt, miszerint nem volt egy hamar széles e földön, két, territorialitásában, jogaiban s szabadságaiban egymástól tökéletesen független, egy s ugyanazon koronás fő uralma alatt élő országközi egyegy ügy, mellynek nem a despotia szeszélye s hatalom-

szava, hanem a felség részéről kifolyó és az érdeklött nemzetek mindkettejére nézve egyiránti atyáskodó s békeszerető jóakarát utjáni kiegyenlítése, oly terhes, oly szeszélyesen terhes föladat lenne, mint épen az előttünk fekvő erdélyi részek visszakapcsolásának ügye, főleg azon stádiumában, mellyben az most áll, s mellynél fogva egyrészt a zalai körlevélféle erőszakoló követelések, másrészt pedig egy ki nem számított, elhamarkodott s időelőtti concessio következtében, egy nemzetnek — százados diplomatikai szerződések útján szentesített — territorialis birtokát, beleegyezése nélkül, sőt egyenesen akarátja ellen, a másik nemzetnek kellene átadni; Deák — mondjuk — itt vétkes sérelmet lát; — ámbár ezen ügy, a szerint, mint a hogy az ma fekszik, és a mint az, amaz ismeretes zordonságu követelések által túlerőszakoltan állván, Erdélyre nézve — a nélkül, hogy ismét ott azon nagy súlyosságú sérelemmé ne válják, melly a diplomatiában „casus belli“ neve alatt ismeretes — csaknem végrehajthatlan és vétkes sérelmet lát; ámbár ezen ügy — mint a hogy az ma áll, igen is, sérelem ugyan, de csak úgy s akkor sérelem, ha s mennyire az egyes lélekkel s nemzeti becsületességgel megférhet, követelnünk, hogy egy, honunkkal vérre, nyelvre s rokonságra ikernemzet, t. i. erdélyi atyánkfiak közt és köztünk fenforgó ügy, amaz atyánkfiak ellen, a mi javunkra, hatalomkar, azaz vér, vagy elnyomatás s tehát mindkét esetben gyászos erőszak útján, az ugyanazon egy kötelességgel, jogtisztelettel s sympathiával mindkettőnkhez vonzó fejedelem által, a leg-

kisebb erkölcsi küzdelem s habozás nélkül, hideg vérrel s jeges megátalkodottsággal eldöntessék!

Nem előlegezzük mi itt nézeteinket s véleményünket ezen tárgynak jogmivolta fölött, de bátor egyenességgel csak annyit mondhatunk : hogy ha a zalai körlevél készítője az előttünk fekvő állásoknak kimondhatlanul kényes voltát át nem látja, akkor rendezze házi viszonyait s hagyjon a politikának békét; ha pedig átlátja, és mégis olly elkeseredett modorban s kitételekkel, olly a hazafiak lelkét indignatióra, keserűsége s utálatra föltöviselő, a haza s alkotmány sirja fölött könyező is sohajokat ömlesztő szövegben támadja meg a kormányt a köztünk s Erdély közti ezen ügyre vonatkozó — erkölcsi torturához hasonló, a földön legfeszültebb s valóban résztvevő sajnálatra méltó — állásában: akkor a kehidai polgár másképen tud és érez, mint a hogy ír és beszél, vagyis : akkor ő — legszelídebben mondva — nem az, a kit benne honfitársai birni gondoltak. Ő legalább is a hiuságtól nem ment, nem tántoríthatlan, nem ama egyenes lelkű, finom eszélyű hazafi! . . .

Nekünk nagyon nagy okunk van hinni, hogy csak igen kevesen vannak, kik az erdélyi részek visszakapcsoltatásának állapotjait, ama több százados viszonyokon át, mellyek ide tartoznak, figyelemmel tanulták s egybevetették volna. Kevesen, kik belátják, hogy ez, keresztülkasul magasb diplomatikai kérdés, melly sok olvasást, nagy béketűrést, nem csekély politikai jártasságot s mély gondolkozást igényel attól,

ki annak valóságos benérdeme fölött itélni s bírálni kíván. És mi D. F.-nek loyaltitása és becsületessége ügyében szeretjük hinni, hogy e bonyolult kényes tárgyat még ő sem forgatta keresztül mindeddig; valamint hogy nem forgatták azt keresztül azok, kik a hosszú diaeta 21dik törvényczikkét szorgalmazván s irván, valóságos statariumot üztek a törvényhozás dolgában; és nem forgatta biz azt keresztül ama kormány sem, melly erre a sanctiót adta, s végre az sem, melly az 1839iki országgyűlésre a visszakapcsolt megyéknek regálisokat küldött. . . E tárgyat egy pár ujságcikkkel absolválni elég nehéz ugyan, de látjuk, hogy mégis meg kell kísérteni, — ámbár igen is jól tudjuk, hogy ujságlapban nem ritkán oda szokták küldeni a szerkesztőt, a hol a bors terem, ha czikkei valami statusirat alakját viselik. Mi tehát ennél fogva mind e veszély daczára is, jelen s közel jövő czikkeinket szándékozván ezen terhesen fontos ügy tárgyalására szentelni, eme csak igen rögtönzött szövegezésünk tekintetében nyájás engedékenységgért esdünk.

Nincs kétség, hogy az Erdélytől visszepakcsolandó részek iránti kérdések, két korszakot képeznek. Ezeknek elsejét mi I. Ferdinánd s Zápolya János között 1538ban Nagy-Váradon kötött egyességtől egész 1595dikeig, vagyis a Rudolf s Báthory Zsigmond között kötött prágai egyezkedésig, azaz Báthory Zsigmond leköszönéseig tartjuk számítandónak; a másodikat pedig Rudolf uralkodása alatt ennek testvére — utóbb II. Mátyás király — által 1608ban Bocskay

Istvánnal kötött bécsi békekötéstől, egész a nagy Leopold által 1687-ik évben kötött balázsfalvi egyezkedésig, vagyis még pontosabban, Erdélynek 1688-ban Karaffa általi meghódításaig, itéljük kiterjedőnek.

Az első korszakot mi illeti: Zápolya János, ennek fia Zápolya Zsigmond — János, Báthory István és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelmek uralkodása alatt Magyarországtól elszakasztott részekre nézve, a kérdések, szerintünk, egészen tisztán állanak; mert miután bizonyos és kétségtelen az, hogy a mondott nagyváradi egyesség 7-dik pontja szerint a Magyarországtól elszakasztott és az erdélyi határszélektől egész a Tiszáig terjedő részek Zápolyának egyenesen csak „élte napjaig“ adattak át; későbbben pedig I. Ferdinánd, Zápolya Jánosnak 1540-ben történt halála után Isabella királynéval 1551-ben kötött egyesség következtében egész Erdélyt a kapcsolt részekkel együtt átvette, a Magyarországtól elszakasztott s Zápolya király birtokában volt részeknek, mint csak Zápolya halálaig kötelezetteknek visszakapcsolása egészen tisztán állott.

Később, midőn az erdélyiek a törökök által szorongattatva Isabellát 1556-ban visszahívták, s az erdélyi fejedelemség a megholt Zápolya fíjára Zsigmond-Jánosra visszaszállott, a közte s II. Miksa közt kötött speyeri béke által 1571-ik évben ismét egyenesen kimondatott: hogy a magyarországi részek s jelesül Bihar, Nagyvárad, Máramaros, Husztal és a sóbányákkal, Kraszna s Közép-Szolnok ismét csak Zsig-

mond János élte napjaig maradjanak az erdélyi fejedelemségnél. De itt már különös az, hogy Zaránd és Kövárvidéke e békekötésben épen nem említetnek, mi azt gyaníttatja, hogy e két hatósági test iránt nem volt kikötve, miszerint Zápolya Zsigmond halála után a magyar koronára szálljanak, azokat tehát a szigorú jog szerint világosan úgy kelle tekinteni, mint olly testeket, mellyek a speyeri békekötés által, örök időkre Erdélyhez kapcsolattak, nevezetesen pedig úgy, hogy azok, a foederalis tractatusok utján egyenesen Erdélyé lettek, s nem Erdély fejedelmeé, és ezen minémüséget örökidőre megtartották, miután épen Magyarországi királyai, mint később Erdélynek is fejedelmei voltak arra hivatva, hogy Erdélynek azon előnyeit, mellyek ezen ország által egykor épen ellenünk megszerezettek, nem egyedül hogy tiszteljék, hanem minden módon védjék is. Erdély e jogánál fogva, Rudolfnak, a két nemzet ugyanazon egy fejedelmének, keze kötve vala, ezen megyéket Magyarországhoz visszacsatolni, még akkor is, a midőn Báthory Zsigmond lemondott; mert az erdélyi fejedelem az ő személyében meg nem szűnt ilyen lenni az által, hogy tegyzersmind magyar király volt, és meg nem szűnt az erdélyi territorialis jogtisztelet kötelességeivel birni, bármi igen obajthatta volna is azt, miszerint Magyarország akkoron Erdély ellen, minél erősebbé, minél hatalmasabbá váljék. — Ezen körülményt e két törvényhatóságra nézve figyelmébe ajánljuk olvasóinknak, mert csak ezen egyetlen körülmény szolgálhat irányadóul annak kitapogatására, valjon diplomatikai

tekintetben minő természetiek ezen részek, t. i. ugy kell-e azokat tekinteni, mint a zápolyaiánus fejedelemség ideje alatt Magyarországtól valamelly foederalis tractatus által állandóan elszakasztottakat, vagy ugy, mint csak időre, például csak Zsigmond élte idejére, ennek tulajdonítottakat?

Később, miután Zsigmond még a speyeri békekötés évében 1571-ben kimult, ennek utódját Báthory Istvánt, Miksa az erdélyi fejedelemségben nem akará máskép elismerni, mint ugy, ha esküvel megerősíti, hogy a fejedelemséget is, és a magyarországi kapcsolt részeket is bármikor, midőn a császár s király által fölszólítatni fog, átadni kötelezendü magát, és ennek következésében — mint fölül is emliténk — Báthory Istvánnak utódja Zsigmond, a prágai egyesség által az erdélyi fejedelemségről világosan le is mondván, nem egyedül Bihar s Marmarosmegyék, hanem az 1599: 11; 1600: 9; és 1601: 25 t. czikkek bizonyítványa szerint Kraszna s Közép-Szolnok megyék is, Magyarországhoz valósággal visszacsatoltattak, Zaránd s Kövár vidékéről azonban mind a történet, mind pedig a törvénykönyv hallgat.

Ezeknek következésében helyén van itt figyelmeztetni arra, hogy ezen világos esetben, melly szerint t. i. Kraszna és Közép-Szolnok egyenesen csak a Zápolyák életnapjaig levén Erdélyhez kapcsolva, semmi diplomatikai jogczimmel afficiálva nem volt, az idézett 1599: 11, 1600: 9, s 1601: 25 t. cz. által egy-

oldalú magyar törvényhozás útján, egyedül az akkori fejedelem sanctiója mellett is joggal lehetett rendelkezni, mert a jus tertii, t. i. Erdélynek mint független statusnak csak ideiglenes személyekhez kötött viszonya forgott fenn, világos tulajdoni joga pedig nem; de egyszer s mindenkorra meg kell itt jegyezni, hogy azon esetre, ha e megyék valaha Erdélynek birtokába kötetlen s feltétlen foederalis tractatusok által mentek volna át, akkor nyiltan áll, hogy egyedül az erdélyi egyezkedés s ezen ország világos jóváhagyásával, vagy legfeljebb is a diplomatikai tractatusokra nézve szokásos valamely békitő bírósági ítélet útján lehetett volna azokat visszacsatolni; magától is értendővén: hogy illy békitő bírói tisztet mind a két nemzet világos felszólítására, vagy mind két nemzetnek hallgatólagos beleegyezésével, a mind két országnak ugyanazon egy személyben egyesült fejedelme, legtermészetszerűbben vihette vala.

Mi a második időszakot, 1608-tól egész 1687-ig, s innen ismét — 1688-ig illeti: mindazon megyék, mellyek Báthory Zsigmond lemondásától egész Bocskay Istvánig, s még ezen utósó által is Magyarországtól egyenkint elszakasztattak, az 1606-iki híres bécsi békekötés által olly módon, mint azok Báthory Zsigmond alatt állottak Tokaj várával együtt Bocskay Istvánnak s az ő fiúágon levő törvényes maradékinak adattak birtokukba, ezenfölül pedig még Ugocsa, Bereg s Szathmár megyék, ez utósó megyei várral. — Szint illy megszorítással, azaz ismét csak mint

a törvényes fiumaradéokra szállandók adattak a magyarországi megyék az 1610-dik évi kassai békekötés következtében II. Mátyás által Báthory Gábor erdélyi fejedelemnek is. Ezen foederativus szerződések által tehát az elszakasztott megyék a Bocskay s Báthory-ház sarjadékának fenmaradásához levén kötve, ezeknek magvaszakadtával — diplomaticai szempontból tekintve — a magyar koronára való visszaháramlás ha nyílnak s világosnak tekintethetik is *), azonban egészen más alakot vett magára e dolog a hatalmas erdélyi fejedelem Bethlen Gáborral kötött szerződések s békekötések által.

Az 183²/₆-iki országgyűlésen az erdélyi részek visszakapcsolása iránti sérelem felterjesztésének okirata ugyanis maga említé fel azt, hogy e fejedelemnek, II. Ferdinánd, az 1620-ban kötött bécsi egyesség creje mellett feltétlenül engedte át előbbeni magyar birtokaihoz Zabolcs, Szatmár, Ung s Bereg megyéket. A megszorítás ezen egész szerződésben egyedül az volt, hogy a magyar megyéket s határszéleket sem a töröknek, sem a magyar korona más ellenségeinek semmi czim alatt soha által nem adja, s erre nézve ő s utódjai mint erdélyi fejedelmek a magyar királyt mindig eskü által biztosítani köteleztessenek. — Itt tehát már az Erdély kezében levő tulajdonké-

*) Visszatérünk még talán egykor tüzetes felvilágosítására, miszerint a tulajdonképeni partiumok kérdése egészen különböző kérdés, a többi Erdélyhez jutott magyar megyék kérdésétől.

peni „részek“ meg sem említettén, anyival kevesebbé köthetettek Bethlen Gábornak akár holtiglani, akár márcsak családi birtokához is, hanem azok még inkább mint ezen 4 megye egyenesen ezen fejedelem s annak utódai személyében Erdély szerzeményévé váltak. Ezen elv s állítás mindinkábbi világosságot nyer azon ellentét által, hogy szint-azon szerződésben még Szepes, Sáros, Abauj, Zemplén, Ung, Borsod, Heves és Árva, de már csak élte napjára adattak át Bethlennek, és habár való is, hogy két évvel későbbben, azaz 1622-dikben a „nikolsburgi“ béke által ismét e hét megye, t. i. Abauj, Bereg, Zemplén, Borsod, Zabolcs, Ugocea és Szathmár, csak úgy említettnek, mint Bethlennek holtanapjaig átadattak, s úgy említettnek ezek az 1628. évi pozsonyi békekötésben is, még is épen ennél fogva Zabolcs, Szathmár, Ung, s Beregre nézve az 1620-diki rendelkezés erejét vesztvén, későbbi időkben e 4 megye nem csak ezért joggal kapcsolthatott vissza rövid uton is az anyaországhoz, hanem már csak azért is, mert a nikolsburgi békepontok a pozsonyi békekötés által megújítván, azok megtartásukért a mondott 7 magyar megye is jótállván, ezen jótállásnak csak egyenes következménye vala az, hogy ezen hét megye tetteleg és saját egyoldalu elhatározása által, egyedül a magyar törvényhozás útján is visszacsatolathatta magát az anyaországhoz.

S diplomatikai szempontból csak innen lehet magyarázni azt, hogy — mint alól látni fogjuk — Ka-

raffának győzedelmei és a szentgothárdi békekötés után Leopold egymásután, Erdélynek minden diplomatikai sérelme nélkül visszacsatolhatta Magyarországnak elszakasztott valamennyi megyéit, kivéve Zarándot, Krasznát, Közép-Szolnokot, Kövár-vidékét, Bihart, Aradot s Marmarost, mellyek a Bethlennel kötött foederalis szerződésekben Erdélynek feltétlen s örökös joggal adattak át. Ezek közül a két utósó nagy részben még a karloviczi békekötés után is török kezekben levén, egyenesen onnan jött vissza Magyarországhoz; az első pedig I. Apaffytól biratván, habár a balázsfalvi egyezkedés által 1687-ben, s tehát még Erdélynek a magyar koronához való visszakapcsolása előtt az adó ügyében ezen fejedelemségtől különválva kezeltettek is, mégis törvényes és politikai tekintetben Erdélynél hagyattak meg; mert vajmi természetes volt, hogy Leopold, mint a ki Apaffyak alatt s nevezetesen a karloviczi békekötésig Erdélynek csak védura volt, a törökökkel pedig folytonos harczban élve, hadi erejének a forrongó Erdélytől mennyire lehet független megalakítására törekednie kellett, ezen megyék adói s katonai állapotjait közvetlen kezelése alá venni édes örömet iparkodott.

A szentgothárdi győzelem után a török szultán és I. Leopold közt 1664-ben kötött béke által Apaffy erdélyi fejedelemsége megállapítván, Szathmár és Zabolcs Magyarországhoz visszacsatoltattak ugyan, de a többi megyéről említés sem tétetik, valamint nem tétetik még akkor is, midőn Karaffa szerencsés fegy-

vere Erdélyt meghódítván , a Fogaras várában 1688-ban egybegyült erdélyi rendek országukat a török védeuraság alól I. Leopold és fia József védurasága alá adák ; sőt ez ünnepélyes átadásnál Huszt vára, melly Marmaros megyében feküdt , és Kövár egyenesen Erdélyhez számittatik. — Ez alkalommal Erdélynek azon joga még elismertetett , hogy fejedelmeit szabadon választhassa. Apaffy halála után , kinek fiát I. Leopold még fejedelmül kívánta , Kiuperlifegyvere által a magyar királynak erdélybeni uralma egy kis időre ismét megszakasztatott ugyan , de Eugen diadalai által csakhamar visszaállítatott. Végre : az 1699. febr. 16. kötött karloviczai béke által , Erdély azon határaival , melyekkel akkor birt , I. Leopold birodalmába esvén , itt már többé Erdélynek , fejedelmeit szabadon választási jogáról említés sem tétetett ; és ez volt Báthory Zsigmond idejétől az első diplomatikai oklevél , melly az erdélyi fejedelemséget a magyar király személyében , a magyar koronával tettegeseen egyesíté. — Erdély birtokának azonban a magyar királyságban nyugvó jogzime , csak Mária Theresia által az 1741-iki 18. t. cz. erejénél fogva ismertetett el.

IV.

Ezek elősorolása után ismét egy új fokra lépnek föl az előttünk fekvő visszakapcsolási ügy fordulatai, s elértünk combinatióinkkal egy harmadik korszakhoz, azon korszakhoz t. i., midőn Magyarország részéről visszakapcsoltatni szorgalmaztatnak az Erdélyhez csatolt megyék a magyar király által, ki egyszersmind erdélyi fejedelem is. Visszakapcsoltatni kívántatnak pedig nem a forrongó háboru időszakában, midőn t. i. fegyver utján nyert s katonai ideiglenes kezelés mellett a visszanyerő magyar királynál levő részek jure postliminii a koronának törvény s politikai hatóságához visszaadatni, és ez által az ország határai kiegészítettetni minden időben jogosan és sikeresen szorgalmaztattak a magyar kk. és rendek által, hanem visszacsatoltatni sürgettetnek az erdélyi fejedelemtől azon részek, mellyek azon időperczen is ezen ország birtoka alatt voltak, midőn a magyar király a zentai ütközet után kötött karloviczi béke s II. Apaffynak abdicatioja által, Erdélyt, mint független alkotmányos országot, a magyar koronának visszaszerezvén, maga s utód-örökösei egyszersmind erdélyi fejedelmekké lettek.

És itt az előleges, jogállapoti elv s szempont meghatározására szerintünk szükségesnek látszik egy disjunctiv kérdés fölött tisztába jöni; a kérdés fölött t. i.,

vajjon 1) olly természetűek-e ezen birtokok, miszerint azok nem föltétlenül, hanem csak az erdélyi fejedelmeknek éltük napjaig adatván át, ezek kimulta után a magyar koronához tisztán s tetteleg visszahárthatnak; vagy 2) olyanok, mik örökös czimmal az erdélyi fejedelemségnek átengedettek? Ha az első: akkor mindig csak az erdélyi fejedelem s a magyar nemzet közt van a kérdés, és akkor az erdélyi fejedelem rövid loyális uton visszaad, Magyarország pedig visszanyer; mert nem forog föl az erdélyi haza integritásának bizonyos tekintetben az odavaló karok s rendek ellenörködése alatt álló kérdése. Ha pedig a második: akkor ez már olly internationalis kérdés, melly Magyarországnak egyoldalual diaetalis tractátusai utján ennek királyával nem kezelhetik, s el nem döntelhetik; mert a valóságos fegyveres erőszak imperiuma a dolgok állapotjaitól elmelölözhetetlen áldozatokat nem követelvén, az erdélyi rendeknek hazájuk határi integritására nézve, alkotmányos reclamatióikat fejedelmükhez intézni való jogukat kétség alá vonni nem lehet. És ezek előrebo csátása után menjünk ismét vissza a pragmatikai tények elősorolására s azoknak további diplomatikai felvilágosítására.

I. Apaffy, Erdély szabad választási 154 évig tartó korszakábóli utósó tényleg uralkodó fejedelmének birtokában, a Leopold közt, s e fejedelemség védura, a porta közti véres harczok ideje alatt utójára már csak Zaránd, Kraszna. Középszolnok, Marmaros, Bi-

har, Arad s Kövár-vidéke volt. A magyar rendek a karloviczi béke után csakhamar követelték Leopoldtól, miszerint e megyéket törvényes és politikai tekintetben is az anyaországhoz visszacsatolja, s nevezetesen Kövár-vidékére nézve 1693-ban némileg kedvező leiratot is nyertek. Ellenben I. Józsefnél folytatott szorgalmazásuk kevesebbé volt sikeres, mert ezen fejedelem 1709-ben Krasznát, Középszolnokot, Marmarost, Zarándot s Kövár-vidékét Erdélynek ígéré. Később azonban az 1715: 92. t. cz. tizenegy magyar megyének, melly még katonai hatóság alatt volt, visszakapcsolását rendeli; az Erdélyhez kapcsolt Marmaros, Kraszna, Középszolnok s Kövár-vidékére nézve pedig megismeri, hogy azok visszaillesztésének követelése a magyar korona jogain alapszik. Ezen törvényczikk rendeleténél fogva a valóságos visszaadás körül munkálendő biztosság — olly móddal, hogy az erdélyi rendek s az odavaló kormánytanács is meghallgattassék — 1729: 7. t. cz. által kiküldetvén, miután az erdélyi udvari kancellária 1730-ikban tett felterjesztése által mindazon megyéket, mellyeket mint I. Apaffy által birottakat csak az imént elősorlánk, egyet sem kivéve, egészen, azaz adói tekintetben is Erdélyhez csatoltatni sürgette volna; az 1732-ik évi dec. 31-ről kelt k. leirat által III. Károly Krasznát, Középszolnokot s Zarándnak felét, Köröst s Kövár-vidékét Erdélynek; Bihart pedig, Marmarost s Zarándnak másik felét Magyarországnak adta: Arad, mint már előbbi czikkünkben mondánk, más úton s nevezetesen a fén említett 11 megyével kebeleztetvén vissza.

A magyar rendek ezen határozattal be nem elégedvén, szüntelen sürgették ama megyék bekebelezését, mellyek a fölhozott Carolinus leirat által még Erdélynél hagyattak, és az 1741 : 18. t.cikkben Mária Therezia, ezeknek Erdély ujalagos meghallgatása utáni visszacsatlását meg is ígerte. Másrészről azonban az erdélyiek, ezen megyékhez, a fölhozott foederalis tractatusok erejénél fogva, jogot követelvén, és ehez még ezen jogukat a topographiai helyzet és más statuspolitikai és hadi szempontokból az egész birodalomra háramlandó hasznok tekintetével támogatván, az 1790diki 11. t.cikk a dolgot ismét csak az erdélyiek meghallgatásától függeszté föl, kik 1792ben tartott országgyűlésükből folyvást s állhatatosan a Carolinus elintézés föltartását sürgetvén; végre az 183²/₆dik magyar országgyűlésből egy erélyes felterjesztésben ezen tárgy ismét, mint előleges sérelem, hoztván szönyegre, elég különös, hogy ámbár a diaetalis tractatusoknak s megvitatásoknak tárgya csak alig is lett, mégis egy nem is reménylett királyi resolutio érkezvén, a visszacsatlási 21dik törvény-czikk megalkottatott.

Ezen visszakebelezés kimondása — mennyire mi tudjuk — a fenforgó okiratoknak minden magasabb diplomatikai szempontbóli s nemzetjog-elv tekintetéböli disquisitioja s megvitatása nélkül körülbelöl csak improvisáltatott, s feledtetve a szemközt álló két nemzet függetlensége s a foederalis tractatusok internationalis érvényessége, mindig csak egyszerűen úgy

tekintetett, mint valami feudalis adományzásból eredő, csak az erdélyi fejedelmek személyét vagy családját érdeklő, s azoknak kimultával valami világosan álló, plasticé fölmutatható törvény által biztosított caducitas; mellynél a magyar koronára nézve a via facti summaria alkalmazható. És ezen ügyét maga Erdély is, ámbár 1751diki nyilatkozatában a Ferdinánd- s Zápolya-ház közti egyezkedésekből eleget okoskodott, mégis sem akkor, sem az 1792dikben általa tartott országgyűlésből kelt naplójában följegyzett nyilatkozatában, nem állította a combinatiók ama széles talapzatára, mellyre azt állítania lehet; mert többnyire csak a Ferdinánd, a Zápolyák és Izabella közt kelt egyezkedések körében forgott, mellyeknek erejét azonban, mint előbbeni czikkünkben kifejténk — kivéve épen Zarándra és Kővár vidékére nézve — elenyészeltnek lehet, sőt kell tekinteni.

A további események, mellyek ezen megalkotott visszacsallási törvény következtében, vagy arra vonatkozólag történtek, fris emlékezetben vannak még.

Tudjuk: hogy a megalkotott törvényczikknek 1. §-a által a visszakapcsolás kimondva levén, bármi igen volt is az viszonzva a törvényczikk többi s főleg utósó §-sára, mégis az elvileg visszakapcsoltaknak kijelentett megyék az 1839diki országgyűlésre, királyi levelek által már meghivatván, Kraszna s Zaránd meg is jelentek; azonban mind ezen két megye, mind pedig Középszolnok is, és Kővár vidéke az

1841diki erdélyi hongyülésre szinte királyi meghívó leveleket kapván, miután a mondott Kraszna s Kövár vidéke az 1843diki országgyűlésre szinte meghivatván, már többé meg nem jelentek, kereset alá vétettek, s a királyi ítélőtábla által elmarasztaltatván, ezen ítéletnek végrehajtását tetteges ellenállással gátolták meg; illy módon az eredeti visszakapcsolási sérelemből, melly tulajdonképeni sérelem soha, de soha nem volt, hanem legfeljebb is olly kívánat s ohajtás, minek mind tárgya, mind pedig teljesítése csak a két ország közt fenforgó ollynemű diplomatikai jog s birtok kérdésnek mintegy birói határozat utjání eldöntésében állhatott, mellynek e vagy ama módoni kimenetele a közös uralkodónak s kormányának, saját érdekeiket tekintve, teljességgel közönyös vala, — illy módon, mint mondók, az eredeti visszakapcsolási valótlan sérelemből a dolgoknak századontúli napolás és időzés utáni most egyszerre lonák elhamarkodása, s ezáltal az ügynek méginkábbí bebonyolulásánál fogva egy az előbbinél feltetszőbb és a fölületes fők előtt az eredetinél sürgetőbbnek s alaposabbnak látszó sérelem emelkedett.

Egyébiránt is régi alapos panasz az már a magyar törvényhozó testület ellen, hogy alkotott törvényei nem tiszták, hanem vagy egymásba ütközök, vagy egy s ugyanazon törvényezikk szerkezeténél is homályosak, határozatlanok, habozók, különfélekép magyarázhatók! E panasznak hangoztatására azonban alaposb példányt, ama két nagy könyvben, épen

a kérdés alatt levő 183²/₆diki visszakapcsolási törvénynél aligha találhatnók. Hemzseg ez a logikai s anyagi anachronismustól, és csak a három kis §ból álló szerkezet olly rakásra dönti magát a tárgyat s az egész intézkedést, s olly ellenmondásokba keveri az ügyet, hogy bátran kimondjuk : számtalanszor roszabb a semmi törvénynél. Ezt azért, mert ha e törvény meg nem alkottatik, csak az eredeti sérelem, vagy inkább postulatum marad fen; így pedig lehetetlen vala annak egyenes és pedig sokszoros sérelemnek okot nem nyújtani, miután e törvényrendeletnek végrehajtása, — azon formában, mellyben megalkotva áll — csaknem lehetetlen! . . . És ezen sajátzerü törvényczikki gallimathiasban fekszik oka egy kormányi botlásnak is, melly, ámbár egészen homlokán viseli a loyaltás és törvényszerűség bélyegét, mégis más tekintetben teljességgel menthetetlen.

Visszatérünk mi ennek részletes taglalására, és ezen egész ügy gyakorlati kivitele iránti terhes nehézségek fölmutatására közelebbi czikkünkben, miután ott, előbb a visszakapcsolási föladatot vezérlő jogkérdés fölött nézeteinket előadván, ezen igen nagy fontosságra emelkedett, és a fölcsigázott gerjedelmek végett valóságos sérelmi rögeszmévé vált ügynek vitatását ott befejezendjük; most pedig, hogy t. olvasóink magukat a jövő számunkban előadandók irányában minél könnyebb szerrel tájékozthassák, az 183²/₆diki 21dik törvényczikkel egész terjedelmében ide igtatjuk.

„XXI. Törvényczikkely. Kraszna, Középszolnok, Zaránd vármegyéknek, és Kövár vidékének Magyarországhoz való csatolásáról. — Eddig az erdélyi nagyfejedelemséghez elszakítva volt magyarországi ugynevezett részek, jelesen : Kraszna, Középszolnok, Zaránd vármegyék és Kövár vidéke az 1741 : 18dik, és 1792 : 11dik törvényczikkelyek következésében polgári közigazgatási, törvénykezési, adózási és mindennemű állapotjaikra nézve teljesen és tökéletesen Magyarországhoz ezennel visszacsatoltatnak. Melyekhez képest

1. §. Kraszna, Középszolnok, Zaránd vármegyék és Kövár vidéke ezentul az országgyűlésre megfognak hivattatni, s ottan ülési és szavazati visszaadott jusokkal élni.

2. §. Ezen visszacsatolásnak általános és tökéletes teljesítését az 1741 : 18dik törvényczikkely 3dik és 4dik §sai értelmében ő felsége kegyelmesen eszközölni fogja.

3. §. A főlebb említett részek mostani állapotjában, valóságos visszacsatolásukig, mellynek siettetését ő felsége figyelemben tartandja, s a törvénynek a visszacsatolás következésében származható kérdések fölött, a körülményekhez képest leendő további rendeleteig, semmi változtatás történni nem fog.“

V.

Már csak eddigi, egyedül szakadozott s csupán előkészítő modorban érintett combinatióinkból is, annyi világos : hogy az előttünk fekvő visszacsatolási kérdés a maga végelemezésiben két egymástól független alkotmányos közjoggal bíró nemzet közti praeventiv pacificationalis kérdés, melly más körülmények közt a *casus belli et foederis* jogelvébe nyúlnék be. — Midőn hasonló diplomatikai kérdések olly statusok között merülnek föl, mellyek egy s ugyanazon korona alatt nincsenek, akkor külhatalmassági választott bíróságok ajánlkoznak az illy ügy elintézésére, mint legközelebb, az oregoni kérdésre és a napolyi kénkö kérdésére nézve ajánlkozott Franciaország; vagy pedig az illetők által fölkérve illy külhatalmak járnak él : mint eljárta az egykor illy ügyekben sűrűn megkéretni szokott hollandi király, az Angol-, Brasilia, Spanyol- stb. országok közt több alkalommal fölmerült különféle ugynevezett „differentiák“ iránt. Ha már az illy eljárások formaságát tekintjük, akkor a most tárgyalt visszakapcsolási ügyre nézve, egy mint másrésről is közbejött annyi interpellatiók s explicatiók, mint a mennyiek e tárgyban egy századon túl a trónhoz vitettek, talán szintannyi pacificationalis diplomatikai egyezkedési lépések gyanánt tekinthetnek ugyan, mellyek egy nemzet s alkotmányos jogilag is *competens forum* előtt, t. i. a két ország egy

s ugyanazon személyben összesült fejedelem for-
mának birói széke előtt forogván, egy s ugyanazon
fejedelemnek személyéhez tartozó háboru-gátlási s
praeventiv békekötési jogtekintetet foglalnak magok-
ban, és a dolgot így tekintve, a magyar királynak s
egyszersmind erdélyi fejedelemnek jog-, igazság-
s lelkiismeret-szülte meggyőződése itt utósó fölebbe-
zés gyanánt tekintethetik, melly ezen pacificationalis
uton kimondandó ítélete s határozatára nézve hadüze-
nési, békekötési, békés utoni tractatuscsinálási elvitat-
hatlanul ötet illető jogánál fogva csak az istennek tar-
tozik számadással. — Midőn azonban az 1832²/₆diki
országgyűlésen kelt törvényre a fejedelemtől sanctio
érkeztvén, ez közönségesen oda magyaráztatik, hogy
a dolog ezen sanctio által Magyarország javára már
eldöntetett. Mi ezen magyarázathoz teljességgel hozzá
nem járulhatunk: mert szerintünk itt a forma volt el-
hibázva, miután a hosszú évek során fölforgott diplo-
matikai tractátusok következtében itt nem egy oldalu
magyar törvényhozás utján, hanem bizonyos arbitra-
tívus eljárás melletti királyi határozat által kellett volna
ő felségének e tárgyat szintugy, mint valaha III. Károly
tett, eldönteni, s a visszakapcsolást kimondani. Ez
kétségekivül elvette volna a dolognak azon erőszakoló,
egyoldalú, keserű színét, mellyben az most azon te-
kintetnél fogva áll, hogy a magyar országgyűlés a
tőle független alkotmánynyal sjoggal biró Erdély irá-
nyában egyszerű törvényes provisio utján választott
birói kötelező marasztalást hozott, és ennek a testvér-
hont alávetette.

A mint a dolgok most állanak, a királyi *sanctio* „*ratos, gratos, et acceptos habentes; nostrum consensum praebentes,*“ — csak járuléka a törvényes tractátusoknak, a kitétel pedig: „*communibus eorum suffragiis parique et unanimi consensu conclusos*“ (articulos) a fő dolog a tény; melly tény által, minden elfogultság nélkül bírálva ezen egész ügyet — egy független alkotmányos ország a másikatól egész tartományokat hatalomszó által elveszen s visszacsatol.

Mint mondók ezen visszakapcsolási ügy kimondhatatlanul kényes diplomatikai-internationalis kérdés, melly kérdésnek azonban épen ezen uralkodó s az egész ügyet kormányzó oldala az 1832^{2/6}-diki országgyűlés által egészen elmellőztetett. Az 1832^{2/6}-diki 21-dik törvényczikknek szövegezésénél alkalmasint valami nagy előnyt véltek a haza atyjai kivivottnak abban, hogy ezen visszacsatolási törvény nem fogalmaztatott úgy, mint az 1741 diki 18-dik törvényczikk szövegeztetett; vagyis, hogy abban nem emlitetik: hogy ő felsége törvénybe iktattatni megengedte, miszerint a részeket visszacsatolni határzá; hanem az 1832^{2/6}-diki törvény száraz s parancsoló, azaz, nem fejezi ki ő felségének meggyőződését, mint első indokot a visszacsatolásra, hanem a visszacsatlás a magyarországi rendek által imperative van kimondva, és a *sanctio* e kimondást csak helybenhagyja. És mi valóban

ugy véljük, hogy ezen hiba, melly első ötletre csak forma subtilitásnak mutatkozik, igen nagy s lényeges hibává magasul, s Erdélynek, melly a főlebbiekhez képest a Carolinus resolútióban foglalt némileg bifariationalis provisióinak birtokában van — alkotmányos függetlenségébe vágó panaszra méltó okot szolgáltat.

Apaffy idejeig, vagy inkább Erdélynek Leopold alatti viszonyeréseig, vagy még tisztábban szólva, a karlovczi békekötésig, minden Erdélyhez elszakasztott magyar rész háboru utján foglaltatott vissza a magyar királyok által, s több vagy kevesebb ideig provisorius administratio mellett biratott a visszafoglaló királyoktól. Illy viszonyok közt az illy részek magyarországhoz törvényes, administrationalis és közjogi visszacsatlásának kérdése nem volt a kérdés Erdély- s Magyarország közt, hanem a magyar királyok s Magyarország közt. Innen : hogy azon részekre nézve, mellyek a hadi szerencse utján a magyar királyok által Erdélytől magyar jognál fogva elvételtek, és katonailag kezeltettek, a törvényekre kelt sanctiók által mindig tisztán s érvényesen történt a visszakebelezés. Innen : jogossága s érvényessége a balázsfalvi egyezés azon provisiójának is, hogy Zaránd, Kraszna, Középszolnok, Marmaros, Arad, Bihar s Kövár vidéke jogosan és érvényesen istractáltattak ugy, mint az adó tekintetében Magyarországhoz tartozók, és csak törvényes s politikai tekintetben mint erdélyiek. Azonban, miután a karlovczi béke által a magyar

király Erdélynek is ura lett, már minden a békés jog czimét nyerte; s ekkor már a két ország közti tractatualis ut merült föl, melly Erdélynek jogczime disquisitióját mellözhetlenül tette szükségessé. Itt már azután nem a magyar király fegyverc útján nyert, és a magyar király által provisorie birt magyar megyék a király általi visszakebelezésének, hanem a két ország diplomatikai utoni egyezkedésének és egyeztetésének kérdése jött szőnyegre, és azért minden támokok, mellyek az 183²/₆-diki előterjesztésekben a tények országából merítették, már érvénytelené lettek. — Itt tehát most csak arról van szó: mi jog forog fen azok iránt, mellyeket Apaffy birt; mert az újabb viszonyoknál fogva már az ezek iránti jogot Leopold s utódai tiszteletben tartani voltak kötelesek.

Az 183²/₆-diki felterjesztés ugy okoskodik ugyan, hogy „ha már nem egyedül az erdélyi fejedelmeknek éltük napjaig, vagy dynastiájuk kimultaig átadott magyar megyék, hanem az 1620-dikban örök czim alatt Bethlennek átadott, s tehát Erdélynek, mint nemzetnek birtokába jutott Zabolcs, Szathmár, Bereg s Ugocsa megyék Magyarországhoz visszakapcsoltattak, akkor semmi sem egyezik meg inkább az igazsággal, mint az, hogy ezen elvnek felállítása után már mindazon megyék, mellyek számos szerződések által egyszer is, másszor is Erdélyhez kapcsoltattak, a magyar koronához kivétel nélkül, mind visszacsatoltassanak.“

Azonban, hogy ezen okoskodás hibás és alaptalan, azt már III-dik czikkünkben látták olvasóink, miután az 1622-diki s tehát későbbi nikolsburgi békekötés már az im idézett megyéket is azok közé számítja, mellyek Bethlennek csak holta napjaig adattak át. De különben is, ha a dolgok e négy megye tekintetében valóban úgy állottak volna is, mint azt a fölterjesztés említi, azaz: ha valamely Erdélynek örökösön átadott megyék az illy örökös foederalis jogczim világos megsértésével visszakapcsoltattak is, mégis abból tulajdonkép valami általánosán érvényes olly elvet nem lehetne jogosan következtetni, hogy Erdélytől, minden, örökös jogczim alatt Magyarországtól nyert megyét, jogosan el lehet venni. — Erre nézve azonban a mi egyéni véleményünk anélkül is az, hogy mi éppen nem tartjuk azt, miszerint az 1620-diki bécsi békekötés rendelkezéséhez itt feltétlenül kelljen ragaszkodni; mert ámbár ezen szerződésre az 183²/₆-diki országgyűlési sérelemfölterjesztés nyíltan mint békeszerződésre provocal is, sokan azonban mégis ezt csak azon fegyvernyugvási szerződésnek tekintik, mellynek alapjára a nikolsburgi béke megkötetett. De mi éppen azon elvet állítjuk föl: miszerint habár egyedül csak ezen nikolsburgi béke tekintetik is, mégis azonnal, a mint az csak a benne világosan provocalt hét megyét állítja Bethlen holta napjaiglani birtokai közé, a többiekről pedig említést sem tesz, a praesumptio oda vág, hogy a többi még birtoka alatt levő megyéket, hallgatólag, mint Erdélynek valóságos és nem valamely választott fejedelemnek élete, vagy

dynastiájának fejedelemségbeni maradásától fölfüggesztett birtokait, vagyis az ő statusbirtokába átment — integrans részeit kell tekinteni.

Itt tehát már ezen időszak óta a visszacsatlási nehézség koránsem azon általános körülménynél fekszik, hogy Erdély a visszaadásba beleegyezni nem akar, sem azon magán-viszonyok s érdekek fölszámításánál s elősorolásánál, mellyeknél fogva majd Erdélyország, majd pedig a visszacsatlandó megyék is, ezen visszakebelezetésbe beleegyezni nem akarnak; nevezet szerint: hogy Erdély ellenvetéseket tesz, miszerint a visszakebelezendő megyék urbéri, adó, sóárbeli s képviseleti érdekei ezen átjövétel által megtámadtának; nem! Itt a kérdés csak arról lehet: vajjon joga van-e Erdélynek nem akarni, vagyis: jogos-e, hogy Erdély nem akar? — A pusztá specialis nem-akarás itt semmit sem számít. Az illy nem-akarás csak olly önkénytes, szeszélyes, erőszakolt lenne, mint Magyarország rendéinek részéről az akarás, ha arra jogcím hibázik. Mihelyest itt a jogcím Erdélyre nézve hiányzanék, akkor az erdélyi fejedelemnek, ki egyszerűs mind magyar király, a foederalis egyezkedés jogánál fogva a megyéket, mellyekre nézve jogcím nem léteznék, visszaadni joga volna, sőt kötelessége, s Erdélynek ingatag jognál fogva vagy csak szeszélyből reclamálni nem lehetne, valamint nem lehet reclamálni Magyarországnak azért, ha jogcímének hiányzása miatt a visszakebelezés végtére is elmaradna. Erdély reclamatiója tehát csak a birtokcím jogossá-

gában nyughatik, az érdekekben pedig teljességgel nem. A két status egy fejedelmének egyenesen lelkiismereti hivatása, a statusok akármellyikének érdekét a jogtekintetnek fölládozni.

Igen, de mi éppen úgy vagyunk mélységesen meggyőződve, hogy Erdély jogczímmel bír; s így a mi jelen hivatásunk az: ezen jogczímet feltakarni, és ez által a jog s igazság nevében hadat üzeni a zsarnokságnak; habár az által, saját édes hazánk határai egy reménylett gyarapodásban nem részesülhetnének is. S pedig ezen tárgyra nézve — szerintünk — az egész nemzet-közjogi combinatióinak végabstractiója s végtétele, vagyis a jogczím fölötti megállapodás csak abból merithető: hogy a Bocskay István-féle bécsi, a Báthory Gábor-féle kassai, és a Bethlen Gábor-féle nikolsburgi békekötések által, az ezen békekötéseket megelőző akárminemű más egyezségi provisiók teljesen megszakadtak; sőt mivel bizonyos, miszerint a Bocskay s Báthory-féle békekötéseknél is a provisiók egyenesen csak ezen két fejedlem személyéhez és dynastiájuk fenmaradásához voltak kötve, — mikészek vagyunk a Bocskay- s Báthory-féle békekötéseket is feláldozni, s — még ezekből sem merítvén jogczímet Erdélyre nézve — azt mondani, hogy ezen békék provisiója is megszakadottnak tekintendő;

midőn azonban Bethlen Gábor, e két eldöde által birt javakat had utján maga birtoka alá vetvén, a nikolsburgi béke által a Báthory s Bocskaytól birttakhoz még tizenkét megyét nyert, ezen eldödei által birottak megtartásának jogczíme pedig a mondott nikolsburgi békekötésben nem is érintetett; ezekre nézve világosan a hadszerzeményi föltétlen jogczím hagyatott meg, vagyis a jogczím: a mellynek ernyőzete alatt álló birtok, örökös, hacsak vagy ismét had utján, vagy pedig békés diplomatai egyezkedés által azon állapot nem változik, mellyet az illy hadi jogczím szentesített. És innen volt: hogy Károly, mint magyar király — a dolgok kiegyenlítésénél, az önmagával, mint erdélyi fejedelemmel háboru utját nem választhatván, más részről pedig Magyarország hadi veszteségeinek egész súlyábani örökítését kikerülni kívánván — miután az ügy mind Erdély, mind pedig Magyarország részéről neki aláterjesztetett, az illető országok kihallgatása után, két hon közjogi érdekének az ő személyében s lelkiismeretében öszpontosult, had s béke felségjogból eredő egyeztető birói hivatásánál fogva s így két ország ügyének az ő személyében összefolyott ön magávali arbitrációja utján, a bifariációhoz nyult. Az illy módon történt kiegyenlítést, már az ő utódának földönteni jogában semmi módon nem

állhatott, még kevesebbé állott pedig hatalmában tenni ezt Erdélynek 1792-ben tartott országgyűlésén történt ellennyilatkozatára, az 183²/₆: 21-dik t.cikk, vagyis az egyoldalú magyar törvényalkotás útján; minélfogva ezen törvénczikk, mint a III. Károly által foederalis arbitratio útján befejezett internationalis birtok-határokat megdöntő, kötelező erejű teljességgel nem lehet. Az akkori kormány tehát, melly olly rögtönözve, Erdély ellenmondására semmit sem ügyelve, a resolútiót megadta, terhesen hibázott; a mostani pedig, melly annak erőszakos utoni végrehajtását nem eszközölheti, nem követ el sérelmet, hanem csak egy magasabban álló és minden magánjogot kormányzó általános közjog elve s eszméjében nyugvó erkölcsi kénytelenységnek engedett, midőn Erdély ellen az erőszak általi jogbontásra kezét eddig nem nyújtott.

Szerintünk tehát ezen egész nemzet-közjogi caustica fölötti végtétel, mint mondók, a főlebb ritkított betűkkel előadottakban fekszik ugyan; mindazonáltal mi távol vagyunk azon merészletességtől s fenhéjázástól, miszerint meg ne engednők, hogy az 183²/₆-ki magas kormány a mienkétől különböző meggyőződéssel birhatott legyen. Azonban még ezen esetre is, t. i. akkor, ha a legfensőbb királyi határozat más meggyőződésből indult volna ki, mint a mellyhez III-dik Károly jutott, és ha ehez még, ezen meggyőződést az uralkodó felség mostani magas mánya is osztaná, mégis a kiadott resolútiót, s tehát

a megszentezett törvényt ezen mostani szokatlan formájában diplomatikai foederalis határozatnak — mellytől, mint mondánk, a mi alkotmányunk lelke s szelleménél fogva is fölebbvitel ne léteznék — tekinteni teljességgel nem lehetne, hanem az 183 $\frac{2}{6}$ -diki t.czikket, csak annak szó- s dolog-értelmi határán belől, kellene így már Erdélyre nézve kötelezőnek elfogadni, már pedig magára ezen törvény szerkezetére, értelmére és az abban idézett 1741-diki 18-dik t.czikk 3. s 4. §. értelmébeni nyilván kimondott végrehajtására nézve is, a legsúlyosabb, teljességgel elháríthatlan nehézségek forognak fen, mellyek egyenesen oda mutatnak, hogy a kormánynak a végrehajtás ügyébeni eddigi elkésése, a sérelemnek már csak színét sem viselheti. És így fölfogván itt, ismét azon eszméket, mellyeket előbbeni czikkünk befejezésénél megpendítettünk, nézzük a dolgot közelebről s végezzük be ez által e fontos tárgyat jövő számunkban.

VI.

Habár kétségtelennek szabad volna is elfogadni, hogy a három visszacsatoltatni kívánt megye s Kővár vidéke valóságos magyar rész, mégis ezen meggyőződés sem gátolhatja ama másik oldalról álló szintílyen meggyőződést: hogy t. i. Erdélynek a Bocskay, Bathory s Bethlen-féle pacificatiók s foederalis pactum-conventumokból folyó jogai elhatározó disquisitiója a magyar országgyűlés hatásköréhez semmikép sem tartozhatott. De ezenkívül még a századokig tartott erdélyi birtok olly viszonyokat szülhetett, (s lehetetlen, miszerint olly viszonyokat ne szült legyen) mellyek előleges elintézése nélkül a visszakapcsolás befejezett ténynyé jogosan semmiesetre sem válhatott; és ennek megemlítése után menjünk ismét egy lépcsővel tovább.

Az 1741diki 18. t. czikk 3dik s 4dik §a az ugynevezett „katonai helyek s kerületek Magyar- s Tótországchozi visszakapcsolásának ügyében biztosokat rendel kineveztetni, s pedig a felség részéről a felség, Magyarország részéről a nádor, Tótország részéről pedig a horvát-, tót- s dalmátországi bán, s az ezen

országok rendoi által közösen — és ezt rendeli ezen törvény mind a mellett, hogy itt csak egy részről a kincstár, más részről pedig a Magyar, Horvát s Tótország közti kérdés forgott fen. A zalai körlevél azonban s Pest nem ügyelve arra, hogy az 183²/₆iki 21dik t.czikk a mondott 1741: 18dik t.czikkre vonatkozva, az erdélyi részek visszakapcsolásánál szinte ezen eljárást szabja ki, — azt tartják: hogy ezen újabb 183²/₆iki törvénynek csak nigrumára s 1. §ára kell tekinteni, és a mondott visszakapcsolás már azonnal tettlegesnek, befejezettnek, valóságosnak tartható, vagyis olyannak, melly az 1839diki hongyülésrei meghívásra és az 1843dik évre való meg nem jelenés után a törvényes birságbani marasztalásra jogot adott. Ezen mi nem győzünk eléggé csodálkozni; — miután az alkotott 183²/₆iki törvény 2dik §sa világosan hivatkozik arra, miszerint a visszacsatlásnak általános és tökéletes teljesítését ő felsége épen a mondott s csak az imént fölhozott 1741diki 18dik t.czikk 3. s 4. §sa értelmében s formája szerint fogja megtenni; valamint annak 3. §sa hivatkozik arra is, hogy a főlebb említett részek mostani állapotában, (mellyhez elég világosan az országgyűlésbeni részvét is sorozandó) valóságos visszacsatlásukig, semmi változás történni nem fog. — Mi azonban azon igen tisztelt törvénytestületre nézve, melly a meg nem jelent megyéket elmarasztalta, annyit abstrahálunk itt: miszerint van egy bizonyos neme az erkölcsi influentiának, melly alatt a birói testületek annál súlyosabban afficiálatnak, minél magasabb bennök a becsületes-

ség; ilyen azon influenza, melly a durvaság, górombaság, képtelenkedés s méltatlankodás ellenébeni visszaborzadásban fekszik. És mi azt állitjuk: hogy az érdekllett nagy-becsü birói testület, azon keserü tapasztalások után, mellyeket épen az 183 $\frac{2}{6}$ -diki országgyűlésnek lefolyta alatt tett, — midön t. i. az illyféle a miveltségbe, okosságba s a birói függetlenségbe ütköző, hallatlan és példátlan kifakadások, és az országgyűlésen jelenvolt tömegek örvöngéseitől kísért méltatlankodások s insultusok közepette, boszúlatlanul hagyatott — sejtelmén kívül is amaz erkölcsi influentiának sulya által volt érintve, midön a meg nem jelent megyék lemarasztalását kimondotta. — Ez ismét egy eleven példája annak: mi szükségkép s ellenállhatlanul sokszorozzák magukat a politikai életben az erélytelenség által elkövetett hibák!

Mint tehát már említök, ezen egész eljárásnál s combinatiónál a dolog véghetetlenül el vala hibázva, mert Erdélyre nézve a közjogi-nemzetfüggetlenség szempontja egészen figyelem nélkül hagyatván, ezen alkotmányos ország egészlen ugy tekintetett, mintha különk egyenes függésben volna. Ugyanis: az 1741-diki 18-dik t. cz. idézett 3-dik s 4-dik §-sának értelme szerint, mellyre az 183 $\frac{2}{6}$: 21. hivatkozik, Erdély visszakapcsolásánál is három rendbeli biztosság kívántatott volna, ugymint: 1) egy udvari, mellyet ő felsége; 2) egy hazai, mellyet a nádor küldendett volna ki, és 3) egy erdélyi, mellyet a főkormányzó és az erdélyi rendek közösen tartoztak volna kikül-

deni. — Illy körülmények közt világos, miszerint a főhiba itt ott feküdt: hogy a magyar törvényalkotás korlátlanul föltette, miszerint Erdély saját részéről a visszakapcsolási bizottmányt az 1741-diki 18-dik t. cz. hasonlatossága szerint okvetlen kifogja küldeni. Ezt — mondjuk — a magyarországi diaeta s kormány is, mint valami kétségtelenséget fogadta el s bizonyosan azért határozottatott el a magyar diaetára ezentüli meghivatásnak rendelete az 1-ső §-ban olly könnyen, mert egy résznek sem jutott eszébe már csak kétkedni is a fölött, miszerint egy országgyűléstől a másikig a valóságos visszakapcsolás okvetlenül meg fog történni. Azonban: mi ugyan teljességgel nem vagyunk beavatva abba, valjon a közös kormány részéről az erdélyországi főkormányzó és az odavaló rendek fölszólítottak-e arra, hogy illy visszakapcsolási bizottmányt közösen kiküldjenek? és valjon küldetett-e ki a nádor által Magyarország részéről illy bizottmány? de csak annyit állithatunk teljes bizonyossággal, hogy ha példaul az erdélyi kormányzó s az oda való K. K. és R. R. illy fölszólítást nyertek volna is, e fölszólítás daczára azonban mégis illy biztosokat kiküldeni vonakodtak vala; *) a kormány, mellynek a törvény csak az 1741-diki 18. t. cz. 3-dik s 4-dik §-sa ér-

*) Az erdélyi karok és rendek illy biztosságot csak országgyűlésökből küldhettek volna ki, s tehát már csak ebből is világos, hogy a visszacsatlás körüli mütétel Erdélyország hozzájárulása nélkül még a Magyarország részéről megalkotott 183²/₆: 21. t. cz. szoros értelmében is semnem kívántathatott, semnem reményl-tethetett.

telmébeni eljárás melletti visszakapcsolatást tette kötelességeül, a visszakapcsolatás elmaradásának okai teljességgel nem tekintethetnek.

Ebből tehát már csak az sül ki: hogy ezen egész visszakapcsolási törvény végrehajtására nézve éppen a kormány, sőt csak egyedül a kormány volt az, melly szigoruan teljesítette kötelességét; mert ő az udvari commissiót valósággal kiküldé, míg ezen törvény végrehajtásának formája egészen más oldalról mulasztott el teljesíteni

Egyébiránt a mondott 1741-diki 18-dik törvény-cikkben kitézött s a jelen fenforgó visszakapcsolási ügyre nézve fenálló különbség, illy formán tulajdonképen csak az, hogy a horvátországi bán és a horvát rendek, az idézett törvény fölhívására a biztosságot valóban kiküldötték, mert a magyar törvényhozás parancsolatjának engedelmeskedni kötelesek voltak; ellenben az erdélyi főkormányzó és az erdélyi K.K. és R.R. Magyarország törvénye által arra, miszerint e biztosságot közös megegyezéssel kiküldjék, nem köteleztethetvén, itt a végrehajtás, vagy is a forma, ezen ki nem küldés által magává a dologgá magasult, és ez által a két haza közös kormányára nézve a visszakebelezést kimondó törvénynek végrehajtása, melly ezen forma megtartásától van föltételezve, lehellenné tétett. Mindezeknél fogva tehát itt Magyarország részéről a sérelem — mint már mondók is — másban teljességgel nem állhat, mint abban, hogy a közös

kormány, Erdélynek független állásából eredő jogos renitentiájának ellenére is, erőszakkal (talán fegyveres erőszakkal) a reincorporatiót végbe nem vitte; ezt pedig sérelemnek mondani zsarnokság! . . . Ezen ügynek superarbitratiója s illető revisiója elmellőzhetetlen, ha csak Erdély, jogáról önkényt le nem mond . . . Így, mint a dolog most áll, a visszakapcsolás csak erőszakos foglalás, hatalom általi igába vcrés, — had lenne. Sim! a loyalis, a mérséklett, a kedélyes, nyájás Déák, ennyi, a kormánynak ezen ügybeni legtitább törekvéseit s intézkedéseit minden lépten fentartóztató tulhághatlan akadályokat valjon ignorálhatta-e, midőn kesergő, panaszos, a hon boldogsága fölött kétségbeeső kifakadások között a mondott kormányt hanyagságról, az adott fejedelmi szent szó s eskü nem tiszteléséről, önkényről s a törvény iránti egyenes engedetlenségről fenhargon a haza színe előtt vádolja? Nem! ő mindezt nem ignorálhatta; és ha így: akkor messze távozott tőle a komoly egyenesség, az eszélyes igazságosság, a szigoru méltányosság geniusza . . . Pedig a magasb politikai capacitások nimbusza csak ez lehet; — a többi, higyjétek: szatócsos kisdedség, számított fogárdosság, foszlányos mindennapiasság, kis lelkekhez illő jajveszékelés ott, hol tüzvész nincs . . . Politikában pedig ez, iszonyatos nagyságu, kimondhatatlan tévedés — bűn! . . .

Nincs kétségünk benne, hogy azon elvek, igaz-

ságok s diplomatikai abstractiók, mellyeket itt előadánk, első pillanatra sokak előtt visszatetszőknek, s talán saját hazánk érdeke ellenieknek fognak látszani. Ez bizonyos helyeken megint fájni fog; mint fájt a Nemzeti Ujságtól már nem egy igazság. Azonban az igazság, ép azért, mert igazság, a hecsületes és okos véleménynyel kétségkívül mielőbb assimilálni fogja magát Az erdélyi részek visszakapcsolása ügyében a kényelmetlen s feszült állást s a fonák tért, mellyen az egész ebeli kívánat alapult, sokan már rég gyaníták. Erre a mult országgyűlés tizenkettedik ülésében, a mi igen tisztelt barátunk a l . . . i főispán — azon bölcsességében, melly szerint, a hányszor valamit mond, mindannyiszor eltalálja a szeg fejének kellő közepét — elég nyíltan figyelmeztetett, sőt kivüle még két igen ismeretes ellenzéki főrendi tag is — gr. T. L. gr. P. J. — szinte erre nézve igen nyomos észrevételeket tettek; mellyek közül azonban egy ellenvetés irányában a véleményeket itt, habár csak közbevetőleg s igen röviden is, de még is megigazítani tartozunk. Gr. P. J. t. i. ezen alkalomkor az elvet: miszerint Erdély beleegyezése nélkül a visszacsatolás meg nem történhetik, elismervén, azt kérdé: miért adott a kormány resolútiót, mielőtt Erdély beleegyezése felől bizonyos nem volt? Ennek azonban — ha még valaha előfordulna — azon más kérdést kell ellenszegezni: miért sürgette az opositio a törvényt s sanctiót? miért zavarog még most is Pest és Zala, holott az országgyűlés 183²/₆-ki fölterjesztéseiben világos szavakkal s szélesen elterjedő

czáfoló okoskodásai által elismeri, hogy Erdély ezen visszacsatlásnak folyvást s határozottan ellene van? De hagyván ezt s igazoló nyilatkozatunk folytatásához visszatérvén: engedjétek itt alkalmazni „Syeyes“ ama hires mondatát: „ha szabadok lenni akarunk, mindenek előtt igazságosaknak kell tudnunk lenni.“ S ezen arany mondatnak fölidézése által, a mi hivatásunk egészen tisztán áll lelkünk s olvasóink előtt. Ennek egész sommája: a fenálló nemzeti s alkotmányos jogoknak hő tisztelete. — Midőn azonban saját hazánk érdekében ezekért vivünk, nem nyomhatjuk el lelkünkben ezen jogtiszteletet egy testvér-nemzet irányában sem, ha mindjárt saját képzelt hazai érdekünk ez által némi csökkenést szenvedne is . . . Mi soha nem fogunk tartozni a szabadság azon állhőseinek sorába, kik, mig egyik karukkal az alkotmányosság magasztos képét ölelik, más kezükkel az önkény s erőszak vesszejével hajlandók sujtani . . . A mi szabadelvűségünk az: mindenkinek becsülni s megadni jogát . . . Ez a gyakorlati statuspolitikának egy magas nemű poesisa, mellyet mi, mind a mellett is, hogy a képzelődés rózsás régióiban nem ábrándozunk, egész enthusiasmussal istenesítünk!

Pest, február 3. 1847.

Még egy szó a részeknek Erdélytől visszakebe- lezésök ügyében.

I.

Ép akkor, midőn ama már lehunytt s elsáppadt meteor, az ismeretes zalai körlevél; — eme körlevél, melly sulyát s fénykörét nem is keresé a maga bentartalmában, hanem egy, sokáig csodasikerrel szereplő egyéniség — meglehet — öntudatlan tévedéseitől vélte azt sajtószzerű számítással kölcsönözhetni, — ép akkor tehát, midőn ezen körlevél az oppositio által a haza minden törvényhatóságai felé szélnek eresztetett; a „Nemzeti Ujság“ 256., 257., 258. s 259dik számaiban a journal-irodalmi illendőség kellő korlátai közt ugyan, mindazonáltal mégis elég komoly elhatározással s bátor elszántsággal támadá meg a körlevél tartalmát.

E körlevél szerkezete, egy, az árva hont sujtó kormányi önkény csapásai alatt búskomolyan meghajló, egyenes-lelkű olly hazafinak sohajait s higgadt keserves panaszait szereplé, ki nem kevésbbé tarta-

tott loyálisnak, mint a haza minden viszonyaiba mélyen beavatottnak. — Miután azonban a kritikai s diplomatikai taglatat, mellyet a „Nemzeti Ujság“ adott, azt hozta napfényre, hogy a körlevélben fölhalmozott sérelni vádak vagy a fogalmazónak a hon magasb politikai s diplomatikai ügyeiben avatlanságát mutatják, és akkor bizonyos notabilitást a haza szent ügyének kára nélkül csatlalannak tartani nem lehet, nem szabad; vagy ha nem: akkor ezen notabilitást ismét nem szabad politikai oraculumnak tekinteni, mert tudva téved, hogy annál inkább tévutra vezethesse polgártársainak véleményeit s meggyőződéseit, — azonsokaságnak véleményeit s meggyőződéseit, kiknek sem idejük sem hivatásuk életük legnagyobb részét politikai egybevetésekre áldozni; e combinatio után itt az okadaltolt polemianak teljességgel ezen sarkalapon kelle forognia, a sarkalapon t. i., miszerint az, ki a politika terén hivatást érez mások helyett virasztani s gondolkozni, annak vagy lelkiismereti s honpolgári kötelessége az okiratokat, dolgokat s viszonyokat úgy, mint azokat becsületesen tudja, a közönség elébe terjesztetni, vagy egyébként sehol sincs lehetőség többé, hogy ama jóakaratu tiszta jellemü politikai vezérek fölmerülhessenek, kik a haza osztatlan bizodalma s áldására érdemesek Itt főleg e tekintetben kelle constatirozni az állásokat, mert a pártok szélső embereit akár csalódásból, akár előítéletből illy általános bizodalommal megajándékozni, a legsulyosabb, legmegbocsáthatlanabb tévedés. — Egyébiránt is teljességgel s tisztán itt van az idő; miszerint minden, ki a

politikában szerepel, elvének s pártállásának kellő helyére osztályoztassék. A pártmérkőzéseknél és a majoritások számításánál s szemmel tartásánál csak így kerülhetjük ki ama keserves csalódásokat, mellyeknek még csak legjobb oldala az, ha semmi sem történik, hanem minden mozdulatlanul marad, legtöbbször azonban az illy csalódásokból kiábrándulásnak azon osztályrész jut, miszerint az ennekelőtte életben volt alkotmányos alapelv utósó vonaglásai fölött hullassa keserves könyeit.

Mi tehát politikai életünknek jelen szakaszában a politikai amphiboliáktól s ama politikai kétszínűek tekervényes szereplésétől, a haza szent ügyének érdekében, elvből mint tapasztalásból visszaborzadván, lapunk főnidezett számaiban meglámadánk a zalai gravaminalis körlevelet, a részeknek Erdélytől visszakapcsolásuk ügyében is rögtön, s nem kevésbé éltető lelkünket fáradalmaink jutalmának a neme, hogy ebeli dolgozatainknak figyelmet gerjeszteni sikerült. — Miután azonban itt ama fölhozott irányczikkeinknek tartalmát bár fővonásukban is előidéznünk alig lehetne, csak annyit ismételnünk : hogy a részek vissza nem csatlását, az, 183²/₆-diki törvény s a zalai körlevél ellenére, nem egyedül, hogy magunk, ép s okos észszel sérelemnek nem tekinthetjük, hanem szárazon s határozottan kimondjuk : hogy az általunk már fölhozott diplomatikai okleveleken s nemzetjogi elveken alapuló egybevetéseknek higgadt, komoly, ügy- s békeszerető, okos, igazságos és becsületes mérlege-

lése után, azt sérelemnek tekinteni bárkinek is teljesen s tökéletesen lehetlen.

Itt tehát honfitársainknál, de főleg hön tisztelt politikai rokonainknál a hon ügyei iránt olly annyira kívánatos eszmeeligazodásnak szent érdekében egyedül az iránt könyörögvén; miszerint ezen bármi csekély terjedelmű, azonban mégis nem kis olvasmányba s egybevető fáradozásba került czikkelyeinket komolyabb s vigyázatosb megolvasásra méltatni sziveskedjenek, uj combinatiókép a következendőket tartjuk itt még szükségesnek fölhozni:

Azon ellentét, melly a Bethlen Gábor-féle alkukötésekben befoglalva a „Nemzeti Ujság“ értelmezése szerint Erdély jogait védi, a részekre nézve nagyobb világosságot nyer, sőt egész összehangzásban áll az országos törvényekből s alkuczikkékből fölmutatható azon kormányzási rendszer különbsége által is, melly a Bocskay István, Bethlen Gábor és a Báthoryak s Rákóczyak birta szoros értelemben vett magyarországi megyék között egy részről, más részről pedig a tulajdonképi részek között létezett. Jelen czikkünk föladata tehát ezen különbség fölmutatása leend, melly — mint látni fogjuk — közjogi szempontból a részeknek Erdélybe való olvadását egyenesen s okszerűen tanusítja.

A mohácsi vész után az ország két, később pedig három részre oszlott. Az erdélyi fejedelmek Erdélyt.

Magyarországban a tiszántuli kerületet s a mai Bánságnak nagy részét birták. Az ország másik része a Duna mellett fekvő megyékkal a török birtokába esett. Magyarország törvényes királyainak pedig legkevesebb jutott; mert miután a török Kanizsát, Esztergomot, Érsekújvárt s felső Magyarországnban Egert elfoglalta, az ausztriai házból való királyok birtokában csak a komáromi, győri s kassai várak, a bányavárosok és Ausztriával, Morva s Lengyelországgal határos megyék maradtak.

Az ausztriai ház sokféle terhes háborukba levén többnyire keveredve, az erdélyi fejedelmek — segítve a töröktől is — használták az alkalmat, s a Magyarország királyai ellen folytatott háborukból annyi hasznot vontak, mennyit csak hadjog után kicsikarni lehet. Mindnyájan tudjuk, hogy Bocskay, Bethlen s Rákóczy György különféle békekötések után több vagy kevesebb számú megyéket bizonyos megszorított joggal nyertek életökre vagy pedig simagzataik számára Magyarország királyaitól. Tudjuk azonban azt is, hogy az illy szerzeményekben csak a dominium utile ruháztatott rájuk az ausztriai ház által; a magyar kormányrendszer pedig és — a kötések föltételei teljesítésével — a magyar koronárai visszaszállás mindig nyilvánosan kikötetett.

Azonban nem így volt ez azon megyékre nézve, mellyekről a fejedelmek magukat mint „partium regni hungariae domini“ czímezték, mert azokban ök épen

ugy uralkodtak, mint magában Erdélyben. Azokban ök, mint mindjárt látni fogjuk, nemcsak az utile, hanem a supremum vagy eminens dominium birtokában voltak, és ezen birtokban a magyar királyok a kétfelé szakadás óta soha nem részesültek bármi kis időre terjedő diplomatikai vagy hadjognál fogvást is máskép, hanem csak s csupán csak úgy, mint erdélyi fejedelmek . . . Fölhoztuk mi már ezen állításunk okadatolására a Rudolf s Báthory Zsigmond közt keletkezett prágai egyességet; és itt csak oda vagyunk még bátrak figyelmeztetni, hogy az 1617diki nagyszombati békeszerződés által Erdély határai, úgy mint azok Báthory Zsigmond békés birtoka korában voltak, elismertettek.

A részek tehát — mint ezt még következő czikkeinkben bővebben fölvilágosítandjuk — önkarattal kapcsolván magukat mindjárt a megszakadás kezdetkor Erdélyhez, a) megyéikből rendszeren elküldték követeiket az erdélyországi gyűlésekre; b) erdélyi törvény szerint igazgattak; c) a török adóban szint-ugy részt vettek, mint Erdély bármely más megyéi; d) tartoztak a törököket a magyar király elleni táborozásaikban segíteni; e) az erdélyi fejedelmek ott megnemesíthettek a kit akartak; f) jószágokat adományozhattak. Ez — mint látni fogjuk — egészen másképen volt azon megyékben, mellyek Erdélylyel illy szoros viszonyba nem tétettek. Tekintsük csak közelebről a Bethlen Gábor- s Rákóczy György-féle békekötéseket, mellyek a most taglalt ügyre vonatkozólag tör-

vénykönyvünkbe is beiktatvák, (1622 : 29 ; 1647 : 20.) s nyíltan fog állani a nagy különbség a partiumok s a megyék közt ; ugyanis :

Megállapítatott ezekben : a) hogy az átadott magyar megyék a fejedelemnek halála után visszajöjjenek a magyar koronához, kivéve Szatmárt és Szabolcsot, mellyek még meghagyattak Rákóczy fiainál. Ez teljesült is : mert Bethlen Gábor 1629ben, Rákóczy György pedig 1648ban meghalván, az érintett megyék minden ellenmondás nélkül visszakebelezettek ; b) sem a török, sem az erdélyi diaeta az illy megyékben törvényhatóságot nem gyakorolhatott, 1622 : 29. t. cikk 8., 11., 12. §§. ; és 1647 : 20. t. cikk 7., 10., 11. §§. e magyar megyék tehát Erdélylyel nem egyesítetvén, a „partium regni hungariae dominus“ cím, mellyet Bocskay 1606. nyert, azokra ki nem leheté terjesztve ; c) katonaujonzokat sem vala szabad a fejedelmeknek királyi engedelem nélkül e megyékben fölfogadni, vagy toborzani, i. t. 12. §., i. t. 11. §. ; d) a várakban tarthatott ugyan a fejedelem béke idején katonaságot, de a főparancsnoknak mint a tiszteknek a királyi biztos előtt hitet kellett mondani a magyar király iránti hűségre i. t. 13. §., i. t. 11. §. Ezen szók „legitimus Hungariae regibus“ beletétettek mindjárt az első decretumba, hogy azt Bethlen Gáborra ne lehessen magyarázni, kit követői Beszterczén magyar királynak kiáltottak volt ki ; e) szabad vallásgyakorlat, de egyszersmind a katolika vallás hatóságának épségben tartása köttetett hennük ki ;

az i. t. 1. §., az i. t. 20. §.; f) a Tiszán innen levő kerületekben a dézma papi kézben hagyatott 2. § és 20. §.; g) a papi beneficiumok kiosztogatásához jogát, valamint a jus patronatust, e megyékben a magyar király magának 5. és 6. §. föntartá; nem így a részekben, hol a papi jószágok már Izabella idejében a fejedelmi háztartás költségeire fordítottak; szóval, e megyék az erdélyi törvényhatóságoknak nem voltak alávetve, hanem magyar kormány alatt állottak.

Lássuk most már mint voltak korlátozva, amaz illusorius felségi jogok is, miket a fejedelmek e megyékben nyertek. a) A Tiszán túl fekvő megyékben a fejedelmek szedték a tizedeket, de olly föltétel alatt, hogy azt Magyarország határai védelmére fordítsák 3. §., 2 §. b) A fejedelmeknek meg kelle engedni, hogy a megyék rendei a magyar diactára követeket küldjenek 4. §., 3. §. c) A koronára visszaszállott javakat eladományozhatták ugyan a fejedelmek, de megerősítő okleveleket a magyar kancelláriának kellett kiadni; ugyanez tartatott meg a nemesítésnél is. d) A hivatalnokoknak hitet kellett mondani a király iránti hűségre. e) Tartoztak ezen megyék a király magyar birtokait a török ellen védelmezni s fegyverhez nyulni, ha a király parancsolta.

II.

A roppant különbség tehát, melly az ugy nevezett részek, és a kötlevelek s békeszerződések által egyszer is másszor is különbféle megszorításokkal az erdélyi fejedelmeknek ideiglenes czim alatt átengedett magyarországi megyék közt létezik, az előrebocsátottakban eléggé ki levén már emelve; jelenleg azon köz s nemzetjogi szempontok s viszonyok még bővebb fölvilágosítására s megvitatására kénytelenítettünk áttérni, mellyek a kapcsolt részek iránt főnforgó casuistikát elvben, mint szinte a főnálló positív kötések, szerződések, hitlevelek s békepontok gyakorlati magyarázata szerint is, valahára már kellő világosságba helyezték. . Az olvasmány élvezetet, megnyugtatót s önmagával és sok oldalról tévkörben fogva tartott eszméivel s meggyőződéseivel kibékülést fog nyújtani a gondolkozni tudó, combinatív ésszel áldott, hazája viszonyai fölött eszmetisztulás után esengő honpolgárnak, mint nyújtott az munka közben nekünk; azok azonban, amott a másik oldalon, kik elfogult türelmetlen jellemüknél fogva mélyebb politikai egybevetések megizlésére nem hivatvák, messze dob-

ják el, kérjük, e czikkelyeket maguktól. Csak maguk lesznek okai, hogy érettük nem iratvák

Egybevetési, és elv s jog fölötti okadatolásaink pályáján, a tények s okiratokon kívül Kölcsey Ferencznek — a részek rögtön és a tény s hatalom utjáni visszakapcsoltatását első ötletre nem kissé fontosnak látszó támokokkal követelő — okiratát, és nagy tudományu Horváth István, mint szinte igen tisztelt s igen tudós barátunk s dolgozótársunk t. cz. Kállay Ferencz uraknak ez ügyben compilált, egy részben lapunk számára készített, és kéziratban előttünk fekvő dús bentartalmu dolgozatait vettük segédeszközüil annyiban, mennyiben Horváth István, ki az erdélyi 1837/8-diki országgyűlés tanácskozmányaiban is munkás részt vett, és a részeknek Erdélyhezi jogos tartozását vitatá, állításait Kölcsey ellen — habár nem magasabb nemzetjogi szempontból is — széles diplomatikai buvárkodó tehetséggel védi; föntisztelt barátunk pedig, Kállay Ferencz ur, a túlfeszültségeket egyik mint másik részről alább hangolni iparkodván, éretten számított törekvéseit oda irányozá, miszerint az egyesülés nagy eszméje foganatosítására vezethető utakat és segédeszközöket gyakorlatilag fölmutatván, a két testvérhazát figyelmetessé tegye: hogy a részek visszacsatlása Erdély egyesüléséhez képest egyedül csekély fontosságú eseménykép tünik föl, és hogyha e részek visszakapcsolása tetteleges erőszak utján végre hajlatnék, az épen ama nagy eszme teljes megérlelését Erdélyben hatalmasan gátolná.

Mi tehát ezen egyesülés nagy eszméjét tartván mindig szem előtt, a fejedelemség függetlenségének, melly foku, súly s kiterjedésü jogczim s gyakorlat által szentesült állapotára nézve, saját véleményünket s elvonatunkat nyilvánítani egyelőre még tartózkodván, nem akarjuk figyelmeztetni az erdélyieket, mint folytak legyen dolgaik akkor, midőn még — amaz a középkor homályos fogalmai szerint olly nagy értékűnek tartatott — joggal birtak, fejedelmeiket választani; nem akarjuk figyelmeztetni arra: mi okok szülték a nagy fejedelemségnek Magyarországtól elválását; nem arra: a két haza bel s kül viszonyainak fejleményei miként termék meg a kölcsönös idegenkedés fanyar gyümölcsét; nem végre arra sem: miként s mi okból nehézkedének a testvérhaza fáradt vállaira a török hatalom világsúlyu igái, mellyek függetlenségének még csak némi árnyékát is alig hagyák meg? . . . Nem! mi a viszont-egyesülési hajlamot Erdély fiaiban a politika s nemzetiség magasb céljából kiindulva ébreszteni kívánjuk. Mi azt sem az inger hamvasztó tüzével emésztetni, sem a zordon szivek irigy s szeretetlen számításával jegesíteni nem akarhatjuk. Mi testvérkint esdeklünk a testvér honfiak jobbjaért, szövetkezés utján velünk hiven osztakozni egy nagy nemzet dicső jövőjében, hiven megosztani velük e hazának kifejlődési vajudásaival járó örömeit mint bánatait! . . . Miért is: midőn a magyar ellenzéknek Erdély önálló alkotmányos függetlensége és territorialis integritása ellen szórt nyilait itt földidézendjük, nem késendünk azonnal rokon szív s észsugalta

czáfolatunkat is felelelkép, e merészletes követeléseknek utána bocsátani.

Az ellenzék tehát — mint mondánk — egykori organuma, Kölcsey Ferencz által, legelsőben is Erdély függetlenségét tagadá meg. Ezt pedig még nem is azon értelemben, miszerint e hon mind a mellett, hogy a mohácsi vész után az anyaországtól különvált, minden ő kötelékeinek félbenszakasztásával a magyar koronai jog felsőbbségétől föloldoztatott s minden tekintetben külön álló országnak nem vételhetik, hanem megtagadta Erdélynek szabad szerkezetű alkotmányos függetlenségét meredeken, szárazon, egészen, tökéletesen.

Erdélynek az alkotmányos függetlenséggel biró országok sorábóli ezen hevenyészett kitörlése csak okszerű következményeül állítja aztán föl: hogy a részek visszakapcsolása ügyében a testvérországot csak kérdezni is fölösleges, hanem azokat tényleg már I. Leopoldnak kellett volna az anyaországgal egyesíteni.

A magyar oppositio Erdély alkotmányos függetlensége ellen fölhozott erőszakoló s kény-úri törekvéseinek, az eszmék összevissza hányásán, a törvények s diplomatikai adatok tudatlanságán s elferdítésén nyugvó, ezen adatok köz s nemzetjogi szempontjai apályos fölfogásából magyarázható meddő támokai ezek: „Leopold az Erdélyvel kötött szerződés alap-

jául a magyar korona jogát tevő. Ugy vette át Erdélyt mint Magyarország királya; mint magyarországi tartományt igazgatta azt magyar királyi czim-mel. Igaz, hogy a szerződésbe Magyarország be nem folyt, de ezen elmulasztás, mellynek az ország nem oka, magában is már sérelem, mivel az 1552: 1; 1595: 56; 1608: 19; 1613: 15; 1647: 20 törvény-czikkek nyíltan mutatják, hogy az Erdélylyel alkotott szerződések a magyar rendeknek tudtával szoktak köt-tetni Korábbi kölcsönös szerződésekben, el-kezdve a nagyváraditól (1538) egész 1613-ikig, a magyar korona jogai Erdélyre mind a két haza által nyilván elismertettek s föntartottak. Az 1613-diki, az ellenfél által epochalisan tekintett szerződésből sem lehet kikövetkeztetni, hogy magát Erdély a magyar korona jogaitól egyszerre elszakítá, mert ab-ban illy szándék sehol nincs nyilvánítva. Szó sincs ab-ban az előbbi szerződések megsemmisítéséről. Erdély Magyarország ellen soha függetlenségi háborút nem is viselt; a Bocskay és Bethlen Gábor által vívott ha-dak nem hogy függetlenségre czéloztak volna, de mindig a magyar korona jogait föntartó egyezkedé-sekkel végződtek. A II. Mátyás s Bethlen Gábor közt 1615-ben kötött két izbeli szerződés, Budának s Eger-nek a töröktől visszavételétől függesztik föl Erdély és a részek jövő sorsát, hogy azok a mohácsi vész előtti régibb állapotokban, mint a magyar ko-rona elválhatlan részei, ez országhoz kapcsoltsassa-nak. Azon körülmény, melly szerint mind a most érin-tett, mind az 1613-diki szerződésekben a fejedelem

szabad választása meg van állapítva, a magyar koronától függést teljességgel nem rekeszti ki, mivel a szabad választás mindig a korona felsőségének fönntartása mellett adatik s csak ideiglen értetik. A Szász Károly által kiadott Erdély visszatérését illető okleveles gyűjteményben több oklevél van, mellyek a magyar koronai jog mellett szólnak, például a Dunod által 1684-ben lehozott szerződési javaslat czikke Erdélynek Magyarországtóli függését tisztán kijelenti; az Erdélyi hódolásban, mint a leopoldi hitlevélben, s a kormányzóknak adott utasításban épen az mondatik, hogy mivel az említett oklevelek részszerint a magyar királytól, részszerint az erdélyi rendektől erednek, a magyar király csak koronája jussán követelte Erdélyt, az erdélyi rendek pedig e követelés igazvoltát megismerték, s I. Leopoldnak s fiának Józsefnek úgy hódoltak mint magyar királyoknak, alapul vévén az 1687-ben tartott pozsonyi országgyűlés második cikkelyét Az erdélyi rendek tehát visszatérésükkor nem úgy léptek föl, mint az 1613-diki szerződés óta koronánktól megkülönböztett jogu tartomány képviselői, nem független tetszéssel választottak maguknak új felsőséget, sőt inkább a többször említett régi szerződéseket hozták teljességbe, s visszatérésüket világos jelentésű szavakkal a magyar királyhozi visszajövetelnek mondták. Mindezekből azt hozza ki az akkori oppositio organuma Kölcsey, ki ezen állításokat rendszerezte: hogy valóságos sérelem követtetett el Magyarországon, mikor I. Leopold, külön, vagy is a rendek befolyása nélkül szer-

zódott Erdélylyel; mint sérelem az is, hogy Erdély a mohácsi vész előtti szoros kapcsolatára még mindeddig vissza nem állítatott.

Megtisztultak ugyan már jelenleg az ennekelőtte uralkodott hal fogalmak annyiban, hogy Erdélynek Magyarország irányábani hűbéri viszonya, most már nem olly követelés támokolásaul szokott felhozatni, miszerint Erdély hatalomszó által azon függési állapotba tetessék vissza az anyaországához, mellyben a mohácsi véaszt megelőző fél évezred lefolyta alatt volt, s mellyből e véasznapok után a körülmények parancsoló sulya segítségével kiemelkedett, hanem inkább annak okadatolásaul, miszerint e testvér országtól, mint magyar koronai feudumtól, a — kapcsolt részek — minden beleegyezési fölszólítás nélkül rövid tény utján visszakebelezthessenek. Azonban az eszmék ezen módosítása mellett is szükségesnek tartánk Kölcsey Ferencznek ebéli, az oppositio vérévé vált s egész a csodálatig alaptalan tanát, legelőször is általános nemzetjogi szempontból czáfolni, e következőkben :

Erdély, miután azon kötelékei, mellyekkel az anyaországához kapcsolva volt, a mohácsi vész óta már negyedfél századon által föloldoztattak, a sors s körülmények által önálló szabad szerkezeti helyzetbe tetetett. Másfél századig Magyarország ellen csaknem folyton szerencsés háborut viselt az, és ez úton sérvényes internationalis kötések s szerződések által fe-

jedelem-választási jogot viván ki az anyaországtól, ez időszak alatt birtokszerzeményeket is tett. Ezen befejezett tények ellen, — mellyek az erkölcsi jogéretzből fölmerülvén, tulajdonképen mindig s mindenütt a különös nemzetjogi állapotok alakulását képezik, és mellyek közel harmincz békekötés s más diplomatikai érvényességű szerződések által szentesítetvék, — az oppositio a magyar korona abstract jogát szegezi; és midőn azt mondja: hogy Erdély most is hűbéri része Magyarországnak, és hogy az a mohácsi vész alkalmaikor megszakadott nagy magyar birodalom óta maig, a jog lelke, szelleme s fictiója szerint egy pillanatig sem volt olly értelemben szabad s független, miszerint territorialis szerzeményeket tehetett volna, ezzel benfoglaltan azt is kell neki mondania, hogy — csak például — Erdély Bocskay, Bethlen s Rákóczy György által kivivott fényes diadalainak időszaka alatt is a legyőzött anyaországgal a had s béke fölött nem szerződhetett . . . Fonák s avatatlan állítás; olly állítás, mellyet a népek élete czáfol meg, s melly mellett azon elvet kellene szentesíteni, hogy a nemzetek közt évezredek előtt fölállított viszonyok, száz hadviselés és békekötés útján sem változtak! Ez a nemzetek egykor megalapított kapcsolatai közti mozdulatlanságnak, és stagnationának — vajmi igen az ellenzék politikai hitvallásába ütköző — impracticus elve lenne . . . Egy status és nemzetjogi curiosum, melly mellőzést s feledést igényel, czáfolatot nem! . . .

Erdély elszakadásának s választott fejedelmei a

alatt Magyarországtól mi értelembeni függésének kérdése, Zápolya János, Isabella és Zsigmond János korszaka által kormányoztatik. Az anyaország Erdélynek, mint magyarországi vajdaságnak, lételet s integritását a mohácsi vész után megvédeni képes átalán fogva nem vala Uj viszonyok emelkedtek a régiék fölibe. Az élet s valóság szerint Erdély így sorsára hagyatván, Zápolya halála után a végpusztulás, és szigoruan a török által birt részek sorsára jutástóli menekvés egyetlen lehetősége, Isabellának s fiának az uralkodásbani visszahelyezésüknél volt. Ugyan azért a két thordai végzés szerint Zsigmond János mint még alól bövebben látni fogjuk, 1556-ban Szászsebesen a török pártolásnak sulya alatt fejedelemnek (királynak) megválasztatván — hagyjuk itt megvitatlanul az 1571-diki spayeri szerződés fölött főnforgó divergentiákat; hagyjuk megvitatlanul azt is: mi joggal esküdtek meg a rendek Zsigmond János helybenhagyása mellett (mindig a török befolyás, sőt a törökök-tóli elnyeletés félelmének sulya alatt) az 1567-diki erdélyi országgyűlésen arra, hogy Zsigmond János magtalanul kimúltának esetére egymástól el ne szakadjanak, hanem nyomban uj fejedelmet válaszszanak; ezt — mondjuk — mellözve, állítsuk csak föl elvül azon két igazságot: 1) hogy Erdély, illy körülmények közt, a magyar korona irányábani szerződesei s hadviselése által nem tekintetheték ugy, mint pártütő s fölkelő hűbéri nép. 2) Hogy ha amaz örökös és az emberek közti békét s a nemzetek együtt-élhetését egyedül biztosítható változhatlan elvet „mellyhez ké-

pest még a pártütőkkel köttetett szerződések is szentek“ el kell fogadnunk, akkor az Erdélylyel megkötött szerződések szentsége s érinthetlensége is minden kétségen kívül áll. — Így már Báthory István és Kristóf megválasztásuk s legitimitásuk ügyét szinte mellőzve, fordítsuk figyelmünket az 1595-diki prágai szerződésre, mellynek tartalma szerint Erdélynek önhonfiaiból választott harmadik fejedelme Báthory Zsigmond, Rudolfnak hűséget esküdött ugyan, és megállapítatott az is: miszerint az ezentúl Erdély által választandó fejedelmek is Rudolf utódainak mint törvényes magyar királyoknak hűséget tartoznak esküdni; de nyíltan említetik: „Citra tamen jus feudi“ . . . Még inkább világossá tétetik ezen záradék az által, hogy e szerződés 3-dik pontja szerint Báthory Zsigmond szabad fejedelemnek nyilvánítatik, a 8-ik pontban pedig, a hűbéri állapot csak azon birtokokra nézve értendőnek nyilvánítatik, mellyek fegyver útján szereztetének.

És ezeket előre bocsátva, itt elértünk ismét azon tételeinkhez, mellyeket ez ügyben, mult évi számainkban, elv s szabálykint fölállítottunk; hogy t. i. 1) Rudolfra s Magyarországra Báthory Zsigmond lemondása után az erdélyi fejedelemség, illy módon semmiesetre nem szállhatott valamelly királyi abszolút cím alatti örökség s hűbér minémiségében, hanem már épen csak ugyanazon szabad jogcím alatt, mellyet a magyar király az 1595diki prágai szerződés tartalmánál fogva Erdélynek s fejedelmének megadott, Rudolf te-

hát Magyarországra nézve — épen csak ugyanazon hűbéri jogtól szabad erdélyi fejedelemmé vált, mint a millyenné (mind az erdélyi, mind pedig a magyar rendek által is elfogadott) prágai szerződés által Báthory Zsigmondot tette. Erdélynek e szerzett jogát, Báthory Zsigmond lemondása nem sértheté. . . . Erdély erre — mint tudjuk — azonkívül is Báthorynak az 1595-diki thordai országgyűlésből kelt visszafogadásával, és Bocskay, Báthory Gábor s Bethlen Gábor megválasztásával felelt. De elértünk itt most ama 2-dik tételünkhez is : miszerint Erdély illy viszonyok között Magyarországtól „szerződési- és hadjogczím“ alatt territorialis szerzeményeket tehetett is, de tett is; és hogy Erdély e szerzeményeit, a magyar koronának ép úgy kell tisztelni most, a midőn a magyar király ismét örökös erdélyi fejedelem is, mint kellene azt tisztelnie, ha Erdély most is önválasztott fejedelemmel birna. És valamint hogy ez utósó esetben Erdélytől akár egyességet, akár pedig a részek bekebelezését máskint, mint ismét had vagy szerződés útján elérni lehetlen volna : úgy most is gyalázatosan kiskorú nemzetjogi s diplomatikai eszme, állítani : hogy a részek visszakapcsolása végett Erdély beleegyezését kérni sem kell, hanem azokat tetteleg s az erőszakos végrehajtás útján kell az anyaországnak odaadni.

És ez az általános diplomatikai szempont, melly

az előttünk fekvő ügy kibonyolításánál vezérfonalul szolgál; azonban térjünk át jövő czikkünkben az állításunkat gyámolító tények s diplomatikai adatok részletességeire is.

III.

Azon védveket, mellyeket a magyar oppositio Erdély hűbéri függésének támokolásaul fölhordván, Kölcsey által fogalmaztatott, egész kiterjedésükben, szövegezésük s combinatióik egész sulyában, s maga a szerkezetnek a másik oldalon levő párt állításaira nézve legkedvezőbb alakjában adtuk előbbi cikkünkben. Feledtük azonban fölhozni épen azon pontot, melly az 1571diki (speyeri) békeszerződés alapjára fektettetik, és főnhangon a két haza közti viszonyok vezérelveül fölállítatik.

E combinatio azt mondja : hogy Báthory István, ki ezen szerződésben maga is részt vett, későbbben mint erdélyi vajda, az említett szerződés Sdik pontja szerint, arra is megesküdütt, miszerint : „ha János Zsigmond mag nélkül kihál, az erdélyiek választási jogokkal éljenek ugyan, de a megválasztott a magyar királynak vasallusa legyen, s magát vajdának s a magyar részek helytartójának czímezze.“ Igen különös azonban : hogy a feudalis viszony kivívására ehez még fölhozatik az 1595diki országgyűlés 56dik cikkelyébe iktatott békekötés is, melly szerint Báthory

Zsigmond, mind Erdélynek, mind pedig a részeknek birtokában azon joggal s hatósággal erősítetik meg „*quo jure, tempore antecessorum ipsius principis, nempe Joannis, Stephani ac Cristophori Báthory fuerunt*“ , . . különös ez azért : mert világos próbája annak : mi kis dolog az ellenzéknél — ha máskint nem — az okiratok tartalma hamis idézése által megkísérteni a politikai jogállapotoknál a közvélemény tévutra vezetését. Ugyan is : az 1595-diki prágai békekötésnek csak imént idézett tartalmából Kölcsey e szavakat „*citra tamen jus feudi*“ készakarva kihagyta, és illy formán még ő hozza föl Erdély hűbéri állapotának bebizonyítására az 1595-diki békeszerződésnek azon szavait mellyek hűen idézve épen az ellenkezőt — vagy is azt, miszerint itt hűbéri viszony sehoh sincs — tartalmazzák, és általunk mult számunkban, épen ez utósónak bebizonyítására idéztettek föl. Sőt mi itt a speyeri (1571-ben) kelt békekötésre nézve is — mellyre az *oppositio* Erdélynek hűbéri függését fekteti — épen ezen prágai szerződést szegezzük ellen. mint a speyerinél 24 évvel későbbit.

Azon igen súlyos ellenvetéseket tehát, mellyek a speyeri békeszerződés érvényessége iránt Forgács, Kátona, Fessler s Bethlen Farkas után Horváth István által fölhozattak, itt egészen mellőzvé, beelégszünk, tisztán állónemzetjogi elvekből azt következtetni : hogy miután Erdély s a testvér-ország közti viszonyok, közel 200 éven át folyvást had s béke utján szabályoztattak, a hűbéri,

vasallaris, vagy más bármi néven nevezendő függés, melly az oppositio szerint is ép illy békeszerződések által volt kimondva, egyedül csak a szintilly uton szabályozott viszonyokra lehetett állítva, s értethetett kikötve. De e szerint már az illy függés ki nem zárható, mikép Erdély azt, mit épen az illy békekötések útján nyert, meg istarthassa. A hűbéri viszonyt tehát, ha az — föltéve meg nem engedve — létezett volna is, csak illy értelemben lehetne venni. Azt más értelemben venni annyi lenne, mint az egész dolgot önmagával ellenkezésbe hozni, vagyis megdönteni épen azon szerződések erejét, mellyek Erdélynek kérdésbe vett szerzeményeit nem külön válva, hanem magával a hűbéri viszonnnyal együtt kimondották s megalapították. . . . Mi ezen elven túl Erdélyre nézve függetlenséget nem követelünk, és meg vagyunk győződve, hogy azt Erdély sem követelendi . . . Elsőrendü drága gyöngye Erdély a magyar koronának. Hiszszük : hogy a testvérhaza ezt tudni, érezni és tisztelni büszkeségének tartandja, s messze-távol van attól, olly szabad szerkezetü állást követelni, mint a millyent például — Kölcsey hasonlítása szerint — egykor a szövetséges Belgium kivívott magának a spanyol korona ellenében. Igen, de ebből azt következtetni : hogy Erdély a magyar koronának ma is olly

patrimoniuma s minden önállóságot nélkülöző része, mint a mohácsi vésznap előtt volt, és olly tökéletes függésű provincia, mellyet territorialis integritásában, minden vele való értekezés nélkül egyoldalú magyar törvényalkotás által megfosztani, s neki kihallgatatlanul törvényt szabni lehessen — ez egy kiáltó despotikai szellemtől sugallott, hit s békeszerződési jogtíprás.

S ezzel : mielőtt még az oppositio egyenkinti pontjainak részletes diplomatikai adatok általi czáfolatába bocsátkoznánk — csak egy általános, és a közbenfekvő időkbeni specialis szerződések fölibe emelkedő diplomatikai vezér combinatiót még!

Miután a két thordai (1542. december 12. és 1543. febr. 26.) országos végzések nyomán Zsigmond János (1556. január 23) Szászszebesen fejedelemnek kiválasztatván, a rendek a főálló nyomasztó viszonyoknál fogva az 1567-diki országgyűlésen — mint már említék is — kölcsönös esküvel kötelezték: hogy ha Zsigmond János magtalanul kimulnék, egymástól el ne szakadjanak; hanem egyenlő akarattal s nem pártból (a végzés szavai) fejedelmet választanak; akkor azon törvény hozatott: hogy az országosan megállapított esküforma szerint, az egész haza tenné le a hitet. Midőn tehát ezen már csaknem 3 százados törvényre nézve azon nevezetes, de sokak előtt ismeretlen körülményt megemlítjük, miszerint még ma is, valahányszor fejedelem változik,

a hűségiesküvel egyszersmind az egységi hit is országosan és fejenkint letétetik, — ebből okszerű s megdönthetetlen combinációval azt következtethetjük : hogy 1) a választási jog koránsem a 4 évvel későbbi, s mint csak az imént említünk, nem kissé gyanus érvényességü speyeri békeszerződés erejénél fogva engedményezett Erdélynek, hanem valamint ezen a mondott nemzet által palládiumának tekintett, és később mind saját fejedelmei, mind pedig a magyar királyok által biztosított jog, ugy az egyességnek s egymástól el nem szakadásnak eskü alatt kötelezett jogállapota is, független szabad nemzeti eredetü, és nevezetesen a részekre nézve, mellyek ezen esküt kezdettől fogva maig szinte folyvást leteszik, annál legyőzőbb érvényességü, minél bizonyosabb, hogy ezen utósó jogállapot iránti kifogás, vagy bár csak módosító közbeszólás is, a közel 300 éven át kötött számtalan békeszerződések, hitlevelek és más diplomatikai érvényességü okiratokban nem egyedül hogy soha elő nem fordul, hanem mivel ezen jog már első eredetére nézve is valóságos törvény levén, még Erdélynek törvénytábláiba is többszörösen van iktatva; (A. C. 2. r. I. t. c. c. 2. r. I. t.) az I. Leopoldi kötlevel pedig, melly, mint még bővebben is látni fogjuk, Erdélynek minden az *approbata s compilata constitutiók* czíme alatt kelt és azután is ho-

zott törvényeit megerősítvén, megerősíti egyszersmind az A. C. 3. r. 4. t. cikkében tartalmazott azon szövegű törvényt is, miszerint „a partiumbeli megyék ugyanazon egy birodalom, törvény és szabadság szerint élnek;“ de még ezenkívül e kötlevél 4dik s 5dik pontja világos szavakkal „a közigazgatás tárgyaira nézve az ősi gyakorlatot és rendszert is helybenhagyja;“ végtére pedig az ausztriai házból uralkodó fejedelmek a Leopoldi kötlevél megtartása iránt, nem egyedül Erdélyt, hanem világos szavakban a részeket is szakadatlan gyakorlat szerint ünnepélyesen biztosítani szokták; ennél fogva mindez csak azon megdönthetetlen igazsághoz vezet: hogy már csak ezen egymástól el nem szakadási eskü-jogállapot is, közel háromszázados szakadatlan, és másfél százados magyar királyi sanctiók által megerősített joggyakorlat útján a részeket Erdélylyel tökéletesen ugyanazonosítván, miután Erdély hadjogczím alatt nyert territorialis szerzeményei birhatásának joga, kétség alá nem vétethetik, mihelyt a részeknek rövid uton s Erdélynek kihallgatása nélküli visszakebelezhetősége jogos lenne, akkor azonnal azt is kellene el-

fogadni, hogy magának Erdélynek a mohácsi vésznap előtti állapotábani visszahelyeztetése is sommás úton, és ezen hazának minden kihallgatása nélkül jogos. Így igen is : mert a mint ama eredeti jogra visszamegyünk, melly szerint a részeknek „jure postliminii“ a mohácsi vész előtti állapotába vissza kell térni, és ezen visszatérésnek Erdély mint hűbéri tartomány hadjogcíme ellent nem állhat, akkor világos, hogy maga az illy hűbéri tartomány is, az azóta szerzett jog ernyőzete alatt nem állhatván, vagy inkább még csak jogot sem szerezhetvén, „a via facti“ csinos és jóakaró esete alá görbed Képtelen szerencsétlen eszme!

Most tehát már : mi az oppositionnak organuma Kőlcsey által mult számunkban híven előadott védveit illeti ; t. i. hogy „I. Leopold úgy vette át Erdélyt „mint magyar király ; azt mint magyarországi tartományt igazgatta magyar királyi czimmel ;“ ez teljességgel nem így van. Ezen állítás a leopoldi kötlevel időszakában történtek vastag elferdítését mutatja. Ha megengedjük is, hogy az akkori egyezkedéseknek iránya a magyar korona ős jogánál állott, ez azonban diplomacice sehol sem vala kimondva. Ennek terjedelmesebb diplomatikai fölvilágosítására még visszatérendünk. Azon ellenvetés irányában pedig, miszerint már az is sérelemnek mondatik, „hogy Magyarország a Leopold által befejezett szerződésekbe nem folyt,“ — annak alaptalanságára nézve csak

azt jegyezzük meg : hogy elkezdve az 1538-ki nagyváradi békeszerződéstől (melly már mindjárt nem az ország befolyásával köttetett) egész I. Leopold kötleveleig, közel 30 szerződés közül, csak azon öt volt Magyarország tudta- s befolyásával megalkotva, mellyeket Kölcsey fölhöz, a többi pedig minden illy befolyás nélkül köttetett. Épen az 1571iki speyeri béke is, mellyet az ellenzék, állításai főtámokának tekint, mint szinte az 1613-diki békekötés is, mellyet ismét Erdély tart cardinalisnak, nem köttetett Magyarország befolyásával; ellenben épen az 1595-iki prágai békeszerződés, mellyet mi tartunk sarkalatosnak, mind a két magyar haza jóvahagyásával történt . . . A leopoldi kötlevél tehát mindezen sérelmgyártási hajlam daczára is szilárd s örökös. Itt legfőlebb is a vegyes gyakorlat megemlítése lett volna ezélszerű . . . Az illy hadonázás pusztá semmi! . . .

„Akarta-e magát Erdély a magyar korona jogaitól elszakasztani, és különösen : lehet-é e szándékát az 1613-diki békeszerződésből következtetni?“ — e fölött vitatkozni csupa haszontalanság, miután — mint már mondók is — ugy reményljük, hogy a magyar koronától tisztá s tökéletes függetlenséget maga Erdély sem követeli. De — valamint szinte mondók — követel olly értelembeni függetlenséget, melly

szerint had s béke utjáni állása s territorialis szerzőményei a nemzetjog ernyőzete alatt álljanak Ezen — az általunk már előrebocsátottak értelmében — tulvagyunk, mint szinte tulvagyunk ehez képest azon is : a szabad választás megállapítása a magyar koronátóli függést mennyiben rekesztheti ki, s mennyiben nem? — s pedig azon megjegyzéssel : hogy Kölcsey állítása : miszerint „a szabad választás mindig a korona felsőségének föntartása mellett adatott és csak ideiglen értetett“ kerekdeden mondva nem igaz.

És csak szinte az imént ritkított betűkkel kiemelt állításban fekszik a felelet ama vajmi igen plausibilisnek látszó támok ellen is „hogy Erdély Magyarország ellen valamelly manifestum által meredeken kimondott függetlenségi háborút soha sem viselt.“ Épen az ellenzék politikai philosophiája az, hogy a Magyarországgali közös érdek kívánta, miszerint Erdély bizonyos vonalig független legyen, és szinte ezen érdek kívánta, miszerint bizonyos értelembeni függetlenségének kivívásában a testvér Magyarország által nem hogy gátoltatott volna, sőt pártoltatott. . . Részletekbe bocsátkozni nem akarunk . . . Mi akkor tetszett, annak most nem lehet, nem szabad, nem tetszeni

A támok : „hogy a II. Mátyás és Bethlen Gábor közt 1615ben kötött két rendbeli szerződés Erdély s a részek jövőndő sorsát Buda s Eger visszafoglalásától függesztvén föl, mivel Erdély elszakadását a törö-

köktöli félelem szülte, Erdélynek a magyar korona felsőbbsege alatt gyakorolt bizonyos mennyiségű függetlensége csak addig állhatott, míg a török veszedelem meg nem szűnt“ e támok, mondjuk, meg nem áll. . . . Ezt nem csak azért; mert az ezen (1615.) évi nagyszombati békénél a kikötött helybenhagyás mind két részről elmaradt és a felek nagyobb bizodalmatlansággal váltak el egymástól mint egybejöttek; a bécsi ugyanezen évi szerződés pedig csak egyoldalú tervezet volt, mellyről a Mátyás s Bethlen Gábor közti viszonyokat definitív megállapító nikolsburgi békekötés csak említést sem tesz — de nem áll e támok még azért sem; mert a nemzetjogi közel 1½ száza- don keresztül megkötött szerződésekre nézve mind ennek, mint valami irányadó állításnak semmi értelme nincsen. Akár a töröktöli félelem volt oka, hogy Erdély függetlenebb állásra emelkedett, akár nem; az, a nyert jog szilárdságát tekintve, a dolgon semmi változást nem tehet.

IV.

Mi a magyar oppositiónak a Dunod-féle szerződési javaslatból fölhozott következtetéseit s azon állítását illeti : „hogy az erdélyi hódolásban, a Leopold „által kiadott hitlevélben s a kormányzóknak adott „utasításokban foglalt kifejezések szerint, a magyar „király csak koronája jussán követelte Erdélyt, e kö- „vetelés igazságos voltát pedig az erdélyi rendek is „megismervén, Leopoldnak s fiának Józsefnek ugy hó- „doltak, mint magyar királyoknak; — ennél fogva „tehát az erdélyi rendek nem ugy léptek föl, mint az „1613-diki szerződés óta a magyar koronától meg- „különböztetett jogu tartomány képviselői, s nem füg- „getlen tetszéssel választottak maguknak uj fejedel- „met, hanem csak a régi szerződéseket hozták telje- „sedésbe s visszatérésüket a magyar királyhozi visz- „szajövetelnek mondották“ — ezen egész imént idé- zett állítás, hemzseg a diplomatikai adatokkali ismeretlenségtől, a sokoldalú elferdítésektől és logikai következtelenségektől.

Először is már a Dunod-féle 1684. évi bécsi pon- tok, csak pusztá javaslatkép szerkeztettek, és hely-

benhagyást s elfogadást soha sem nyervén, az azok-
 rai hivatkozás teljességgel semmi súlylyal nem birhat.
 Ellenben az 1686-dik évi június 28-án kelt mind
 Leopold, mind pedig Apaffy biztosai által aláirt egye-
 zésnek 3-dik pontja világosan mondja: „Transilvania
 cum partibus Hungariae Transilvaniae adnexis intra
 veros suos terminos, Dominus Princeps et Status, eo,
 quo hactenus, jure gaudeant ac fruuntur;“ a 7-dik
 pont pedig, a szabad választási jogot még a két Apaffy
 halálának esetére is Erdélynek biztosítja (Post eo-
 rum fata libera maneat penes Transilvaniae Status
 juxta eorum jura electio). Ha tehát ide vetjük még:
 miszerint a szabad választási jogot már az 1613-diki
 szerződés biztosítja, s ezen szerződésben Báthory
 Gábor, Erdély fejedelmének, s a részek urának ne-
 veztetik, és mind Erdély, mind pedig a részek a szer-
 ződés megtartására köteleztetnek; ha továbbá fölvesz-
 szük, hogy már, az ugyancsak Báthory
 Gábor s II. Mátyás közt kelt 1608., 1610.
 és 1611-diki szerződésekben is a fejedele-
 mség s a királyság közt semminemű
 feudális alattvalóságról, vagy csak Er-
 dély függetlenségét megtámadó felső-
 ségről is egy szócska sem említetik, ha-
 nem csak kölcsönös védelem, s annak
 ígérese van kikötve, hogy Erdély és a
 részek a koronától el nem fognak idege-
 nitetni, — melly föltétel az idézett 1613-
 diki szabad választási rendszert meg-
 alapító szerződésből sem vala kife-

lejtve, — mind ez egész határozottsággal s megdönthetlen következetességgel csak azon állításhoz vezet, hogy a fejedelemségnek bizonyos önálló s független, az egyenlő jogu hatalmak közt gyakoroltatni szokott hads békébeli jogállapotokon nyugvó tartományi consistentiáját tagadni, teljes lehetetlen; és hogy a viszony, melly Erdély s Magyarhon közt 1613 óta egész 1688-ig vagyis a leopoldi kötlevel napjaig létezett, ugyanazon egy nemzetből eredett két keresztény ország közötti szövetségi viszony volt egy közös ellenség, t. i. a török ellen annyiból, mennyiben mindezen szerződések által csak azon biztosíték kívántatott Erdélytől, hogy sem maga a fejedelemség, sem az ugy nevezett részek a töröknek elidegeníteni, és ez által a magyar koronának kinyitható jogai s várandóságai elmeríteni nem fognak. Azonkívül is: ha az csakugyan áll, hogy Erdély 1613 óta épen a magyar királlyal kötött békeszerződésének erejénél fogva független tetszéssel választhatta fejedelmét, akkor már azt mondani, hogy ugyanazon Erdély, elvben nem szinte olly független tetszés által hódolt Leopoldnak, szörnyü következetlenség..... Ezt már csak azért is, mert Erdélyt tulajdonképen nem egyedül a magyar király s Magyarország, hanem Európának csaknem minden ál-

lományai is, velük szövetséget kötött független fejedelemségnek megismerték. Ama híres vestphaliai békekötésben 1648-diki october 24-kén, s tehát épen a fejedelemségnek általunk imént fölhozott epochalis időszakában, Erdélynek fejedelme az európai hatalmasságok által a szövetségesek sorában, mint velük egyenlő egyezkedő fél említetik.

De térjünk most maga a Leopoldféle kötlevél közvetlen időszakára. Az ezen kötlevelet megelőző 1688-ban május 9-kén kelt nyilatkozmány egész tartalma korántsem említ visszatérést, hanem azt mondja: hogy a fejedelemség lemondván a török védelemről, magának új protectort választott I. Leopoldban, és annak — az 1687-diki pozsonyi diaeta 2-dik t. cz. szerinti — törvényes utódaiban. Az ellenzéknek e vonaloni — meglehet önkénytelen — tévedése onnan eredhet, hogy a fontos „protectio“ szó Kőlcsey kivonatából kimaradván, az sem említetik, hogy ugyanott a lotharingiai herczeggel tett egyezés helyben hagyott, és pedig a többek közt épen azon egyezés is a fejedelemségnek függetlenségét biztosítja. Így már még ezen — magában valótlan — esetre is, ha t. i. a kormányzónak adott utasítás mást

tartalmazna, ebből semmi módon nem lehetne Erdélyre valamely sérelmes következtetést húzni, mert ezen utasítás világosan az 1688-diki nyilatkozatra hivatkozáván, nem lehet jogszerűen annál szélesbbre terjednie. Egyébiránt még a Caraffának 1688-diki június 1-jén átadott 13. pontok másodikában is a szabad választási jog föntartatván; 4-dikében világos szavakkal kikötetik „neque termini regni minuantur.“ Illy föltételek következtében vállalta tehát föl I. Leopold az 1688-ban június 17-dikén kelt k. leírása szerint a fejedelemségnek védelmét; illy tartalmu kölcsönös szerződésekre állapított a leopoldi köllevel. Nem lehet hát itt visszavételről szó, hanem önkénytes egyességről, mellynek önkénytessége az 1792-beli 2-dik törvényczikk szerint is ünnepélyesen el van ismervé. A leopoldi köllevel, a mennyiben az későbbi törvények által meg nem változtatott, jelenleg is a fejedelemség chartájának tekinthető. Az kezdetben a magyar király által a fejedelemség függetlenségét biztosító védlevél gyanánt adatott, és a rendek által is ugy fogadtatott el; ezt mutatják előszavai is. Nem adatott ugyan át akkor a kormány a még 1681-ben megválasztott, de a törvény által meghatározott 20-éves kort nem-ért Apaffynak; hogy azonban Leopold a kiskorú Apaffy fejedelemségének törvényességét elmellőzni nem akarta, annak világos bizonyítékaul szól azon körül-

mény is, hogy vele később egyességre lépett. Leopold utódai — kik, mint már említünk, még maig is e kötlevél megtartása iránt nem egyedül Erdélyt, hanem a részeket is hitlevél által biztosítják — a választási jogot mindaddig elenyészettnek nem tekintették, míg az ünnepélyesen el nem töröltetett (1744. 2. t. czikk). Végre Nagyszombatban az angol és német-alföldi hatalmaságok közbenjáró biztosai előtt 1706-ban fölfedezett közsérclmek sorában is nem az hozatott föl, miért nem csatoltatott a fejedelemség Magyarországhoz? hanem a 2-dik pont szerinti közös követelésnek tárgya abban határozott meg, hogy Erdély, a még akkor eltörülve nem volt választási jogával egy, mint azelőtt, élhessen.

Mi végtére I. Leopoldnak 1693-diki május 14-én kelt válaszát illeti, mellyben — az oppositio szerint — a részeket Magyarország tagjainak nyilvánítja; abból nem következik, hogy Erdélyt a részek fölötti hatóságból kirekeszté. Sőt mihelyt Erdélynek a részekhez jogzime áll, az illy királyi leirat általi kirekesztés, e jogzimet olly kevéssé sértheté, mint sérté azt az 1832-diki egyoldalú magyar törvényalkotás. Egyébiránt az illy királyi leiratoknak egymással ellenkező, már Erdély, már pedig Magyarországgal

nak kedvező példányait mult évi ezügről irott czik-
keinkben fölmutatánk, s fölmutatá azokat az idé-
zett 183 $\frac{2}{6}$ -ki magyar országgyűlési fölterjesztés is.
Itt tehát csak azt hozzuk föl, hogy ellenben I. József
az erdélyi rendeknek a részekhezi jogát 1709-diki
october 28-kán kelt válaszában nyilván elismeri, III.
Károly pedig 1719-ben, a részeknek, Erdélybezi
tartozásuknál fogva, a kincslári söt ingyen rendelé
kiszolgáltatódnak.

És mi mindezeket nem annak bebi-
zonyítására hoztuk itt föl, mintha nem
ragaszkodnánk hő kebellet s hazafi
buzgalommal azon viszonyhoz, melly
Erdélyt s Magyarországot testvérhon-
ná, a magyar korona elválaszthatlan
örökségévé emelte, s nem lennének
büszkék azon érzetben, miszerint e vi-
szony erdélyi testvéreinknek épen olly
fontos és kedves, mint minmagunknak,
s tehát elvitázni ákarhatnánk Erdély-
nek a magyar koronátóli azon nemü
függését, melly szerint az ezzel ugyan-
azon egy koronához tartozó — ugyan-
azon egy jó, mint balsorshoz kötött osz-
tatlan nagy nemzet s birodalom levén,
a magyar koronától elválaszthatlan;
hanem fölhoztuk mindezt, azon nemzet-
jogi elvből kifolyó állapotnak okada-
tolására, miszerint a nemzeteknek had

s békejog által szabályozott viszonyokon nyugvó kapcsolékaik s territorialis szerzeményei minden kigondolható olly nemű függést, melly az illy jogállapotok s territorialis viszonyok helyére az önkényt állithatná, teljességgel kizárnak, és hogy hasonló viszonyok közt az általános jogelv, t. i. ama „jus postliminii“ soha sem terjedhet ki szélesebbre, mint a közbejött diplomatikai szerződések világos tartalma. Minélfogva tehát a részek iránti kérdést is csak akkor kormányozhatná a „jus postliminii“, ha Erdély 150 éves önálló elszakadása után, vagy hódítás útján tért volna vissza 2-dik Apaffy után a magyar koronához, mint a hogy Gyula idejében meghódította azt Sz. István, -- vagy ha a szabad választási joggal bíró erdélyi rendek a közben fekvő időben szerzett jogaikról s territorialis nyereményeikről világos szavakkal lemondva, a magyar koronához hűbéres ragaszkodásuk kijelentésével I. Leopoldot köttetlenül választották volna meg épen olly jogu fejedelmüknek, mint a millyen nékik II. Lajos a mohácsi vésznap előtt volt. Mihelyt ez azonban máskint volt, s a választás (vagy ha akarjuk visszaterés) a szerződések

s közbenfekvő idő alatt nyert jogok iránti tisztelet, és hit skötlevél kíséretében történt: akkor a jelen ügy azonnal pörös tárgy, mellyet nem a föltétlen „*jus postliminii*“, hanem egyedül a szerződések alapján lehet megbírálni, még pedig egyedül s egyenesen csak Erdély tökéletes kihallgatása után lehet megbírálni, azon jogelöböl: hogy, ha Erdélynek a közbenfekvő időben kötött szerződések erejénél fogva jogcíme van, és ezen jogcímről mind eddig világosan le nem mondott; akkor a hatalom-szó s a tény utja, Magyarország részéről kiáltó önkény, — valóságos zsarnokság.

Itt tehát, befejezésül bővebb vitatkozó fölvilágosítását fogjuk adni az Erdély s Magyarország közt kötött békeszerződéseknek s más diplomatikai okiratoknak azon odalról is, mellynélfogva Erdélynek a részekhez jogcímet tartalmaznak.

V.

Erdélynek a „részek“-hezi jogczime iránt alkal-
milag s egyenkint már fölhoztuk saját támokainkat ;
szükség most, hogy tüzetesen czáfoljuk ellencink véd-
veit is.

Az oppositio Kölcsey után azt állítja : „hogy a
részek mindig Magyarország hatóságához tartoztak ; az
erdélyi fejedelmek által mindig csak ideiglenesen s Erdélytől elkülönítve birattak ; Erdélynek tehát Magyar-
ország gyökeres jogánál fogva soha át nem adatván,
ennek kiegészítő részét nem tehetik.“ Ezen merész és
szemlátomást hamis állítás támokolására fölhozza : 1)
hogy Zápolya a részeket Erdélylyelegyütt úgy bírta,
mint magyar király, és csak a törököktől félelem volt
oka, hogy Isabella visszahivattatván s a fejedelemségi
kormányrendszer fölmerülvén, mind Erdély, mind a
részek Zápolya halála után Magyarországra a vá-
radi béke rendeleténél fogva vissza nem szállottak,
hanem az 1571-diki békeszerződés 3-dik pontja sze-
rint Zsigmond Jánosnak Erdély ugyan örökösen, Bi-
har, Marmaros, Középszolnok s Kraszna pedig csak
ideiglenesen „donec viveret“ adattak oda ; — a mint-

hogy Báthory Zsigmond lemondása után az érintett megyék Magyarországhoz vissza is kapcsolattak. Fölhözza 2) hogy az 1615. N. Szombaton készült kötésben kimondatván előbb Erdély s a részek el nem idegeníthetése, a 2-ik pontban határoztatik: „Partesque regni Hungariae, quarum Dnus Bethlen nuncupatur, eo et non ampliore jure possideat, quam a praedecessoribus Suae Mattis Hungariae Regibus concessae fuerunt“ itt tehát — ugymond — az 1613-dik évet megelőzőtt szerződésekre van a hivatkozás, és azért a „részek“ 1571-től fogva 1613-on keresztül, még 1615-ben is különös óvás alatt léteztek. 3) Az 1617-iki Nagyszombaton kötött s II. Mátyás által Prágában megerősített, mint szinte az 1619-ikben Nagy-Károlyban kelt szerződések, az erdélyi birtokot a Báthory Zsigmond korabeli állapot szerint, azaz: az 1571-ben Zsigmond Jánossal tett egyezés foglatatához képest határozzák el.“

Sokszor történik: hogy a bekebelesítés valamely tartományra nézve elvben kimondatik ugyan, és mégis tényleg a tökéletes bekebelesítés hiányzik. — Így van ez Magyar- és Horvátország közt; ezen utósó Magyarországgal tökéletesen azonítva most sincs. Van pedig eset, a hol elvben a diplomatikai okiratok közt sehol sincs kimondva a tökéletes fusio, és mégis az olly annyira végbement, hogy a bár mi igen vitatott különbség is sem határookban, sem jogokban, hanem csak papiroson létezhetnék. Így van ez Erdély s a részekkel.

Mind már mondánk is, nem akarunk itt diplomati-
kai vitatkozásba bocsátkozni a váradi békeszerződés
(1538) hitelessége fölött. Nem akarjuk említeni: hogy
ezen békeszerződés ünnepélyes helybenhagyása mind
két részről hiányzik; de annyit biztosan s a másik ol-
dalról minden lehető czáfolat félelme nélkül állitha-
tunk: hogy ezen békeszerződés csak papiroson ma-
radt, és soha foganatba nem jött, és hogy reá a kés-
őbbi számos szerződéseknek egyike sem hivatkozott
soha is. Zúpolya halála után annak fia azonnal feje-
delemmé választatván, (1556) az azon évi novem-
beri gyűlésen, hol Izabellának a kormány átadatott,
a részek is jelen voltak. A részekben szintugy mint
Erdélyben egyforma rendelkezés történt az egyházi
javakkal. 1567-ben az egyességi, szét nem
szakadási s szabad választási hit a ré-
szek által szintugy letétetett, mint Er-
dély által, és az még ma is, valahány-
szor a fejedelem változik, így tétetik
le.. Ez már maga is megdönthetetlen
támok: hogy Erdély s a részek közt kü-
lönbséget tenni nem lehet. Mi pedig aspeyeri
(1571) békeszerződésből merített támokokat illeti,
azok a részekre nézve tökéletesen elenyésznek. Nem
csak az által, hogy Miksa ugyanazon
évben (martius 10-én) s ugyanezen szer-
ződés következtében kelt hitlevelében
Zsigmond Jánost Erdély s a részek fe-
jedelmének czimezi, hanem az által is,
hogy ugyanazon évi majus 24-én a fe-

jérvári országgyűlésen Báthory István megválasztásában szinte a részek is részt vettek „egyenlő akaratból s végzésből választottuk a tekintetes és nagyságos somlyói Báthory István urunkat erdélyi vajdaságra, és székelyek ispánására és a magyarországi megmaradott megyéknek birodalmára.“ *) És valaminthogy azért, mert Báthory István a székelyek ispánává választatott, a székelyföld nem vala különválva Erdélytől: ép úgy nem valának a magyar megyék ettől különválva az által, hogy Erdélytől megkülönböztelve említetnek. Így volt 1595-ben a prágai békeszerződéskor is, a midőn Báthory Zsigmond szintugy a „részek“-re, mint Erdélyre nézve örökös urnak s fejedelemnek megismertetett, hogy — mint Forgách mondja — birodalmait együtt örökösen s felségi joggal kormányozná.

Igaz ugyan: miszerint az 1595-diki szerződés egyuttal azt is megállapítá: hogy ha Zsigmond, vagy fiu-maradéki kihalnának, akkor Erdély és a „részek“ Magyarországhoz — tamquam verum et inseparabile membrum — visszakapcsoltassanak, — és Báthory Zsigmond későbbi lemondása is épen ezen alapra volt fektetve. Azonban először is már itt Erdélyről és a részekről nem különválva,

*) A megmaradtak az akkori végzés szerint voltak: Bihar, Kraszna, Középszolnok, Marmaros, Zarand megyék s Karansebes és Lugos tartományok.

hanem együtt s egyszerre van a visszakapcsolás kimondva, és így a jogczimre nézve Erdélytől a részek itt sincsenek elkülönözve, minélfogva a Rudolf alatti visszaszállás nem a magyar koronának Erdélytől különvált, hanem csak ezzel egyetemes jognál fogva értetett azonkívül is csakjogilag, mert tényleg ezen visszakapcsolatás Erdélyre nézve már épen nem, a magyar megyékre nézve pedig aligha foganatosított s rendszeresíthetett valaha, miután az ellenzék által fölidézett 1559 : 11 ; 1600 : 9 és 1601 : 25 legelőször is már csak Szolnok s Kraszna-megyékről szól, és Zarándot s Kövár vidékét nem is említi ; azután pedig : az 1601 : 25 egyenes szavakkal kimondja : „hogy ezen megyék önkényt adták magukat Rudolf birodalma alá“ ; végre : Báthory Zsigmondot Erdélyben már 1598-diki augusztus 29-diki tordai országgyűlés a fejedelemségbe a hatalmas Bocskay auspiciuma alatt visszafogadván, és 1605-ben szeptember 17-ikén maga Bocskay fejedelemnek megválasztatván, világos : hogy az ellenzék által olly praefidentiával vezéralapul vett azon kívül is gyanus hitelességű speyeri békeszerződés életbeléptetésére nem egyedül az idő physikai mozzanatai hibáztak ; hanem ezen szerződésnek kötelező ereje a reakövetkezett — Erdélyre nézve — fényes Bocskayféle időszak hadjogi tulajdonsága s minémősége által minden nemzetjogi s diplomatikai okos fogalmak szerint tökéletesen elmerülvén, itt — mint azt már mult évi e tartalmu czik-

keinkben kimondánk, — minden előbbi békeszerződési provisio megszakadt, és a dolgokat tökéletesen csak a Bocskay-féle bécsi, Báthory Gábor-féle kassai s Bethlen Gábor-féle nikolsburgi békekötések kormányozzák . . . És mi mindezek iránt, miket ime — mint fáradalmasb combinatióink s az ügy érdekében édes örömmel tett virasztásaink gyümölcsét — fölhozánk, azoknak, kik közül jövőben ezen fontos hazai kérdés iránt közvetve s közvetlenül mind a két testvérházában határozni hivatvák, hazafi figyelmüket szerény honpolgári ügyszeretettel kikérvén, megvagyunk győződve : hogy Báthory Zsigmond visszahívása és Bocskay István föllépése, az annak előttei Erdély s Magyarország közti had, béke s egyezkedési diplomatikai viszonyokat a gyakorlati diplomatikai téren egészen haszonvetetlenekké tették, és azon időszaknak némi érdekességét egyedül csak a tudományra s történetre nézve hagyták meg

Bocskay a bécsi békét egyszersmind a magyar rendeknek közbejövételével kötötte. A rendek Bocskay kívánatát pártolván, azok elfogadtatását követelték. E kívánatok sorában állott Erdély nyilatkozata is, hogy Bocskay halálával az erdélyi rendek a szabad választásról le nem mondanak. Ezek következtében Rudolf 1606-ban september 24-én kelt hitlevelében csak Szathmár, Szabolcs, Bereg, Ugocsa me-

gyéket köti ki, mellyek Bocskay fiu-maradék nélküli kimultával a magyar koronára visszaszálljanak, de a részeket Erdélynél meghagyja „excepta tamen Transilvania ejusque comitatibus, arcibus et praesidiis, quae jam antea ad Transilvaniam spectarunt.“ A magyar rendek — mint ezt a derék Horváth István megjegyzi — 1606-ban december 13-dikán Kassán tartott gyűlésökön azon hitlevelet nemcsak elfogadták, sőt törvényczikkelybe foglaltatni végezték. „Diploma quoque suae Majestatis. S. D. Bocskay datum, simul et collatio 4 comitatum cum reliquis bonis ipsius sua Majestate ad Principatum Transilvaniae recenter una cum toto jure regio adjunctorum et additorum, in proxime futura diaeta publicis regni constitutionibus de verbo ad verbum sine diminutione inferatur.“

E szerint a főlebb érintett hitlevél s végzések a két testvérhaza tudtával született önkénytes egyezkedéseknek valának következményei. De ezekből már aztán megdönthetlen igazsággint áll : hogy a Bocskainak örökösen engedett 4 megye a visszaszállás alá tartozásra nézve Erdélytől és a részekről megkülönböztetve levén ; ellenben a „részek“ Erdélylyel azon egy vonalon állóknak tekintetvén, a kérdéses részek nem királyi adomány színe alatt, mint a neve-

zett négy megye, nem is a visszaszállást kikötő óvás mellett csatoltattak Erdélyhez, hanem egyenesen Erdélyhez tartozó birodalomnak ismertettek. E viszony az 1608-dikbeli szerződésben világos szavakkal is kifejeztetett. Az pedig, jelesül a Báthory Gáborral kötött szerződések mindegyikében megismertetett, hogy a részek Erdélyhez vannak kapcsolva s ahhoz tartozók (1611 : 3. pont). És valamint a hatóságra nézve Erdély és a részek között semmi különbség, szintugy a fejedelemség és királyság közt semminemű feudális alattvalóság, sem pedig felsőség : csupán csak kölcsönös védelem és annak ígérese, hogy mint maga Erdély, ugy a részek is a koronától el nem fognak idegeníttetni ; ismét új bizonyítéka annak, hogy a részek Erdélylyel ugyanazon egy vonalra voltak állítva. Ezen kikötött föltétel egyébiránt az 1613-iki szerződésből sem levén kifelejtve. —

A Bethlen Gáborral kötött békék mit sem változtatván a korábbi 1606., 1608., 1610., 1611., 1613-diki kölcsönös szövetségeken, Magyarország követői a linczi gyűlésben magok kívánták, hogy Erdély az annyiszor biztosított választási jogában sértetlenül meghagyassék. Igaz ugyan, hogy az ugynevezett nagyszombati (1615.) béke 2-dik pontja azt rendelte, miszerint Bethlen Gábor a részeket ugy bírja, mint eldödei azokat birták, azonban meg kell itt jegyezni, hogy először is már Bethlen közvellen eldödei, t. i. Bocskay s Báthory Gábor e részeket — mint a hogy csak imént láttuk — már ugy mint Erdélybe olvad-

takat birták, azután pedig : hogy a nagyszombati békénél a helybenhagyás mind a két részről elmaradván, ezen békeszerződés, — mint a hogy már említették is, — soha teljesedésbe nem jött, hanem a háboru mindkét részről még nagyobb elkeseredéssel tovább folytattatott. Ezt a békekötést ama cardinalis béke, t. i. a nikolsburgi, egészen ignorálja s róla egy szóval sem emlékezik.

Az 1617-diki julius 3-dikán Nagyszombatban kelt szerződés által a határok, ugy mint azok Báthory Zsigmond békességes birtoka korában valának, megismertetvén, ezen kifejezésből nem az foly, mit Kölcsey követel; hanem egyenesen az : hogy a részek az erdélyi fejededelemség határai közé tartoztak. Az 1620-ki januar 16-án kelt szerződés, mellynél fogva Bethlen Gábornak Szathmár, Szabolcs, Beregh, Ugocsa örökösen, ezek fölött kilencz megye ideiglen engedtetett át, nem teljesülhetett; mivel a föltételnek, melly a háborunak megszüntetésében állott, Bethlen Gábor részéről elég nem tétetett. De ha teljesült volna is, az csak oda mutatna, hogy ezen 4 megye örökös átadatása, szinte ugy mint Bocskay alatt, épen azt bizonyítaná, miszerint e 4 megye a visszacsatoltatás tekintetében Erdélytől s a részekről egészen megkülönböztetett. A sarkalatos, és az egész ügyet kormányzó nikolsburgi béke (1622) mind a két ország rendei által codificáltatott, melly szerint Bethlennek a főlebb örökösen engedett

4 megye más hárommal együtt már csak ideiglen adattak, de sem a partiumok, sem maga Erdély meg sem említetvén, e birtok a Bocskay-féle bécsi s Báthory Gábor-féle kassai békeprovisiója mellett maradt, s ami különös, ebben Magyarország már arról sem kért biztosítást, hogy Erdély és a részek a koronától el ne idegenittessenek; hanem egyedül arról, hogy a fejedelemség, Bethlen Gábor halála után a hét megyéhez semmi jogot követelni nem fog. Az 1624. és 1626-diki, valamint szinte Rakóczyval 1631., 1633. és 1645-ben kelt békekötések által sem változtattak meg az 1622-dikinek elvei, az ideiglen Rákóczynak is átadott hét megye — halála után — visszavétetett, de a részek visszatérése, vagy az azokhozi jognak óvás melletti föntartásáról szó sem volt, sőt az 1638: 41. t. cikk szavai szerint: „In vicino Marmaros Comitatu Transilvaniae“ a nevezett megyének Erdélyhez örökségképeni tartozása megismertetett. A rendszerinti vámvonalok s a harminczadok is az 1655-beli 42. és 83 törvénycikkelyek szerint a részeknek Magyarország felül fekvő szélein határozatván.

Itt tehát jelenleg még csak két észrevételt. Az első: hogy a részek már Báthory Gábor idejében a hatóság s visszakapcsolási tény szempontjából Er-

délytől nem csak hogy megkülönböztetve nem voltak ; hanem az 1613: 5. t. cz. által a partiumok is szintugy mint Erdély világosan föl-szólítottak ezen szerződés megerősítésére. Ezen szerződés 4-dik pontja pedig tisztán mondja: hogy a magyar király kötelezi magát, mint utódait is, Erdélyt és a részeket minden ellenség ellen segíteni „*atque Transilvaniam et partes Hungariae eidem subjectas, in suo principatu iuribus privilegiis*“ s a t. — A második észrevétel az: hogy 1687-ben october 27-dikén a lotharingiai herczegeli egyezkedés, a hadi adós élelem kiszolgáltatása azon tételre, némi elkülönözést tett ugyan a részekre nézve, de az egyesség azt mondja „*hac tamen expressa conditione: ne haec quarteriorum separatio ullam ditionis aut jurisdictionis cujuscunque separationem inducere, aut iuribus transilvanicis praejudicare possit.*“

S így befejezzük jelen értekezéseinket azon végfigyelmeztetésünkkel: hogy a jelen nemzetjogi casuistica komoly tárgyalásánál, melly kellő világosságot csak a századokon át kifejlett diplomatikai adatok s foederalis okiratok összeegyeztetéséből nyerhete, föladatunknak azt ismertük: miszerint az ugy szerkesztessék, hogy az oppositionnak bármelley ellenvetésére is az olvasó rögtön felelhessen ; figyelmeztetünk végtére arra is, hogy végtámokunk mindig csak az: miszerint, ha semmit sem számitanánk is a Boeckay s Báthory Gáborféle szerződésekre, mellyek általezen ügy egész

a tulságig, föltünő világosságot nyert, az mégis mindenestre áll: hogy Bethlen Gábornak a bécsi 1620-diki szerződés örökös joggal adott még négy megyét, és ideiglenes jogczim alatt hetet. Ha tehát ezen szerződés valóságos békeszerződés (mint ahogyan azt a magyar országos rendek is annak vették), akkor benne a partiumokról szó sem tétetvén, sőt még örökös czim alatt más megyék is Bethlen s fiu-maradékiban Erdélynek átadatván, annál biztosabbnak tekinthető, hogy a partiumoknál az örökös czim szinte meghagyatott. Ha pedig ezen szerződés diplomatikai erővel nem bir — akkor világos, hogy a vezérszerződésnek az 1622-diki nikolsburgi békekötést kell venni; és akkor ismét, mivel az föltétlen s benne a részek visszacsatlásáról szó sincs, — minden netalán előbbeni szerződésekben kifejezett jogföntartás — ezen későbbi béke által, elenyészettnek tekintendő.

Át megyünk tehát igymár jelen czimű többiczikkeinkben Zala sérelmeinek egyéb pontjaira, t. i. a horvát ügyre; a honti sérelemre s a t. s a t. annak megemlítésével: hogy meglelt korunkban nem nagy bölcsesség ugyan ellenségeket gyűjteni magunk körül, de változhatlan ragaszkodásunk a magyar alkot-

mány alapelvehez, mindent veszélyeztet velünk, és polgári kötelességünk s eszélyességünk arra tanít, miszerint végleheltünkig állhatatosan, s erélyesen fölkiáltunk: fussatok a felcsigázott politikai elvektől; a massák gerjedelmei ingerlésétől; a létező alkotmányos viszonyok iránti bizodalmatlanság gerjesztésétől; a kormány becsületes iránya gyanusításától: fussatok az izgatások ama nemeitől, mellyek a viharokat a dulongásig felingerelni képesek ugyan, de a mint illy vállalkozásuk befejeztetett, tetterejük s hatáskörük megszűnt, s már csak a véletlen szeszélyének birtokává sülyedett!

Pest, april 11. 1847.

Horvát ügy.

I.

A zalai körlevél kétségbeeső, jajveszékelő, az igazságtalanul elnyomatott iránti részvét s könyörületesség után esengő hangon adja elő : „mi visszavonás, gyűlölség s pártoskodás ütötte légyen föl veszterjesztő táborát Horvátországban! Legszomorúbb hírekről, rémulésről, aggodalomról, horzadalomról, a közbátorságnak veszélyeztetéséről, kétes jövőőről beszél; számos horvátországi lakosok s törvényhatóságok, és a magyarországgyűlésnek panaszait említi meg, s azt mondja : hogy a kormány évek óta nem akar, nem tud ezen állapotok megszüntetésére sikeres eszközökhöz nyulni. A királyi biztosok vizsgálódásait s működéseit titokban tartotta, és annyi figyelemmel sincs a törvényhez és fejedelemhez hű polgárok iránt, miszerint azon esetre, ha ezen aggodalmak alaptalanok lennének, a csendnek, békeségnek s rendnek helyreállításával a kedélyeket megnyugtassa, — Deák szerint a kormány a méltatlan

„nül üldözötteket nem pártolja; míg ellenben azok, kik a horvátországi mozgalmakat tetteleg megindították, a kormány pártolásával dicsekszenek. És mind ez — ugymond — a hiedelem Horvátországban, sőt Magyarországon is, és a kormány semmit sem tesz, hogy ezen kártékony, bizodalmat ölö, gyűlölséget „nevelő hiedelmet elfojtaná!“. . . A legborzasztóbb, legundokabb, legrémületesebb bűnvád, melly valaha kormány ellen szerteszóratott! . . . Azonban folyomadjunk kissé a rágalomfertő régióiból a tények országába, s lássuk: vajjon e vádakból, az epés kifakadás, s invectivákon kívül, mi valóság marad fen?

Ha a kormány csakugyan pártolja azokat, kik a horvátországi mozgalmakat megindították, akkor ugy látszik, hogy K. L.-jt, a turopolyai ispánt*), s D. F.-et kellene neki pártolnia, mint olyanokat, kik a mult országgyűléseken s azóta is, nem azon munkálnak, hogy a Horvát- s Magyarország közt kiütött bizodalmatlanságot, féltékenységet s egyenellenséget békítő szellemben csillapítsák; hanem (ha valahogy mégis igaz, hogy békét akarnak) a két ország lakosi közli békét olly lángoló vágygyal kívánják, miszerint valóban semmit

*) Mi itt a Comes de Turopolya-t ispánnak azért nevezzük, mert nem látjuk át, miért illesse őtet magyarban a grófi cím, midőn a fő- s alispánoknak az ma sem tulajdonittatik. A régibb naplókban mindenütt turopolyai követnek hivatik ő, a grófi címet csak a legközelebbi országgyűlésben adta neki az oppositio, hol a Horvátok elleni kifakadásai által, előtte mintegy érdemet szerzett magának. —

el nem mulasztanak, hogy ezen ohajtott béke soha helyre ne állitassék! . . .

Mert hiszen a magyar ellenzék volt az, melly Horvátországnak az 1681 : 66. és 1715 : 120. t. cz. s más számtalan törvények által biztosított municipális szerkezetét s függetlenségét három utósó országgyűlésen-át legelkeseredettebb modorban megtámadta. A magyar ellenzék volt az, melly Horvátországnak az 1687 : 23. és 179°/₁ : 26. t. cz. által biztosított vallási viszonyait a legnagyobb agyarral ostromlá. A magyar ellenzék volt az, melly a három tótországi megyék iránti erőszakos követeléseit, Horvátország egyenes ellenmondásának és az 1741 : 18. s 1751 : 23. t. cz. világos rendeletének daczára, egyszerű s egyoldalú alsótáblai határozat által eldöntöttek állította. A magyar ellenzék volt az, melly az 183°/₄₀-diki országgyűlésen az 1771 : 54., 1681 : 75. által szentesített s szabadalmazott — ugynevezett — horvát féldicát kérlelhetetlen kifakadások közt megtámadta. A magyar ellenzék volt az, melly, ámbár Horvátországban a diák nyelv diplomatikai polczra nem országos törvény által, hanem tartomány-gyűlési határozat útján emeltetett föl, mégis ezen nyelv iránt ugyanezen tartománygyűlés kihallgatása nélkül, sőt a horvát követek egyenes ellennyilatkozata mellett, eldöntöleg kívánt intézkedni. A magyar ellenzék volt az, melly a horvát követeket gyakorlat által szentesített latin fölszólalástól tetteleg eltiltván, ez által képviselői állásuktól hallatlan önkénynyel megfosztotta. A magyar

ellenzék volt az, melly Horvátországnak tartománygyűlési s általában belügyeiben tanácskozási nyelveül a latint akarta országos törvény által rögtön fölparancsolni. Ugyanazon ellenzék az, melly az 1830-ki magyar nyelv iránt kelt országos törvényt tiz év elforgása után Horvátországra is kiterjeszteni kívánta; mi által a horvátok, ma már minden közhivataltól kizárattak volna. És ismét csak ezen ellenzék az, melly még az utósó országgyűlésen is, azt, miszerint a hivatalos országlási nyelv a magyar legyen, a kapcsolt részekre is ki akarta terjeszteni; mi által ismét a horvátok a politikai közdolgok vitelétől egészen kirekesztettek volna. Ennélfogva tehát: végtére is csak a magyar ellenzék az, melly tiszteli ugyan szóval a kapcsolt részek nemzetiségét és municipalis állását, ezen municipalis jogokat azonban a Horvátok beleegyezése nélkül s akarattjuk ellen minden lépten megsemmisíteni törekszik.

S im! mindemellett is ezen ellenzék, valamint Zala és Pest is lankasztó keservek közt panaszkodnak ama visszavonás, gyűlölség s pártoskodási szellem ellen, mellyet épen eme erőszakos kitörések hoztak életbe, s a pesti és zalai körlevelek és Kossuth s D.-féle beszédek élesztnek az által, hogy a turopoljai ispán pártját, mint magukkal rokont s ugyanazonost tekintve, azt a magyar nemzeti pártnak tartják, az illir párt elleni törekvéseikben pedig elég elvakultan magát a horvát nemzetiségét és municipalitást törekszenek kivégezni. S illy viszonyok között még a zalai körlevél

alkotója panaszkodik : hogy ezen, illy válogatott és speciosus utakon létrehozott s éltetett visszavonást, gyűlölséget és pártoskodási viharokat a kormány, egy hüvös hatalomszó által le nem csendesitheti !

Nyiltan kimondánk mi már egyébiránt s itt is ismételjük : hogy az illirpárt mozgalmait ép oly túlzóknak, ép oly kárhuzatosaknak tekintjük, mint azon felekezet lépéseit, melly a turopolyai ispánban személyesül, s oly kevéssé járulunk a mult tartományi gyűlésnek az ugy nevezett illirpárt influentiái alatt hozott kicsapongó határozataihoz s követeléseisehez, mint az ugynevezett magyar pártnak azon, az okosságba s loyaltásba ütköző viseletéhez, miszerint sorsát s állását, ép ama magyar túlzó-oppositióval identificálta, melly a horvát nemzetiség s municipalis állapot kiirtására, minden töle kitelhető lépéseket megtett s folytatva megtesz, és mellyre nézve mi ezennel is csak azon ünnepélyes óvást iktatjuk ide : hogy azt a valószínűs magyar nemzeti akarat kifejezőjének, (mind a mellett is, hogy ő magáról illyesmit elhíttetni vajmi igen ohajtana) teljességgel el nem ismerhetjük. Jelszavunk tehát abban áll : hogy a kibékítő szellem, a higgadt okoskodó fölfogás s bírálat az, mi itt kérelhetlenül megkivántatik ; e mellett pedig egy, az okosságon és méltányosságon alapuló meggyőződés : miszerint horvát atyánkfiaira nézve az eddigi siker nélkül tervezett közjogi s nyelvbeli egység helyett, az érdekek s szellemi rokonságon nyugvó egységnek czélbavétele s gyarapítása az elmellőzhetetlen tenni való.

Ennélfogva tehát azok, kik az egyik vagy másik szélsőséghez makacsul s megtörhetlenül ragaszkodván, az okos transactiót lehetetlenítik, vagy tudatlanok vagy roszakaratuak. Azok : kik a párt-utálatnak még inkább lángbagyujtására a kormányt használják ürügyül, hogy az akármellyikét is, a két, semmi jóra nem kellő felekezetek közül pártolja, védi s tartalmazza; vagy tudatlanok vagy rosz akaratuak. Azok : kik a horvát s magyar differentiak kiegyenlítésére szolgálható egyetlen eszközt, tudniillik az eddig uralgott két szélső pártnak közepén álló, mérsékelt pártnak üdvös megalakítására szolgálható módokat, a zalai körlevélben elszórt keserves gyanusítási s legérzékenyebb ingerlési izgatásokkal lehetetlenítik; vagy tudatlanok vagy rosz akaratuak ! . . . Igen is : a kormánynak Horvátországban is van a pártok viszonyi s kezelése tekintetében magas és végtelen fontosságú hivatása; s pedig az : cselekvőleg lépni föl s működni ott is, egy mérsékelt conservatív pártnak saját aegise alatti megalakulására. A horvát viszonyok pacificatióját csak így érhetni utól s nem máskép ! Mi a horvátügyben is tényeket s specificatiókat kívánunk a kormány rágalmozítóitól fölhozatni, nem általános jeremiádákat, mellyek, mint már mondánk is, csak arra jók, hogy a tudatlan néptömeget kényelmetlen érzetre, elégedetlenségre s a jövő iránti bizodalmatlanságra gerjesszék. Ezt tenni, sem eszélyesség sem loyaltás ! . . . Ingadozik s olvadozik az embernek szive keblében, midőn a zalai körlevél s alkotójának lamentatióit olvassa. Azonban

ép azért, mert ezeknek üressége fölött csak a combinatív ész ítélhet; ezen, a tudatlan massák gerjedelmei lángbantartására számított modor a legveszedelmesebb !

És szintillyen veszedelmes modorban adatik elő, a horvát ügyekbeni ugynevezett sérelemnek fő culminatiója is, t. i. az : „hogya a kormány a tartományi gyűlés elnökének meghagyta, miszerint csak azok szavazatait számítsa, kik báni levelek által vannak meghíva, s ez által a zágrábi köznemességet a tartományi gyűlésekeni eldöntő fejenkinti szavazatától eltiltotta.“ — Ezen kérdésnek illy alakbani fölvetésével s formulázásával a horvát ügy iránti sérelem, bizonyos simplificatiót nyert, melly több oldalról az által tekintetik megoldottnak s megczáfoltnak : hogy a legközelebbi önmagát elrendező tartományi gyűlés azt sérelemnek nem tekintette, sőt abban, mint a hogy a tartományi gyűlés 6-ik ülésében O. M. és K. J. azt egyenesen megemliték, a köznemesek eldöntő egyéni szavazata mellett már csak egyetlen egy szó sem emeltetett. — Sokan tehát a kérdések kérdését abban vélték elegendítettnek, sőt befejezettnek, ha bebizonyítandják : miszerint a tartományi gyűléstől az önelrendezési jogot megtagadni nem lehet. — Azonban mi őszintén s egyenesen megvalljuk, hogy ezen itt közvetlenül említett elvkérdésnek bármi evidentiábai hozása által is, a főnemlített sérelem még a köztörvényhozásra nézve elhárítottnak teljességgel nem tekinthető.

Mi minden ide s tova való beszédeket s habozásokat itt elmetszünk, az által, hogy bátran és biztosan fölfogjuk s fölmutatjuk a kérdés alatt lévő sérelmet a kormányra nézve legsúlyosabb alakjában, vagy is azon alakban, mellyet sem a zalai beszédek, sem a pesti körlevél, hanem a pesti német memorandum fejezett ki s formulázott a kormányra nézve legteresebben: hogy t. i. „a kormány a tartományi gyűlés elnökéhez bocsátott rendeletében kötelességévé teszi ugyan e testületnek az önelrendezést, de azon ürügy alatt, miszerint a tanácskozmányoknál szükséges rend föntartassék, előlegesen azt parancsolván, hogy csak azoknak szavazatai számitassanak, kik vagy törvényhatósági követek, vagy báni levelek útján hivattak meg, — ez által más szavakkal csak azt vilte végbe: hogy előbb ugyan a köznemességet egyéni szavazatótól tettleg foszlotta meg, ezen törvénytelen lépésének igazolására pedig utóbb az illy módon tizedelt gyülekezetet arra hívta föl, hogy ezen statuscsint legalisálja.“

Az uralkodó kérdés tehát e szerint már nem az: valjon van-e joga magát rendezni a tartományi gyűlésnek? (mert ezen joga, mint látni fogjuk, kétségtelen) sem az: valjon jogosan cselekedett-e e kormány, midőn a tartományi gyűléstől véleményt kért, van-e a köznemességnek fejenkinti eldöntő szavazata, vagy nincs? sem végre az: eldöntve lehet-e ezen kérdés az által, ha az utósó illy gyűlés a kormány rendeletét municipalis jogaira, és jelesen az ő belrendezése s szerke-

zetére nézve sérelmesnek nem találta? hanem az: valjon nem kezdette-e meg a kormány a tartományi gyűlésre utasított önelrendezést előbb még, hogy sem ez a mondott gyülekezethél szönyegre kerülhetett volna, az által, hogy a köznemesi eldöntő fejenkinti szavazatot eltörlötte? És itt az uralkodó, elhatározó s eligazító jogelv, melly a dolog ultima differentiáját képezi, végtére is nem más, mint az: valjon birt e ezelőtt a vagyon- s birtoktalan köznemesség a tartományi gyűlésen valamely világos, kétségbe nem vehető, folytonos gyakorlat által szentesített jognál vagy szokásnál fogva, eldöntő egyéni szavazattal vagy nem? Így már csak ezen kérdésnek megvitatása s eldöntése mutatja föl azután ama főforgó végső kérdésnek alaposságát is, valjon világos, folytonos gyakorlat által szentesített törvényt szegette-e meg a kormány akkor, midőn a köznemesség eldöntő szavazatát eltiltotta? és tehát (miután a sérelem csak világos törvény megszegésén alapulhat) elkövethetett-e ez által valóságos és kétségtelen sérelmet? Ezen nagytekintetű kérdésbe, melly eddig még a conservatív időszakai sajtó utján meg nem vitattatott, kegyelem nélkül bele kelle nekünk itt menni.

II.

Deáknak azon támoka : hogy „miután Horvátország követeket a magyar országgyűlésre, tartományi gyűlésből küld, Zagráb, Varasd s Körösből pedig a magyar országgyűlésre képviselők nem mennek; ennél fogva, ha Horvátország köznemességének a tartományi gyűlésen egyéni eldöntő szavazata nem volna, akkor az semmi közvetlen befolyást nem gyakorolhatna azon képviselők választásába, kik az ő nevében s érdekében az országgyűlésen részt vesznek; az illy képviselők pedig, alkotmányunk egész rendszerével ellenkeznek.“ Deáknak ezen támoka, mondjuk, egy igen súlyos petitio. — Ezen ellenvetésnél t. i., melly a tényeket vagyis a specialis jogot s annak gyakorlata kérdését egészen mellőzve, az általános közjog szempontjából indul ki, ama már előre kétségtelennek s eldöntőnek elfogadott közjogi alapelv lappang : hogy Horvátország nemességének a magyar országgyűléseni képviselése, töröl-szakadtan egy s ugyanazon egyéni közvetlen választási rendszeren nyugszik, mellyen a magyar megyei nemességé.

Ezen a horvát ügybeni sérelmet illy általánosság-

ban megalapító ellenvetés, ügyes könnyűséggel keresztül szökkenik a sérelem rendszeresebb s okoskodó indokolásának formulázásán, mellyet a pesti német memorandum egyenes és határozott szerkezetben kifejez; im szavai: „I) 1759 előtt a három horvát megye nem birt azon institutiókkal, mellyekkel a magyar megyék birnak, hanem minden tennivalójukat „köztartományi gyűlésökön végzik. II) Ennélfogva a „magyar alkotmány természetében fekszik, hogy az „illy tartományi gyűlésben részt venni minden horvát „nemesnek ép olly jogának kelle lenni, mint joga lett „volna részt venni a megyei gyűlésekben. III) 1759-ben M. Therézia rendeletéből a három horvát megye „egészen a többi megyék lábára állíttatott, kivéve a „jogot, a magyarországi gyűlésre követeket küldeni „s azoknak utasítást adni, vagyis, magát a törvény- „hozásban képviseltetni. IV) Ezen jogot tehát a nemesség továbbá is a horvát tartományi gyűlés által „gyakorlotta, vagyis a magyarországi gyűlésre nem a „megyék, hanem a tartományi gyűlés küldének követeket. V) De épen azért, a horvát nemesség jogának a tartományi gyűlésben személyesen megjel- „lenhetni, s eldöntő szavazattal birhatni, épségben „s érintetlenül kelle maradni; mert a magyar alkot- „mány az ugynevezett közvetett választási „retortalis“ „rendszer nem ismeri.“ Ez a pesti memorandum okoskodása, hü s velős kivonatban *).

*) Hasonló fontosságu jogkérdéseket mi nehéz legyen a hirlapok keskeny hasábjai között némi világossággal tárgyalni ugy,

Valaminthogy a sérelem általános formulázásánál — mint a hogy ezt előbbeni cikkünkben említünk — a memorandum szerkesztői ügyesebbek voltak mint Deák : ugy meg kell vallani , hogy ezen sérelemnek közjogi általános motivációjánál viszont a zalai körle-

hogy érthető is legyünk , az időszaki sajtó röppenő rendeltetésébe se ütközünk : azt csak azok tudják , kiknek a miénkhez hasonló keserű hivatás jutott , kik tehát velünk együtt vajmi sokszor egy pint szeszt dióhéjba szorítani hivatvák. — Illy körülmények között nem vala egyéb hátra , mint számokkal jelölnünk meg az ellenzék főlebb adott elméletének szövszerkezeteit , az olvasóhoz intézendő abeli kérésünkkel : miszerint czáfolatunknak eszmemenétét a földézendő számok alatti periodusok figyelmes átolvasásával és egybevetésével kísérni ne terheltessek. Egyébiránt is : a horvát ügynél nincs ugyan gyakorlatibb s az életből meritettebb tárgy most a haza színe előtt , de niucs szinte egy sem , melly mélyebb eszmeletet s combinatiót kívánna mindattól , ki azt selfogni , megérteni s megbírálni akarja. Miután tehát mély sophismáknak mély czáfolattal kell elejét állni ; nem fogják rosz néven venni olvasóink , ha ujságlapunkban ezuttal is figyelemért kell esedeznünk , bármi igen rágalmazzanak is bennünket sokan , hogy ujságlapunkban statusiratokkal s okoskodó komolyabb cikkekkel fárasztjuk olvasóinkat. — Tudjuk mi igen is , hogy kész munkát s combinatiót vagyunk hivatva a közönség elé terjeszteni ; de tudjuk azt is , hogy olly okos , olly méltányos olvasó közönséggel vagyunk szerencsések birni , melly kereken fogja gáncsolóinknak tagadni , miszerint találkozhassék a földön olly író , ki az olvasót gondolkozás és egybevetéstől — midőn azt a tárgy megkívánja — olvasás közben fölmenthetné. Azt mondják sokan , hogy jelen terjedelmes cikkünket — minthogy benne az ellenzék egész sérelemtárát tüztük ki földre teritendőnek — inkább röpiratban kellett volna kiadnunk. Azonban feleletünk itt az : hogy mi politikai lapírók vagyunk s egyenesen köteleseknek tartjuk magunkat , a sérelmekhez is épen lapunkban szólani ; azután pedig : hogy komoly mély tárgyat desultoricus könnyűséggel tárgyalni vagy épen nem , vagy csak fölületesen lehet ; és hogy az illy tárgyalás , még mind a mellett is aligha nem két akkorára fogna terjedni , mint ha azt komolyan s szabatosan kezeljük.

vél szerzője látszik ügyesebbnek lenni. — Ő igen jól tette, hogy e téren csak általánosságban maradt, mert a memorandumnak fokonzintú okoskodó fejtegetésében mi világosan föltakarta légyen Pest, saját követelésének tarthatlanságát, azt egy kis elemező áttekintés után azonnal látni fogja a nyájás olvasó.

Mind Deáknak, mind pedig a memorandumnak a közjog elvéből kiinduló inductiója tökéletesen hibás; mennyiben annak minden alapja csak onnan merítettik, hogy a képviselők választásánál jogossággal s érvényességgel egyedül a közvetlen egyéni eldöntő szavazat birhat, a közvetett szavazat pedig, mellyet a három horvát megyéből a tartományi gyűlésre küldetni szokott követek által a nemesség már azonkívül is gyakorol, kielégítő egyáltalában nem lehet, sőt már csak tekintetet sem érdemel. — Ezen egész okföbensulya iránt tehát tisztába talajdonképen csak az által jöhetünk, ha kérdezzük: vajlon a horvát köznemesség általános közjogból folyó előjogának kell-e azt tekinteni, hogy ő követeket közvetlen válaszson; vagy pedig vajlon nem a tartományi gyűlésnek municipalis, sajátszerűleg kifejlett, és a magyar közjog tekintetében egészen különmeműen álló joga-e, a magyar országgyűlésre való követküldés? mellynek gyakorlatában a horvát köznemesség már azáltal tökéletesen részesül, hogy a három horvát megyéből a tartományi gyűlésre egyéni közvetlen szavazata mellett követeket ugy is küldvén, az illy követküldésnek, ha a mondott tartományi gyűlésben ismét egyénileg s

eldöntően szavazna, már csak a henye dolgok s a gúny vonalára kellene leszállani.

Ha az 1759-ki Theresianus rendelet — mellyben a három horvát megyék hatósága helyreállítatik — egyrészt azt vonta maga után, hogy ezen megyék közne-mesei a tartományi gyűlésre követeket küldenek, másrészt pedig — a memorandum világos tartalma szerint is — a tartományi gyűlésnek a magyar országgyűlésre való követküldési jogát épségben meghagyta: akkor legalább is csak ezen egy tárgyban, t. i. az országgyűléseni képviselet tárgyában, a hivatás és jogképesség, a tartományi gyűlésé maradván, leg-átalánosabb tekintetben is csak azt kell elfogadni, hogy ugyanazon tartományi gyűlésnek ezen joggyakorlata, valamely személyes közjogi hivatást és képességet csak annyiban rejtett s tartalmazott magában, a mennyiben épen annak eldöntő gyakorlatában tényleg egy vagy más nemesi osztályzat mindjárt eredetileg, és azóta is szakadatlan szokás szerint részt vett. Így tehát már legroszabb esetben is nem foroghat itt föl valami általános közjogi egyéni casuistika, mellyet a magyar alkotmány lelke s szelleméből kellene előbb még kiokoskodni, hanem legfőlebb is a tényekből fölmerült s az idő, gyakorlat által szentesült jogelv, az „uti possidetis“ elve: mert az általános közjogi alkotmányos elvnek, a képviselet elvének, már az által elég tétetett, hogy a nemesség a megyékből a tartományi gyűlésre követeket küldött. Ha tehát illy formán a köznemességnek a tartományi gyűlésekeni

egyéni eldöntő szavazata gyakorlatát szigoruan s érvényesen bebizonyítani nem lehet, akkor már csak az áll tisztánál tisztábban, hogy a közvetett (a retortalis) repraesentationának rendszere valaminthogy pontosan s logikailag folyt az 1759-diki királyi rendelet lelke s szelleméből: úgy tényleg is ezen szellemben ment át az életbe . . . és ekkor a legujabb királyi rendelet tartalma ellen semmi kigondolható panasz már teljességgel nem emeltethetik. E szerint tehát a képviselésnek közjogi elvkérdése is, illy módon végtére a gyakorlat kérdésévé száll le, t. i. a kérdéssé: vajjon be lehet-e azt érvényesen és kétségtelenül bizonyítani, hogy a köznemesség eddig is eldöntő szavazattal birt?

E kérdésnek érdemében azon lángeszű férfiu, kinek cikkeit lapunk 213., 214., 216. s 217. számaiban közlénk, érdemleg bele nem bocsátkozván, egészen találólag s genialis szeszélylyel mondá: hogy annak megfejtésénél egy jó higgadt prokátor *) többet nyom száz fellegző szónoknál. — Mi azonban, kik mint conservatívek a politikai jogokat, mellyeket az idő s a szakadatlan gyakorlat szentesített (az ugynevezett historiai jogokat) tiszteljük; határozottan oda nyilatkozunk, miszerint: ha a folytonos és szakadatlan gyakorlat által a köznemesség magának egyéni eldöntő szavazati jogot nyert; ezen jogot mi, minden példátlan anomalus alakja mellett is tökéletesen érvényesnek elfogadjuk. Azonban épen erre nézve, ezen egész szövevényes

*) Ki kétségkívül a politikát is érti.

tárgyat legfőlebb is úgy fogjuk föl; hogy habár az illy jogkifejlődés — midőn az, önkényt s háborítatlanul folyván, folyamában föl nem tartóztatatik, — alkotmányos országban szokás által szentesül; mégis mi itt ezen fejlődő jogállapotot azon perczben, midőn az megszakasztatott — mint alól még részletesebben látni fogjuk — épen fejlődésének crisis-pontján állottnak szemléljük; azon ponton t. i., mellyen a fejenkinti eldöntő szavazatnak eddig legalább is csak mód nélkül kétes, és egyrésről szorgalmazott, másrésről pedig megtagadott joga s gyakorlata, határozottan követeltetni kezdetett s elnökileg is kimondatni sürgettetett. Midőn tehát az, kiforrásának s alakulásának épen ezen eldöntő stadiumában, a kormány által, ama más, csaknem százados joggyakorlatnak (a megyéknéli egyéni szavazat által a tartományi gyűlésre küldetni szokott követek joggyakorlatának) medrébe visszautasított; ezen lépés által semmi szerzett s élvezett kétségtelen jog még meg nem sértetett, s tehát e tárgyból egy országos sérelem sem emelkedhetett.

Már csak ezen egyszerű és szigoruan szabatos egybevetés is aligha hagyhat kétséget a fölött: hogy a horvát köznemességet a tartománygyűlésbeni egyéni szavazatától eltiltó legközelebbi királyi rendelet egyenesen nem egyéb, mint folytatólagos magyarázata az 1759-iki Theresianus rendeletnek; melly rendelet, ha jogos volt,

akkor az ujabbinak is jogosnak kelle lennie. Innen nincs menekülés!... Átalán fogva a kormánynak a horvát tartományi gyűlést illető akár közvetett, akár közvetlen elrendezési jogát megtagadni bajosabb mint gondolnók. És hogy ez iránt még világosabban s tisztábban láthassunk, lebbentsük föl a multak fátyolát, és keressük meg a causalitást, melly Maria Théréziát a három horvát megye hatóságának fölállítására; az odavaló szabálytalan s elemeire nézve folytonos egyenetlenségekre okot szolgáltatató tartományi gyűlésnek rendszeresítésére; és ez által a horvát nemesség magyar országgyűléseni képviseltetésének mássán alakítására határzá. Mielőtt azonban ezt megtennők, igazítsuk itt már utba, habár csak némi fővonásokban is, a pesti német memorandumnak fölül idézett okoskodását — rövidebb s szabatosabb taglalhatásuk végett — pontonkint.

Az I.-re nézve. Ez nem így van, mert eredetileg a megyék Horvátországban is azok voltak, mik Magyarországon; de később a tartományi gyűlés, — melly a 15-dik, 16-dik, 17-dik században a török fegyverzörgések alkalmakor évenként több ízben tartott, mint ezt jövő czikkünkben látni fogjuk — a megyéknek hatáskörét egészen magához rántotta, úgy hogy azoknak tisztviselőket is adott.

A II.-ra. Ez sem így van: mert — mint szinte jövő czikkünkben látni fogjuk — voltak olly esetek, hogy a tartományi gyűlésekre csak a főrendűek hivat-

tak meg, a bán, vagy kapitány, vagy a nádor mint főkapitány által.

A III.-ra. Ez sem áll : mert ép az által, hogy M. Therézia a megyéket visszaállította, és azokból a köznemesség a tartományi gyűlésre már követeket küldött, minden jog s okos combináció szabályainál fogva tényleg kizárótnak kell elfogadni azt, miszerint a köznemesség azon követekkel kiket kiküldött s kiknek utasítást adott, még eldöntőleg is szavazzon.

A IV.-re. Ezen jogot a nemesség nem a megyék által gyakorlotta, hanem épen, mióta a megyei élet ott visszaállított, csak követeket küldött a tartományi gyűlésre.

Az V.-re. Abból, hogy Magyarorszáiban a „re-tortalis“ rendszer nem uralkodik, abból még nem következik, hogy ilyen az életből Horvátországban ki nem fejlethetett. És ha kifejlett, akkor ezen tény ellen általános közjogi elvek s okoskodások alapján harcolni nem lehet. Mert ha elfogadnók is, hogy a közvetlen választási rendszer a maga üdvös korteskedési áldásával valóban jobb s czélszerűbb, mint a közvetett : mégis mindaddig, a mig a közvetett választás a már magában is közvetett természetű tartományi gyűlésekre nézve elméletből is, gyakorlataból is egyiránt áll s létezik; a kormányt abban, ha lépéseit s rendeleteit ezen közvetett választási állapot szerint intézte, okozni teljességgel igazságtalan. Miu-

tán tehát csakugyan ezen állapot a főállók, s nem ama másik, melyet az oppositio szorgalmaz : itt sérelemnek helye teljességgel nem lehet, hanem annak helye épen Horvátország részéről lett volna, ha a kormány ezen főállót a magyar oppositio és a turo-polyai ispán szorgalmazására eltörli, és ez által ujításhoz nyul.

III

Igen elfogult állásban érezzük magunkat, midőn a horvát tartománygyűlések eredetére visszamenni akarván, az adatok s eseményeknek olly hatalmas tömkelegét látjuk — mint nyitottkönyvben — tárva előttünk; hogy azokat az időszaki sajtó korlátolt terén, habár főbb csucsáiban is előadnunk, mód nélkül terhes föladat. De bármi rövidék kívánnánk is lenni, mégsem mellőzhetjük, világosságnak okáért a magyarországi tartománygyűléseknek eredetét, fejlődését s alkonyát itt megemlíteni.

Nincs kétség, hogy a tartományi gyűlések eredete egyáltalában a török rohanások elleni önvédelem forrásából származott. A hon védelmének magas föladata a nemes urak keblét az ország minden részein versenyre dagasztá, s majd királyi egyenes parancs, majd csak kir. engedelem mellett, sőt többnyire mind e nélkül is, egészen függetlenül s önkényt gyűltek össze a szükség s alkalomhoz képest illy tartománygyűlési tanácskozásokra számos megyék nemesei; és hogy határozataik érvényessége egyenesen s mindig a kir. jóváhagyás és megszentelésétől lett volna fölfüggesztve,

arra a hiteles adatok teljességgel hiányzanak; ha szoros jogilag azt a III.-dik rész 2-dik fejezete bármi igen megkivánta is.

Ez a tartománygyűléseknek első időszaka, melyben sem az elnökletre, sem az összehívattak „mi s kiségére,“ sem végre a határozatlételekre szükséges és szokásban lévő szavazatszedés minőségére, sem végre arra nézve, vajjon küldettek-e a meghívott megyék részéről követek, s mi foku szavuk volt azoknak a mondott tartománygyűléseken? vajjon úgy szavaztak-e mint képviselők, vagy csak úgy mint jelenlevők? mind erre nézve — mondom — semmi bizonyos szabály s egyneműség nem uralkodott. De épen ezen szabálytalanság s rendetlenségéből eredett: hogy ámbár Verböczynek III.-dik része 2-dik czimének az „érettebb szavak“ számlálása iránti rendelete eléggé világos zsinormértékül szolgálhata, mégis a két miskolczy, belovári, berenhidai, kenesei, sajszentpéteri, hidvéghi, körmöndi és az 1553-diki gönczi tartománygyűlések, mellyekről tudomásunk van, erre nézve semmi világos adatokat nem nyujtanak, és csak annyit ismerhetünk; hogy az illy szabálytalanság s zavar mellett a tartománygyűléseknek üdvös hatáskörüket nagy mértékben kelle áthágniok, miután az 1542: 28-nak causalitása egyenesen arra mutat, hogy azok e hatáskörüket végtére már egész a nádor választásáig akarták kiterjeszteni. Illy viszonyok között I. Ferdinandnak nem vala egyéb hátra, mint a tartománygyűlés megtartása s vezetése ügyében némi

rendszert hozni be, s az által ezen gyülekezetnek biztosabb alakot adni. E végre kelt a mondott fejedelemlnek 1553-ban kibocsátott azon rendelete, miszerint a tartománygyüleéseket ezentul csak a nádor mint az ország főkapitánya, vagy a különösen erre kinevezett k. biztosok, vagy végre a kerületi kapitányok hívhas-sák össze s vezethessék. Ezen kir. rendelet a máskint összelépett tartománygyüleéseket „conventiculumoknak“ nyilatkoztatván, a végzeteknek királyi jóvá-hagyás alá terjesztését is szigoruan megkivánta. És im ez az első nyoma a tartományi gyüleések rendszerítésének, melly egyenesen a koronától ment ki, és melly e gyüleéseknek második időszakát kezdé képezni.

A tartománygyüleéseknek visszaélései azonban, mindemellett is a XVI-dik század végével, vagyis a Ferdinand s Miksa kormánya alatti véres harcok súlyos ideje alatt — a midön t. i. a Ferdinand által kibocsátott királyi rendeletnek főleg a végzetek föl-terjesztését tárgyazó igényei elég szigorúsággal fog-ganatba alig vétethettek — annyira mentek, hogy az 1597-diki 46-dik törvényczikket tették szükségessé . . . És csak II. Mátyás, mint Rudolf ideje alatti főkormányzó erélyessége hozott be a tartománygyü-lés rendszerébe egy harmadik időszakot, melly-ben az 1593-diki tarczali, az 1595-diki kassai, és az 1608-diki ismét kassai tar-tománygyüleések a főkormányzó biz-tosai jelenlétében tartatván, azok-ban egyenesen a királyi levelek által

meghívott megyei követek is résztvettek; a végzettek iránti jóváhagyás pedig mindig rendesen kikéretett, és ha máskint nem, k. biztosok által teljesítetett; mint teljesítetett a 2-dik kassai tartománygyűlési czikkek jóváhagyása, Mátyás főherczegs akkori fő kormányzó teljes hatalmu biztos, Illés-házy István által. Tartattak még később Nagyszombatban, Zólyomban s Beszterczén tartománygyűlések, de mind az itt kitett formalításokkal, melyek közül a beszterczeinél, melly 1670-ben tartott, mi újabbat nem ismervén, ezt a magyar tartománygyűlések utósójának tekintjük.

Horvátországban is a XVI-dik század elejéig a tartománygyűlés összehívása sokszor közvetlenül, sokszor pedig közvetve a trón által gyakoroltatott ugyan, és csak ritkább esetek voltak, hogy a nemesség itt szabadon gyülekezett volna össze. I. Ferdinand ugyanis ez idő tájban a tartományi gyűlések összehívása s vezetése jogát Horvátországban már szigorubban követelé mint Magyarországon, s név szerint 1536-ban s 1540-ben is e jogát a tótországi megyékre nézve épilly szigorral gyakorlá; mint Thurzó Elek kir. helytartóhoz s Keglevich Péter bánhoz intézett levelei tanusítják, mellyekben mindig kir. biztosokat nevezett a tartománygyűlésre. Oka az illy nagyobb szigornak valószínűen ott feküdt: hogy a tartományi gyűlések Magyarországon csak a súlyosabb veszedelem napjaiban hi-

valván össze, azokban a rend illy időszakokban valami nagy szigorral nem kezeltehetett, másrésről pedig, az azokban összegyültek, illy fogárdos perczekben követelöbneknek mutatkoztak; mig ellenben a hánságok, csaknemfolyvásti védelemrendszerben élván, a hatóságot, melyet a király közvetlen vagy közvetve a bánok s kapitányok által gyakorlott, az érdeknek világosan álló egysége végett elfogadni s tisztelni hajlandóbbak voltak. De mindemellett is a hő vérü horvátok egymásközi tartománygyülési villongásait, melyeket alól érinteni fogunk, s melyeknek gyakori fölmerülése Maria Theréziát a horvátországi megyei élet helyreállítására határozá, már ezen időkre is lehet visszavezetni, és Ferdinandnak a horvát tartománygyülésre meghívó királyi levelei, — melyek közöl 1546-dik évről Kovacsich (*vestigia comitorum*) egy példányt fölhoz, és melly szöveg Ferdinand által minden alkalommal megtartatott — igen nevezetesek annyiból, hogy azoknak szerkezete sokban különbözik a magyarországi illy gyülésre meghívó k. levelektől, és csaknem oda mutatnak, hogy az akkori horvát tartománygyülések alig lehettek egyebek a királyi akarat registratiójánál *). Végre azonban itt is az

*) *Magnifico Ludovico Pewkry de Pethrowyna, Comiti Comitatus Lyptowiensis, et Dapiferorum nostrorum in Hungaria Magistro etc. Fideli nobis dilecto. Commissio propria Domini Regis.*

Ferdinandus, Divina favente Clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, semper Augustus, Infans Hispaniarum etc.

Magnifice, fidelis nobis dilecte. Scias nos pro tua et aliorum fidelium nostrorum, adeoque regnorum nostrorum Croatiae et Slavoniae conservacione, et ulteriori permansione Generalem Stati-

1553-ban kelt királyi rendelet által a tartománygyűlések kitűzetése s megtartása a bánra s főkapitányra ruházta, csak a kir. helybenhagyás joga tartatott föl; később pedig ezen engedelem még odáig magyaráztatott, hogy a bánhelytartó, az albán, sőt az ítélőmester is, de mindig mint kir. biztosok kitűzheték s vezetheték ezen gyülekezeteiket, mint a hogy illyent 1712-ben Plenich György ítélőmester Zágrábban tartott. — A koronának ezen joga ellen 1790-ben a horvátországi követek sérelem gyanánt hozták föl a magyar országgyűlésen: hogy gróf Nádasdy Ferencz bán idejéig minden kir. engedelem nélkül megtarthatták s vezethették a bánok a tartománygyűléseket, s újabb időkben a korona a bánoktól ezen hatóságot elvette. Az országgyűlés azonban

bus et Ordinibus eorundem Regnorum nostrorum pro dominica „Quasimodo“ proxime ventura Conventum Zagrabiae instituisse celebrandum, et ad eum certos fideles oratores nostros mittendos, qui voluntatem et mandata nostra ad publicam utilitatem, et quietem tibi, aliisque fidelibus nostris in dicto conventu constituendis proponant et declarent, fidelitati itaque tuae mandamus firmissime, quatenus acceptis praesentibus ad praescriptum diem Dominicum, „Quasimodo“, Zagrabiam ad Conventum per nos edictum proficisci, ibique voluntatem et mandata nostra ex eisdem oratoribus nostris intelligere, ac ea cum caeteris fidelibus nostris Statibus et Ordinibus dictorum Regnorum nostrorum illie agere, tractare et concludere debeas, quae in tuum, atque publicum eorundem Regnorum nostrorum commodum, et conservationem facere videbuntur. Secus non facturus. Datum Viennae vigesima prima die Mensis Martii, Anno Domini Millesimo quingentesimo quadagesimo sexto.

ezen ügyre nézve a fölterjesztést, azon jegyzőkönyvileg kimondott indoknál fogva, hogy az semmi törvényen nem alapult, és így a királyi jog megsértése nélkül nem is követelhető, mellőzte.

Későbbi időkben előfordultak olly esetek is, hogy a királyok egy vagy más tartománygyülést épen az abban résztvevők rendetlenkedései s egyenetlenségei végett „Conventiculumnak“ nyilvánították, mi egyenesen az elrendezési jognak a koronánál levő gyakorlatára mutat; de a törvénykönyvben sem arra, hogy a magyar országgyűlések a horvát tartományi gyűlések irányában valami elrendező határozatokat hoztak volna, sem pedig arra, hogy e vagy ama tartománygyülést „conventiculumnak“ nyilvánították volna, példát találni nem lehet, sőt midőn a kisebb s a nagyobb birtoku nemesség közti egyenetlenségek végett ezen utósók az 1708-dik pozsonyi országgyűlés elébe a horvátországi tartománygyűlés formájának s hatáskörének módosításáért folyamodtak, ezen tárgyba a mondott országgyűlés bele sem bocsátkozott, hanem az 1715 : 120-ik t. cz. által a horvát tartománygyűlésből eredő jogokats ha-

tározatokat egészen a k. jóváhagyásnak körébe sorozza.

Elő fogunk mi ugyan hozni jövő, e tárgyat befejező czikkünkben specialis eseteket, mellyek mind annyi adatul szolgálndnak arra, hogy Ferdinand, Rudolf, Maximilian, Leopold s Maria Therezia a horvát tartománygyűlések rendszerezésének, sőt mássán alakításának folytonos gyakorlatában valának; azonban az elrendezésnek a koronánál levő jogára már az eddig előhozattak s érintettek is bő anyagul szolgálnak. Itt tehát csak azt tartjuk szükségesnek megemlíteni: miszerint az uralkodó sarkpont, melly körül ezen egész szövvényes tárgy forog, szerintünk ott fekszik, hogy Rudolf s II. Mátyás idejéig teljességgel homályban volt az, vajjon a megyék, mellyek a tartományi gyűlésekben részt vettek, képviselő követeket küldöttek-e azokra, vagy pedig csak akarat s alkalom szerint jelent meg ott a megyei nemesség? Ezt kipuhatolni azért jár olly nehézséggel, mert azon időkben, mellyek Verböczy tripartitumának megszületéséhez még igen közel állottak, egészen közönyös volt tudni: per repraesentationem szavaztak-e a tartományi gyűlésre megjelent megyék vagy nem? miután ama ismeretes „*sanior autem et potior pars illa dicitur, in qua dignitate et scientia fuerint praestantiores, atque notabiliores*“ eléggé bizonyítja, hogy az illy tartományi gyűlések akkor valóban csak olly tulajdonuak voltak, mint a franczia „*notables*“-ek gyülekezetei. Azonban, a mint Rudolf és Mátyás alatt

a megyék egyenesen arra szólítottak föl, hogy az illy tartományi gyűléseken követeik által jelenjenek meg, akkor már a szavazatszedésnél — a jelenlevő főrendi s főbirtokosi elemeken kívül — mást, mint a képviselt megyék akaratát számba venni, egészen a józan okosságba ütközött volna. És ezen combinációnak mindinkább kellett még erőben s okszerűségben nyernie, a mint a votorum ponderatiótól el, a szavazatok számitásához fordultak s hajlottak a nézetek; ezt pedig még azon elemek irányában is, mellyek az illy status-testületi gyülekezetben a nagy-birtokot s az intelligentiát képviselik. — Szolgáljon ennek bővebb fölvilágosítására az itt következő példa s okoskodás.

Mindaddig, míg a magyar diaetákon a Verböczy-féle ös elv, az elv t. i. „quod vota ponderantur, non autem numerantur“ megtartatott, soha sem jutott senkinek a bármi igen éles oppositio tagjai közül is eszébe, aggodalomban lenni a fölött, hogy a 49 városból, és összesen 27 káptalanból és 34 prépostság-s apátságokból jövő követek s képviselők a diaetán valamelly tulsúlylyal bírnak, vagy a megyei instructiókból kitudható többség akarata ellenében káros hatályt gyakorolhatnának. Azonban, miután az utóbbi országgyűléseken az oppositio a számszerinti szavazatok általi eldöntést sürgette, és egy rögtönzött concessio által utól is érte; akkor már azonnal fölmerült a kérdés: mi erkölesi sulyban fekszik a valóságos többség kiszámítása? vajjon a jelenlevők fejenkinti szavazatának számitásában-e, vagy pedig a megyék-

beni nemesség többségét elvileg képviselő követek szavazatai tekintetbevételében? és itt épen maga az oppositio az utóbbi elvet állította föl, és az elnökségtől s tekintőleg a kormánytól már akár-miféle kapcsolatok, körülállások s viszonyoknál fogva ezen elvének elfogadását ki is eszközölvén, a városok s káptalanok a megyei oppositionalis többség által összesített (collectivum) votumra szorítottak. Mi már itt nem akarunk beleereszkedni abba, vajjon ez jogosan történt-e vagy nem? mert ezen kérdést maga idejében érdemleg fogván tárgyalni, ebéli véleményünk nyilvánítását azon alkalomra tartjuk föl; és ha egyáltalában azon üdvös és szent elvet tekintjük, mellyet épen a most taglalt zalai körlevél s Deák Ferencz beszédei szélteben kimondanak, az elvet t. i., hogy bármily magas, bármi üdvös czélnak utólérésére jogtalan tetthez nyulni nem szabad: akkor ezen kérdésre a felelet nagyon is tisztán áll. Azonban itt csak általánosan azt érintjük, hogy a mint a magyar országgyűlésen a szavazatok plastikai számítása tényleg elfogadtatott, azonnal a megye-követségi representativus elvet elmellőzhetlenül föl kelle állítani; a mint pedig ez egyszer fölállítatott, akkor ismét lehetetlen vala elkerülni azt, miszerint a városok s káptalanok szavazatainak újabb combinatioja s elrendeztetése szönyegre ne kerüljön. Ez most törülszakadtan egy s ugyanazon eset a horvát tartománygyűlésbeni zágrábi, vagyis inkább turopolyai nemesség egyéni szavazatával. A mig t. i. ezen nemesség a 6 horvát-slavon megyei követekkel s báni levelek

által meghívottakkal (kik a főrendi elemet képezik) bármi nagy számmal is a tartománygyűléseken megjelenvén, csak tanácskozó szavazattal bírt, addig a zágrábmegyei nemességnek a többi öt testvérmegyére nézve gyakorolható — minden méltányosságba, józanságba, sőt okosságba ütköző zsarnokoskodási cselekvénye be nem állhatott; de miután az utósó tartománygyűlésben a turopolyai ispán a dolgokat élére állítván, a bántól a zágrábi nemesség részére — az eddig általa soha sem gyakorlott fejenkinti eldöntő szavazati jog kimondását ki akarta csikarni, a kormánynak nem vala más hátra, mint ezen soha sem gyakorlott, s így egészen új jogot vagy inkább annak illy ostromló követelését, az általános közjog s igazság érdekében megtagadni, s ez által — az öt horvát-slavoniai vármegyéknél és a báni levelek által meghívottaknál fekvő valóságos, és számszerinti majoritás szellemében — azon elrendezési jogot, melyet I. Ferdinand, II. Mátyás, III. Károly, I. Leopold és Mária Theresia gyakorlottak — folytatván; a horvátországi tartománygyűlés valóságos többségének akaratával összeforrott elrendezést sikerhez vezetni. A kormánynak illy provisiója a megyék képviselőinél és a báni levelek által meghívottaknál fekvő majoritás által helyeslést nyert, s így az egész tény az országok többsége s a kormány által elintézettnek tekintethetvén, az, a magyarországi nemességnek illy elfogadás után sérelemtárgyul semmi kigondolható esetre nem szolgálhat. E szerint tehát a turopolyaiaknak kísérlete

nyilvános és világos átmenetel akart lenni a votorum ponderatio elvétől a fejenkinti szavazatok s a képviselés elvéhez, melly egyegy megyében és így otthon, — főleg ha a kormány ezt vagy dissimulálta, vagy épen helyben hagyta — tényleg megtörténhetett ugyan a nélkül, hogy más megyének ezellen kifogása, vagy beleszólhatási joga lehetett volna; a tartományi gyűléseken azonban, hol Zágrábmegye nem maga volt, egészen különböző szint vett magára ezenmássáanalakulni indult joggyakorlat.

IV.

Mi, habár Savigni, Niebur, vagy Pölitz jogtanainak hódolatot nem esküszünk is, a historiai jognak azonban mindemellett is hő tisztelőinek s pártolóinak vallván magunkat, nem kétlünk mély meggyződésünk szerint oda nyilatkozni, hogy ha a nemzetek politikai jogállapotaikból a történeti kifejlődésnek kútfejét kitörölnök, ez szigoruan az internationalis élet lehellenítését, s a nemzeti és általános közjog kiirtásával járó rendezett társulatbani jogos és okszerű élélhetés gyakorolhatlanságát vonná maga után. Azonban mindemellett is a magyar- s horvátországi jogviszonyok fölötti állapotok fölvilágosításánál már csak a kérdést is : valjon a három slavonsmege Horvátország pertinentiája-e, vagy a szigoruan vett magyar megyék sorába tartozó? oly távol álló, és épen az események történeti fejlődései által oly háttérbe szoritott, s ma már politikailag oly meddő s otiosus kérdésnek tekintjük, mint meddő s otiosus kérdés az, valjon szent László, ki Zvonimir halála után Horvátországot hadseregével megszállotta, állandóan meghódította-e azt ezen alka-

lommal; vagy onnan visszaveretttévén, ezen országot még csak Kálmán s pedig pacta conventák mellett vette birtokába? olly meddő s otiosus kérdésnek, mint meddő s otiosus a kérdés: valjon mi ős határai voltak ezen hazának a XI-dik században? valjon a bán institutiója már XI-dik Svatopelektől eredett-e? valjon adott-e valóban Cresimir előjogokat a horvátoknak, s valjon Kálmán magyar király valóban „curiát“ celebrált-e már Horvátországban vagy nem? Hagyjuk ezen taglalásokat, mellyek különben hazája viszonyaival foglalkozni szerető minden kiképezettebb lelkű s szellemű magyarnak méltán élvezetet nyujtanak; hagyjuk, mint mondók, ezeket a történet tudományos bűvárjainak körébe — és a spalatrói Tamás hitelessége iránti vitákat és Porphyrogeneta, vagy Prokopius, vagy Diocleas presbyter, vagy Lucius s akárhány Schwandtner collectióiban, vagy másutt akárhol található emlékiratokat, — mellyeknek közvetlen politikai érdeke most már teljességgel és tökéletesen meghalt — a tudósok magas régióiba és érdemdús hatásköréhez utasítván, ne kísérjük e holt tetemeket átvinni az életbe, — a politikai tanácstermek activ életébe akkor, midőn még a politikai jogkifejlésnek hozzánk csak igen közel fekvő, s így étellel biró adatai e téren minket eléggé képesek eligazítani.

Igenis: a kérdés alatt lévő alsó tótországi három megye azon adatok szerint is, mellyeket mi fölhozni képesek vagyunk, magyar megye volt hajdan. De megvalljuk, nem tartozunk azon szűkkeblűek sorába,

kik ezen már három századon túl állandóan a horvát tartománygyűlés kiegészítő részét képező, és a nyelv, vérrokonság s a topographiai helyzetnél fogva ezen teljességgel jogos állapotában magának tetsző három megye, századok hosszu során át szentesített jogállapotában, erőszakolt változást létrehozni zajongva követelnek, csak azért, mert azon megyékbe a mostani állapotoknál fogva a magyar nyelvet behozni nehéz, vagy épen lehetetlen. Ellenben készek vagyunk azok véleményéhez csatlakozni, kike megyéket, melyek most már a magyar megyék minden előjogaival bírván, még a horvát tartománygyűlésben is részt vesznek, ezen jog-feleslegük mellett is, még mindig magyar megyéknek tekintik ugyan, de a három százados gyakorlat által szentesített állásokat sokkal inkább tisztelik, hogy sem azoknak szorosabb visszacsatlását más úton követelhetnék, mint a testvérrokonsággal, jogtisztelettel s a jogosítottak iránti méltányossággal egyedül megférő diaetalis „postulatumok“ útján.

És mind az, mit itta fölebbiekben a slavon megyéket illetőleg előadtunk, kikanyarodásnak látszik ugyan, mert hiszen előbbeni számunkban adott főczikkünkben tett ígérletünkhöz képest itt a horvát tartománygyűlések elrendezése vitály alatt levő kérdésénck fölvilágosítása van általunk kitűzve, ez által pedig ismét azon főkérdés: vajjon jogosan tiltatott-e el a zágrábi nemesség a tartománygyűléseni egyéni szavazattól? — azonban mindenki

látja, hogy az előre bocsátottak épen a most említett főkérdés világosságba hozására vonatkoznak közvetve.

Mi nem ereszkedhetünk itt azon szövevényes, aligha valaha tökéletes világosságra hozható viszonyok tárgyalásába, mellyek a régi macsovi, szőrényi, slavoniai, horvátországi s későbbi temesi bánóságoknak, szigoru határ, hatóság, s jogállapotai megfejtését kormányozák; de csak annyit mondhatunk: hogy már egyedül a horvát és slavoniai királyságok s bánóságok régi illy állapotait is áttörhetlen s tökéletes homály fedi; és hogy azokból legfőlebb is csak az sülhet ki, miszerint ezen bánóságok határainak s kiterjedésének rendszeresítése, egészen a magyar királyok önkényéhez tartozott. Mátyás, ki a slavoniai királyság címét nem is viselte*), 1477-ben a slavoniai birtokos nemességet (nobiles possessionatos) laki Thuz János és Egervári László tót s horvátországi bánok által hívatta össze a kapitányválasztásra**). Itt tehát már két bán volt, tót t. i. s horvátországi, és a tótországi nemesség összehívása mind a kettőre bízott. 1505ben II. Ulászló***) ismét két bán, t. i. bajnai Both András és Balassa Ferencz által hívatta össze a slavoniai tartománygyűlést. Továbbá 1481-ben — Fejér szerint —

*) Ezen címet csak II. Ulászló vette föl 1492-ben.

***) Akkor tehát csak a birtokos nemesség hívatott össze. Ezen oklevelet Fejér adta ki és eredetije a királyi kincstárnál van.

***) Kaprinay gyűjteménye szerint.

már a zágrábi tartománygyűlésen Zágráb, Körös és Varasddal, Veröcze is megjelent; és szint ez történt — Istvánffy szerint — 1526-ban Batthyány Ferencz bán alatt is; a Zrinyiek, Frangepánok s Karlovichok alatt Horvátország egyenesen törvényhozási jogu országgyűléssel birt, míg Slavonia csak tartománygyűlési joggal; I. Ferdinánd, midőn a magyar trónt kereste, különös követeket küldött Horvátországba, s különösöket Slavoniába; az elsőkhöz ugyanis Frangepán Kristófot s Jurisics Miklóst, az utóbbiakhoz Dietrichstein Zsigmondot s Auersperg Jánost; Horvátország akkor követeket küldött a magyarországi, Komáromban tartott országgyűlésre, és Czettinben 1527dik új év napján Ferdinándot kiválasztá, míg Tótország Dombrón Zápolyát kiáltá ki! Mily szorongatóan bizonytalan s legyőzhetetlen homály mind ez! mellynek ismét csak a királyi jogból eredő önkényes határozat vetett véget azzal, hogy első Ferdinánd, ismét csak kir. rendelet által, a két bánágot egyesíté, és annak mind kettőnek egy s ugyanazon tartománygyűlési szerkezetet s rendszert adott. . . . És hogyan lehet még mindazon követelésekkel, mellyek a tulajdonképeni tót bánágot a mostani 3 horvát megyével identificálni akarják. megegyeztetni azt, hogy Dalmatiának s a tengerparti részeknek rendei, ezen Ferdinánd által instituált közös bánáshoz ismét nem tartoztak, hanem a horvátországi tartománygyűlésben még csak 1647-ben kezdettek részt venni! . . . Ha tehát az alsó s felső tótországi elkülönözés, a szerint, a mint az újabb időkben fölállítatott, valóban helyes, akkor valjon hol s mi volt a tulajdonképeni Horvátország?

miután az 1741. 18. 5-ik §-a a határszéleket nem Horvátországból, hanem egyenesen a temesi, szeremi s alsó tótországi részekből eredetteknek bizonyítja!!! Csupa szorongató kétely s nagyszerű bonyodalom! De ép ezért nekünk, mint mondók, erre nézve elég a nem messze álló történetnek közvetlen philosophiája, t. i. a világos törvény; és elég — ezen csalhatlan s téveszthetlen vezérfonalat kézben tartva — az 1741. 18ra hivatkozunk, melly az alsó tótországi megyéket visszacsatoltatni, és az ország hatósága alá adatni parancsolta ugyan; — hogy azonban ezen visszakapcsolás a banalis hatóság fönmaradásának értelmében volt ezen törvény által kimondva, és tehát hogy az illy értelemben vett visszakapcsolás már valósággal életbe lépett, azt az 1751. 23. tanusítja. Ezek s ilyenek az idő, élet s események jogfejlődései, mellyek véde s tisztelben tartása a conservatív politika változhatlan szilárdságu hitágazatát képezik még akkor is, ha szívünk bármi forró sovárgásai ellen küzdenek. Ez egyenesen a jognak tisztelete azon öntudatunkban is, midőn erősek vagyunk. A legmagasztosabb garantiája az alkotványos állapotoknak! E nélkül nincs trón, de nincs alkotvány sem, hanem erőszak, önkény, zsarnokság!

De nézzük még a horvát tartománygyűlés elrendezése jogának, a magyar koronánál álló s az által szakadatlanul gyakorlott specificumait Mátyás 1477-ben Zágrábba csak a birtokos nemességet hívta meg; Ferdinánd 1531-ben Belovárra a slavoniai s horvát

nemesség színét. 1620-ban a számóczi mezőn tartott gyűlésen támadt szakadás után a nemesség különvált a főrendektől, és egyik felekezetet a másika ellen birság-büntetésekkel határozott. Később a tartománygyűlésen előkerült személyes sértések s bántalmak miatt Miksa király az illy gyűlésekbeni fegyveres megjelenést eltiltotta. Szinte Miksa az Erdődy s Gregoriánczi család közti nyílt had következtében, a tart. gyűlésnek részrehajló határozatát megsemmisíté, az általa al-bánná kiválasztott Forsichot hivatalából letette, és a t. gyűléseknek az ő előleges beleegyezése nélküli összehívását eltiltotta. Hasonló villongások s szakadások a számóczi tartománygyűléstől vagy is 1620-tól egész 1693-ig visszakerülvén, végre I. Leopold az ezen időszak alatt tartott tartománygyűléseket „conventiculumoknak“ nyilvánítá. 1709-ben még folyton folyván ezen s Skerlecz Miklós által fölhozott számos hasonló botrányos események, és tulságos és zenefonáskodó határozatok röglönöztetvén, — mellyek között legbotrányosabb volt az, melly 1712-ben a trónörökösödés fölött hozatott — végre a horvátországi tartománygyűlések rendezését az általunk már mult számunkban idézett 1715. 120. t. cz. is átalában, s pedig visszaható erejűleg a királyi helybenhagyástól függőnek nyilatkoztatá; Maria Theresia pedig 1750-ben diplomaformában organicus, a horvát tartománygyűlést rendező statutumot hocsátott ki, leginkább azért: mert ezen tartománygyűlések, mellyek akkor igen sűrűen tartatván, a megyék teendőit egészlen magokhoz ragadták, sőt még némelly megyék tiszt - választási jogát

is usurpálták; — még annál is inkább, mert a martsai kolostor végett kiütött lázadás lecsillapítása után történt vizsgálódások adatai szerint Horvátországban folyvást számos igen terhes visszaélések fődöztek föl — a magyar megyei rendszert hozta be oly módon, hogy ezen megyék a tartományi gyűlésben követeik által részt vegyenek; az alsó tótországi megyék pedig ezenkívül a magyar országgyűlésre ezentúl is követeket küldjenek; ugyane mellett azonban a horvát tartománygyűlés részéről a magyar országgyűlésre küldendő követek választásában is részt vegyenek. Ezen s ezekhez hasonló csaknem számtalan, tökéletesen a horvát municipalis rendszer organicus elrendezésébe vágó intézkedések, mind a koronától mentek ki; miből már aztán legalább is csak az világlik ki: mi igen hatalmas védvek vannak arra, hogy a kormánynak a tartománygyűlés elrendezésére intézett és itt tárgyalás alatt levő legközelebbi lépése, az ö kétségtelen jogai közé tartozik; s ennél fogva: mi igazságtalan, mi izgató s ingerlő a zalai körlevél azon szívrepestő hangulata, melly a kormánynak ezen lépését a legégbekiáltóbb, legsujtóbb, legszorongatóbb s legnyugtalanítóbb sérelem fokára csigázza, holott csak némi loyalitással is itt mást mondani bármi gondos alkotványos törvényhatóságnak is alig lehet, mint legfőlebb is fölmutatni azt, miszerint a főnforgó kérdésnek a korona részéről illy módoni eldöntése után, a

horvát viszonyok számtalan anomáliai s bonyodalmainak a köztörvényhozás utjáni elrendeztetése, és annak az anyaország irányábani sokban még nem elegendő világos viszonyai határozottabb letüzetésc, teljességgel szükségessé, sőt elkerülhetlenné vált.

Mi a főnforgó horvát bonyodalmak rendbehozása tekintetéből előfordulható teendőknek tervezését programmunkra halasztjuk ugyan, annyit azonban itt is érinthetünk, hogy ezen teendő, Horvátországnak szerzett, és százados gyakorlat által szentesített joga kimenthetetlen megsértése nélkül semmi esetre tovább nem terjedhet, — és nincs is ok, miszerint tovább terjedjen — mintha azt állítjuk föl: hogy a három horvát megye is, t. i. Zágráb, Kőrös és Varasd, egyenesen megyei követeket küldjenek a magyar országgyűlésre; vagy pedig azt: hogy egyedül csak Horvátország részéről tartománygyűlésileg az anyaországgyűlésre küldendő követek megválasztására, a hat horvát – slavon megyei nemességnek egyéni szavazata, s így közvetlen választási joga megadattassék ugyan, de hogy ezen jognak gyakorlatára az egyéni szavazatok az illető megyékben szeddettessenek, és úgy a Zágrábban tartandó tartománygyűlésnek bejelentetvén, a bán által kinevezendő és annak saját elnöklete alatt munkálandó választmány által összeszámitassanak s kihirdettessenek

Előhoztuk tehát fölebbiekhez képest az igenleges

okföket, mellyek állításunk igazolására szolgálnak; de hátra van, hogy egy következő rövid cikkben még a semlegeseket is tárgyaljuk, vagy is elleneinknek fölhordott védveit megczáfoljuk.

V.

A zalamegyei körlevél alkotója, utósó beszédében ezeket mondja : „Voltak, kik vitatták, hogy a horvátországi köznemesség nem volt a szavazási jog gyakorlatában. Ha ez így volna, akkor a dolog más színben tünnék föl; de miben áll az eddigi gyakorlat? Abban, hogy eddig egyes szavazatok nem szedettek, mert nem volt eset, melly szavazást tett volna szükségessé.“ Itt ő aztán úgy okoskodik: miszerint ha a fölebbiek-ből azt lehetne következtetni, hogy Horvátország köznemességének tartománygyűlési szavazata azért nincs, mert szavazata fejenkint eddig nem számított: akkor ugyanazon következtetésnek kellene állani a tartománygyűlés egyéb tagjaira nézve is, mert így az ő szavazatuk sem számított. Ez egy szörnyű hibás következtetés, melly a szónokok fölszólalásinak az elnököt illető számítását s a törvényeink szellemében fekvő — ugynevezett — „vota seniora“ tekintetét egészen kiforgatja, és helyette a non-entismust, a nihilismust állítja föl, vagy is azt: miszerint a tartománygyűlések határoztak a nélkül, hogy valakinek bennök eldöntő szavazata lett volna.

Mi ezen tekintelben positiv tényekkel szolgálhatunk; például azzal: hogy 1800-ban Petkovics ítélőmesterré egyenesen a báni levelek által meghívottak szavazásaival választatott; mindazonáltal az illy módon lett választás a naplóba be nem jött azért, miszerint a köznemesség egyéni szavazatának már akkor is egy részről követelt, más részről pedig megtagadott kérdése a béke és csend tekintetéből függőben hagyatassék. Erre a bán, a legközelebbi tartománygyűlés megnyitásakor világosan hivatkozott, azon alkalommal, midőn a turopolyai ispán által — ama tudva levő erőszakolással, az iránt szorongattatott, miszerint határozatképkimondaná, hogy a jelenlevő s a tartománygyűlést előzőnlő zágrábi köznemességnek fejenkinti szavazata lesz. Az tény, hogy azon alkalommal a bán bensőleg s bizodalmasan megkérte a turopolyai ispánt, hagyna föl ezen erőszakoló követelésével, s szenvedné meg inkább ezen egész állapotot azon amabilis confusioban nyugodni, mellybe az csak utósó évtizedek bonyodalmai által döntetett, legalább addig, a mig erre nézve higgadtabb körülmények közt valamelly kibékítő s közvetítő szert föltalálni lehessen, már akár tartománygyűlésileg, akár kir. rendelet, akár a köz országgyűlés utján. A turopolyai ispán nem engedett e kedélyes, e loyális fölszólításnak; a fejenkinti szavazat zajoson követeltetett; a bánnak tehát e szerint nem vala egyéb hátra, mint fölolvastatni azon k. rendeletet, mellynek előmutatása egyenesen csak azon esetre volt neki utasításul adva, hahogy a turopolyaiak által már közhírből ismert fejenkinti szavazás követelésének,

az eddigi gyakorlat elleni egyenes és határozott ki-
mondása zajosan szorgalmaztatnék.

Elég az, hogy maga Deák megvallja, misze-
rint a köznemesség az egyéni szavazat
gyakorlatában nem volt. De ezen nyilat-
kozatnak következtetésében így már neki
magának meg kell azt engedni, misze-
rint itt a „restitutio in integrum“ sem
állhatna az egyéni eldöntő szavazat
megadásában, hanem csupán a consul-
tatívus votum meghagyásában. De valjon
illy módon nem végtelenül illoyalis eljárás-e már
aztán az, midőn épen abból, hogy ezen, — a gya-
korlat által nem szentesített, — és nem egyedül ké-
tes, hanem egyenesen szokás elleni egyéni szavazat
gyakorlata meg nem adatott, világos sérelem gyár-
tatik! Egy legalább is csak kétesnek contestált jog-
ból világos sérelem! Ez vétkes szindarab. . . .

Azon idézés, mit D. utósó zalai beszédében ama vá-
lasztmány munkálatából tett, melly 183⁶/₇-ben Hor-
vátországban a tartománygyűlés rendezésének elké-
szülésével volt megbízva, a dolgokat legkevesebbé
sem világosítja föl, sőt egyenesen csak a tanácskozó
és nem az eldöntő szavazat követelését bizonyítja. Az
csak annyit mond, hogy a „köznemesség fölkiáltásai
által mindent legyőz.“ Más helyen pedig, „hogy a ne-
messég tartományi ülésekben megjelenhetett, és közü-
lők némellyek valóban meg is jelentek, de még véle-

ményeiket is kimondották, s ezen vélemények azután tekintetbe is vétettek*)." — Az első idézés körülbelül csak azon analogiára emlékeztet, melly a pesti gyűléseken is bőventalálkozik, arra t. i. : hogy a tanácskozásokban részt nem vevők conclamatiói, a tanácskozók irányában mindig bizonyos erkölcsi erőszakintünnek föl; valamint emlékeztet a mult országgyűlési conclamatiókra is, „mellyek ámbár azoktól eredtek, kik legkevesebbé sem birtak eldöntő szavazattal“, mégis a tanácskozásokat bizonyos lesujtó, elkedvetlenítő erkölcsi kényszerítés által megszakasztották, miután a vélemények további kimondásának gyümölcstelen színt adtak. Hogy az elrendező választmány ebeli expositiójának ennél más értelme valóban nem volt, az már onnan is kitetszik, mert világos szavakkal azt hozza föl, miszerint a magyar diaeta is hasonló hibákban szenved: már pedig azt Deák Ferencz még is csak alig fogja követelni, hogy a most említett választmány a magyar-

*) Quod ablegati jurisdictionum cum gremiali nobilitate Zagrabiensi, luctam nullam inire valeant, conclamationibus tantorum, ubi etiam gregaria nobilitas comparere solet omnia vinci, repraesentationem itaque suam eousque nullius ponderis futuram, donec coordinatio comitiorum horum in aequitatis basi non fuerit stabilita. Quaerelae hae sub qualibet congregatione repetebantur, et quod adusque successu caruerint, spes coordinandae Diaetae quoque Hungariae, quae etiam similibus naevis referta est, causa fuit.

Továbbá: Cum interim eo non obstante, dum status et ordines ad regni congregationem insimul convenerunt, singuli quoque tam magnates, quam et regni nobiles tantum sessionibus regnicolaribus intervenire potuerint, et nonnulli reipsa intervenerunt, sed et opinioniones suas depromere soliti fuerint, depromptarumque per eosdem opinionum reflexio habita fuerit.

országi gyűlésen a jelenlevő nemesek egyéni eldöntő szavazatában szemlélte volna a hasonló hibát, miután arról itt szó sem lehet. Nem szemlélhette tehát azt másban mint a conclamansok zajongásiban fekvő erkölcsi kényszerben, mely már magában is elég lesújtó visszaélés. — Mi azonban a második idézést illeti, az már épen az idéző ellen bizonyít, miután azok, kik a dologhoz szólani, s véleményeiket kimondani elég műveltséggel s kiképezettséggel bírnak, a báni levelek által a tartományi gyűlésre azonkívül is meg szoktak hivatni.

Deák s az oppositio azon állítására, „ hogy a tart. gyűlés elrendezése nem municipalis jog, s azért az sem magát a t. gyűlést, sem a királyt nem illeheti, hanem egyenesen a közöstörvényhozást“, — elég legyen azt adni válaszul: hogy a horvát tartománygyűlésnek ezen önelrendezési jogát a magyar országgyűlés is befoglaltan elismerte, midőn a turopolyai folyamodás következtében a követválasztás jogos vagy nem jogos voltának kérdését (melly, mint tudva van, egyenesen a nemesi egyéni szavazatok el- vagy nem fogadásának kérdése vala) nem maga vette diaetalis tárgyalás alá, hanem egy ujolag tartandó tartománygyűléshez utasította. Ezt tehát előrebocsátva, igen természetes, miszerint ezen tárgynak a tartománygyűlésre lett utasítása által, ott azon kérdésnek kelle előbb utóbb előfordulni: valjon van-e a tartománygyűlésben eldöntő egyéni szavazata a köznemességnek vagy nincs? De vegyük s tekintsük csak a dolgot a gyakorlati oldalról, és ne

csináljunk Zala s Pest példájára csupa gúnyiratokat s gúnyszónoklatokat, ne csupa ironiát az életre, és azonnal világosan álland előttünk, hogy ezen egyetlen egy kérdés eldöntésére a horvát-slavoniai birtokos nemességnek s notabilitásoknak szinte csak korteseket kellett volna becsöditeni a tartománygyűlésre, mint a hogy azt a turopoljai ispán tenni szokta, és az egyéni szavazat önhatározási többség által lett volna eltörölve. A kormány illy mozgalmakról értesítetvén, hogy az illy összeütközésből gyanítható véres catastrophák s háboruhoz hasonló állapot kikerültessek, azon — a gyakorlat által — szentesített jogánál fogva, mellyel eldődei és Mária Terézia éltek; a köznemességnek soha sem gyakorlott, hanem legfőlebb is kétséges és függőben levő, szavazatjogát tovább is fölfüggeszté, és az a fölötti tanácskozást a tartományi gyűlésnek — a köznemesi kortes-elemek közbejövetele nélküli — elrendező határozatára bízván, itt nem követhetett el jogtörlést, de sőt épen annak állott ellent, miszerint a fenálló gyakorlat ellen, épen új gyakorlat megkisértése által, ujtás be ne hozassék.

Nem mellőzhetjük itt el egy episodnak megemlítését, Pestmegye october 12kén 1845 bentartott közgyűléséből. Ismeretes lesz tudniillik tisztelt olvasóink előtt, hogy a horvát köznemesség eldöntő szavazati jog a feletti vita credetileg csupán a turopoljai nemesség firmája alatt kezdődött. Ez lépett föl a zágrábi

tartományi gyűlésen, a legközelebbi m. országgyűlésre küldendő követek választásánál cselekvőleg, a tartományi gyűlésen egyéni szavazatot követelt. Ez volt a sérelem-gyár munkálatainak első stadiuma. De a fölülidézett pesti gyűlésben fölkelte gr. M. J. és azt hozta föl: hogy ő ismeri bizonyos kétrendbeli folyamodását a turopolyai nemességnek ő felségéhez, mellyben ezek nyíltan megvallják, hogy a tartományi gyűlésben csak „per nuncium“ vesznek részt, s mellyre a hires pesti oppositio indítványozó vezérszónoka azt felelte: „tiszteli — ugymond — a gróf historiai tudományát s annak alaposágát kétségbe nem vonja, sőt vele egyetért, de engedjen meg, ha az applicatióban eltér tőle; itt ugyanis, nem a turopolyaiakról, hanem a horvát- és tótországi nemesekről van szó.“ — Mi ugyan szeretők volna, ha azon pesti gyűlés alkalmaikor bizonyos részről fölhozott volna nevezet szerint az is, miszerint már Rudolfnak 1582-ben a türmezei nemesség jogait megerősítő diplomájában egyenesen ki van mondva: hogy az ő „comes terrestrisük“ (a turopolyai ispán) minden közhelyeken, mind Slavoniában, mind Magyarországon az egész nemes közönséget képviselje; valamint, hogy ha fölhozott volna az is, hogy épen ezek következtében a magyar országgyűlésre meghívó k. levél is, nem a türmezei nemességhez, hanem annak ispánjához van intézve: de elég az, hogy a most idézettek, és az ezeken nyugvó fölebbi nyilatkozat már maga is elégséges az egész képzelt sérelemnek megsemmisítésére; miután Horvát- és

Tótország nemessége teljesen megnyugodott ö felsége leiratában, egyedül a turopolyaiak majoritásától s így a tartományi gyűlésen saját elismerésük után szavazattal nem bíró egyénektől függő Zágrábmegye, s a turopolyai képviselő talált a leiratban sérelmet, és kétszeri óvástételre sem birt a turopolyai ispán Zágrábmegyéből 12 nemesnél többet összeszedni, kik ebeli óvását pártolák, mint azt e tartományi gyűlés folyama tanusítja. És így már bátrak vagyunk itt kérdezni: vajjon miért nem használt a turopolyai ispán ezen óvástételre turopolyai nemességet is?

A memorandumban fölhozott Theresianus rendelet, melly szerint 1759-ben a megyei s más királyi tisztviselőknek megparancsoltatik, miszerint a tartományi gyűlésekben részt vegyenek; valamint szinte a mondott királynőnek abeli rendelete is, mellynél fogva a birtokos nemes urakat*) 100 forint birság büntetés alatt arra szorítja, miszerint a t. gyűlésben részt vegyenek — egyenesen az ellenzék ellen harczol, s a mi fölállított elvünket: hogy a tartományi gyűlések elrendezése királyi jog volt mindig, s most is az; egész a kétségtelenségig fölemeli. Sőt mivel Mária Terézia (kinek joga volt rendelkezni az iránt, ki vegyen és ki ne vegyen részt a t. gyű-

*) A birtokos nemes urak, mint már említettük, Ferdinand alatt is meghivattak (1531) a belovári tartománygyűlésre.

lésekben) a birtoktalan köznemességről szót sem tesz; az épen azt mutatja: hogy ő nem akarta, miszerint az a tartományi gyűlékezésekben részt vegyen; a horvát-bonyodalmaknak főpontja tehát, t. i. az oppositiónak azon állítása: hogy a horvát pórnemességnek a tartományi gyűléseken egyéni eldöntő szavazata van, és hogy ezen szavazati jog tőle elvétetett, sem közjogi szempontból, vagyis a magyar alkotmányból s az abban kifejtett közvetlen szavazati rendszerből, sem pedig a specialis gyakorlatból igazolható teljességgel nem lévén, az oppositiónak ez iránt gyártott sérelmét, egyenesen az általa követni szokott feszültség, zajs botránytaktikai rendszer kifolyásának tekintjük. Ezen ügy rendbehozására nézve a teendőket lapunk 268-dik számában adott főczikkünk végtartalma szerint fogván tervezni.

A' hont i sérelem.

Ismeretes lesz — nem kétljük — nyájas olvasóink előtt amaz igen is az életből merített mese, melly szerint : a gondos pásztor figyelmét sehogy sem tudván kikerülni a farkas, egy vén rókatól olly tanácsot kapott : öltöznék vadászkontósbe, s a hű gondviselőnél beköszöntvén, iparkodnék azt sok szó s szinlett rémülés közt egy száguldozó rettenetes oroszlánnak nyája ellen forralt terveiről értesíteni, aztán pedig ajánlaná meg neki, hogy a közelgő zivataros éjen keresztül, a jószág mellett ő is kész virrasztani s a fölügyelést a pásztorral megosztani. A kár, illy körülmények közt, habár nem azon oldalról jött is, honnan jöni gyanítatott, mégis megtörtént; sőt ép azért, mert a nem gyanított oldalról jött, elmellőzhetlenül meg kelle történnie . . . És mi e mesét fölidézve, távol vagyunk ugyan a benne fölállított szerepeket bármelly személyekre is alkalmazni; azonban nem lehet nem figyelmeztetnünk azon hasonlatosságra, melly e mese összege s eredménye között, és ama panaszos bárgyu s keservteljes politika, t. i. az oppositiónak örökös remegtetésre épített kisszerű s kártékony gra-

vaminalis politikája között létezik. Ezen sérelem-ko-
vácsolás az erőteljes nemzeti testet, haladási erőfe-
szítéseire szolgáló legjobb szívvérétől fosztja meg
nadály gyanánt perczenkint; s a kár nem onnan
ered, hogy sérelem van, mert az tulajdonképen leg-
többször távolról sem létezik, hanem onnan, hogy az
oppositio majd meggyőződésből, majd színlett párt-
taktikából mindenütt a sérelmek ál- s rémalakját
mutogatja föl, és a nemzet erejét olly ellenség
elleni küzdelemben fecsérli, melly csak az ő
agyvelejében létezik, s ez által azon elmellözhet-
len jótékony sulyt, melly országos javításainknál
a kormány közremunkálásában fekszik, mint daczo-
san panaszos gyermek szilajul s pajzánul elveti.
Példája ennek a zalai körlevélben a h-i helyettes
főispán ellen fölhozott sérelem, ezen úgy nevezett
sérelem, mellynek aligha lehet más akármí kigondol-
ható alapja, mint az: hogy általa a törvényalkotás
teréni majoritási rendszernek, — ezen az alkotmá-
nyos haladás, és reform lehetőségét egyedül s kizá-
lag föltételező kelléknek — egy kitünő tehetségek-
kel áldott erélyes híve, egy férfiú t. i., kinek eszmélő
tehetsége előtt a conservativ negatiók pangásaiból a
conservativ cselekvőség üdvös mezejérei átmenetelnek
szükségessége, előbb nyílt föl, mint sok mások előtt;
hogy, mondjuk, ezen férfiú minél inkább elnépszerűt-
lenítessék, s ez által a mérséklett ügynek minél ke-
vesebb szolgálatot tehessen. —

Jól tudja azt az oppositio, hogy a conservativis-

mus csak akkor hathat az alkotmányos életre, s csak akkor viheti törvényhozás útján keresztül az ő elve s szelleme szerint a küszöbön álló reformokat, ha magának állandó s biztos majoritást sikerülend alkotnia; jól tudja tehát azt is, mi kincset bír az ama híveiben, kik elegendő ész és erélyen kívül, bizonyos népszerűségi képességgel is bírnak, olylly képességgel t. i., melly szerint a conservatív elvek s véleményeknek öszpontosítása körül hatályosan működén, az illetőket lelkesíteni s a kitüzött alkotmányos czélok keresztülvitele felé vezetni értik is, akarják is; — s innen a fáradhatlan s szakadatlan megtámadások, mellyeknek ép illy ritka tulajdonu férfi van kitéve, mint a millyent mi a conservatív alkotmányos politikai ügy érdekében, a mi nagyra-becsült barátunkban, a honti helyettes főispánban olylly s olylly méltán tisztelünk. — De ép ezért nem kétljük itt minden ingadozás nélkül kimondani, hogy e férfin tisztá keblét s elvét, minden oppositionalis ármány daczára, okvetlenül s csakhamar méltatni fogja a conservativeknek összes összege, és ha némelylek ezen méltánylással még késni találnának, az még koránsem fogná azt mutatni, hogy az ő elvei, működései s meggyözödései hibásak, hanem legfőlebb is azt, hogy ő az alkotmányos élet kifejlődésének fokjelenését tekintve, náluknál egy évtizeddel előbb járván, egyenesen arra van hivatva, miszerint a constitucionalis élnitudásnak s véleményi eligazodásoknak egyik elszánt s erélyes zászlóhordozója legyen; — egy hivatás, melly bármi igen terhes is a jelenben, a jövőnek elismerését méltán aratandja.

„Hont vármegye főispáni helyettesének hivatalos
 „eljárása ellen súlyos vádak emeltettek, vizsgálatot
 „kérték a panaszolókodók ő felségéhez terjesztett föl-
 „írásukban (?) s azt kívánták, hogy bűnhődjék, ki a
 „részrehajlás nélküli vizsgálat után vétkesnek talál-
 „tatik. Pártoltuk mi is fölírásunk által a panaszolko-
 „dóknak igazságos kérelmét, semmit sem kételkedve,
 „hogy a vizsgálat meg fog rendeltetni, s annak foly-
 „tában szigoru feleletre vonaték mind az, ki törvényt
 „sértett; és Hont-vármegyének megzavart nyugalma
 „ismét helyreálland. De a joggal kért s méltán re-
 „méltt vizsgálat helyett kir. leirat érkezett Hont-
 „vgyéhez, mellyben a vádlott főispáni helyettes je-
 „lentésének folytában annak eljárása helyeseltetik,
 „a panaszolókodóknak fölszólalása pedig szigoruan
 „roszaltatván, azok keményen megrovatnak. Nem
 „csak alkotmányos országban, de még olly közállo-
 „mányban is, hol a kormánynak hatalmát alkotmá-
 „nyos törvények nem korlátolják, a rendnek és igaz-
 „ságnak érdekében mulhatlanul szükséges: hogy mi-
 „dön valaki törvényes jogainak sérelméről pana-
 „szolódik, midön vádat emel a köztisztviselő ellen:
 „hogy az túllépett hivatalos hatalmának korlátin, —
 „a panasz és vád szigoruan megvizsgáltassék. És
 „mégis a magyar kormány határozott Hontmegye
 „főispáni helyettesének ügyében, a vádakat figye-
 „lemre sem méltatva, egyedül a vádlottnak jelenté-
 „sére hivatkozva határozott a panaszolókodók ellen,
 „kik panaszaiknak s vádjaiknak bebizonyíthatására
 „vizsgálat kiküldését várták, azok bővebb meghall-

„gatása nélkül. Ilyen kormányi eljárás nem biztos
 „az alkotmányos szabadsággal párosult rendnek fön-
 „tartására, mert a rendnek csak igazság lehet biztos
 „alapja, az igazság pedig azt kívánja, hogy a főbb
 „hatalom egyiránt méltányos legyen panaszolkodó
 „és panaszlott ellen, s részrehajlatlan eljárásának
 „szigoruságát politikai tekinteteknek soha föl ne áldoz-
 „za. Meg vagyunk győződve, hogy a kormány mél-
 „tóságát és a kormányi tisztviselők tekintélyét sem-
 „mi annyira nem csökkentené, mint ha a kormány
 „önmaga palástolná tisztviselőinek hibáit; s a vá-
 „dakot, mik azok ellen emeltetnek, vagy figyelem
 „nélkül mellőzné, vagy kímélő kedvezéssel mente-
 „gelné, sőt védené. Mert akkor mind azon keserűség,
 „melly a panaszlott tisztviselők hibás cselekvéseiből
 „származik, az összes kormányra megy által. A
 „mesterséggel ápolt s az erőszakkal föntartott tekin-
 „tély szellemi gyengeségnek jele mindenkor, s
 „ugyanazért biztos és állandó soha sem lehet.“ Így
 szól a zalai körlevél a honti ügyekre nézve.

Ezen speciosus szerkezet csaknem minden tété-
 lében egy kiállhatlan subreptio, obreptio, fallacia s
 sophisma, melly csak oda van számítva, hogy az
 előadás végén levő közizagságok (loci communes)
 magára a honti dologra átvitessenek, holott ezek ma-
 gokban állva igazak ugyan, hontra azonban nem al-
 kalmazhatók. Ugyanis: miért nem magyarázza ki
 magát bővebben a zalai levél, midőn azt mondja,
 hogy a honti főispáni helyettes ellen súlyos vádak

emeltettek? Itt meg kellene mindenek előtt mondani : ki által emeltettek ? és mik azok a vádak ? ezen reservatával teljes előadásból — hozzá gondolva még a zalai kitünőség eddigi infallibilitásának nimbuszát — azt vélhetné az olvasó, hogy vagy Hont vgye közönsége, vagy legalább egyesek magánügyben emeltek a főispáni helyettes ellen vádakát ; azt vélhetné : hogy a súlyos vádak alatt erkölestelen cselekvések, hivatalbeli visszaélések, egyeseken vagy az egész megyén elkövetett jogtiprás értetik ! És ez mind nem igaz ! mert Hont vmgye, mint megyei közönség, sohasem panaszkodott főispáni helyettese ellen, sőt köszönetet szavazott mind azok iránt, mikkel a névtelen töredék ellene föllépett ; mint ezt az 1846. jan. 7-ki közgyűléséből szétküldött körleveléhez mellékelte augusztus 11-én kelt megyei végzésből bőségesen megolvashatták Zala megyének rendei. És ha valóban volt volna is sérelem abban, miről a névtelen töredék panaszkodott, miután Hontnak rendei azt az ellenzék általi inítiatívára még azon gyűlésen, több órai vitatkozás tárgyává tették, és úgy a szólók mint a szavazók többsége által a megye factumává fogadták : az már többé a főispáni helyettes ellen semmi esetre sem formáltathatik. — Itt bizonyos egyénnek, kik magukat megnevezni sem merték s összesen 11-en voltak néhány kortesen kívül, így tehát egy megyei fractio ezt mondá : hogy ők a megyei közönség ; a valóságos megyei közönség pedig *) már három egymásutáni közgyűlésen át azt

*) Jelenleg már két év óta nem csak azt mondja, hogy azok nem a megyei közönség, de mint hamis levelek koholói, s a megye nevét

mondja : hogy azok nem a megyei közönség. Ez most már befejezett ténynyé vált dolog. Haszontalan itt minden pletyka s czivódás. Ha a megyék önmaguk nem képesek constatirozni azt, a mik ök, s azt, hogy azoknak részletes fractioja nem a megye : akkor a megyék authonomiája meghalt. Itt az egész vila arra megy ki, valjon a megye megnyugodott-e azon, hogy a főispáni helyettes a gyűlést egy nappal elhalasztotta? Ha igen : akkor Deák tuteláját olly kevéssé fogadhatja el arra nézve, hogy megnyugvásából sérelem gyártassék, mint el nem fogadhatja Pestét s Zaláét, és ezt ismét olly kevéssé fogadhatja el, mint el nem fogadhatná Pest, ha Hont sérelmet látna abban, hogy a mondott Pest a mult augustusi közgyűlésben elnézte, miszerint főispáni helyettese az ülést elosztatá.

De egyesek sem panaszkodtak : mert akkor azoknak becsületes nevüket kelle a panasz alá írniok ; igen,

törvenytelenül bitorlókat közkereset alá vette. Ez által — valamint azzal is, hogy két év óta folytonos read, erélyes kormányzás, és ez által eszközlött csendes gyűlések tartatnak — mutatta meg Hont vgye, hogy királyi biztosra szüksége nem volt, hogy önhatalmával intézkedhetett, de intézkedett is. És hogy ezt nem valami méltatlan erőszakoskodással — mert a többség is méltatlankodhatik — de törvényes és méltányos modorral cselekedte, világosan mutatja az : hogy azóta a legerélyesebb ellenzék tagjai, egyenkint és folytonosan közelitének, úgy hogy, habár a politikai ellenvélemények fön llanak, a percznyi fölhevülés okozta ellenségeskedésnek már nyomai is alig látszanak. — Valóban alig van eset, hogy az ártatlanság olly fényes és állandó diadalt vívott volna ki magának, mint a honti főispáni helyettes ez ügyben! S így kérdjük: nem reszelli-e — legalább a consequenti — az a 9 megye, melly a honti sérelmet pertolása alá vette? —

de ezt nem tették, sőt Hont vgye közönségének nevével bitorolva, s akkint hamis leveleket koholva, anonymus delátorokká váltak, miről Hont vármegye az említett január 7iki közgyűlésen hozott végzése által azt mondja: „hogy azon vádak nem egyebek, mint hivatalvágy-szülte boszúból keletkezett rágalom,“ a felírás alakjára nézve pedig, hogy „törvénytelen gyülekezetből kelt hamis levelek.“ Illyen névtelen, hamis levélkoholók által tett vádakra, — mellyek ha valódiak lennének is, nem a helyettest, de a megyét érdeklik, és mellyek nem egyedül a főispáni helyettes hivatalos jelentésével, de a megyének szokott hivatalos úton fölküldött s meghitelesített jegyzőkönyveivel is megczáfolva voltak; illy világosan hamis névtelen föladásra hogy ő felsége vizsgáló királyi biztosságot rendeljen, csak az kívánhatja, kinek a practicus kormányzásról már csak sejtelve sincs; vagy ki felebarátjának politikai pályáját konokul megsemmisíteni, kormányzói állását compromittálni törekszik azért, hogy a politikai ellenvéleményűek serege egy hatalmas harcossal kevesedvén, ohajtott győzelmét könnyebben vívhassa ki.

Még inkább kitűnik az ártani való szándok abban a reservátában, miszerint a súlyos vádak zalai auctoritással említettnek meg a nélkül, hogy elősoroltatnának. Hiszen a névtelen panaszolkodók magok sem emelnek vádat másról, mint hogy 1ször a mult tisztépítőszék egy olly nemesi összeírás mellett tartatott, mellyet ők jónak nem tartanak; — 2szor hogy a főispáni helyettes, testvérbátyjának neve alatt az

egyik párt feje volt ; — 3szor, hogy az augustus 11-kére rendelt közgyűlést más napra halasztotta ; — 4szer, hogy katonai hatalmat használt augustus 12-én a gyűlés alatt. — Ebből állanak a névtelenek által fölterjesztett vádak, mellyeket súlyossá csak a zalai auctoritás tehet, vak követői előtt ; de minden gondolkodni tudó embernél, — ki t. i. nem csak a névtelen töredék leveleit, de Hont megyének e tárgyban szétküldött törvényes körlevelét, és az abban fülhíva levő adatokat is megolvassa, — tökéletes semmiségre sülyednek : mert azon adatokból megtudandja az elsöre nézve : hogy a nemesi összeírás a főispáni helyettes távollétében rendeltetvén, annak készítésében semmi részt sem vön, és hogy az imígy elkészült összeírásnak meghitelesítésére, különösen az 1845. évi april 14kén tartott közgyűlés volt rendelve, (hol ismét jelen nem volt a főispáni helyettes) melly napon azonban az ellenzék kisebbségben lévén, minthogy az összeírás meghitelesítésének saját érdekébeni keresztülvitelét nem akadályoztathatta, verekedést kezdett ; és ez olly botrányossá vált, hogy az akkori első alispán Baloghy Imre mint elnök a gyűlést minden eredmény nélkül elosztatni kénytelen vala. Az ellenzék ez által azt hitte, hogy mivel a tiszt-épitőszék april 24kére már ki vala tűzve, a nemesi lajstromok pedig még meghitelesítve nem voltak, a restauratio szükségkép el fog halasztatni : ezt pedig azért hitte s reménylette, mert nyilvános kisebbségben volt ; — azonban a főispáni helyettes, mielőtt a restauratiót megkezdette volna, a készen levő ne-

mesi lajstromokat meghitelesítettvén, a tisztépítésnek semmi utjában nem állott; mit a kisebbségben levő ellenzék látván, seregestől elment, s történt: hogy a másik rész két óra alatt kiválasztotta tisztviselőit. Mindezek hiteles jegyzőkönyvbe foglalva szokott uton, t. i. a Helytartótanács utján ő felsége tudomására jutottak, és mint mindenben törvényes eljárás, helyeseltettek is; — illy körülmények között tehát mi szükség lett volna valjon a vizsgálódó kir. biztosra? Ha illy állapotokra is kir. biztosok kívántatnának, ugy minden restauratio után minden minoritás fogná azokat követelni, s a kir. biztosságoknak, — mellyektől eddig annyira féltünk s kiküldetésöket roppant sérelemnek tartottuk, s mellyek egyébiránt még olly sok költségbe is kerülnek — soha vége hossza nem lenne.

A másodikra: hogy a főispáni helyettes testvérbátyja neve alatt egyik párt feje lett volna, csak állítatik, de nem bizonyítatik. Már csak az, miszerint a vádolók állítása szerint is bátyja neve alatt mondatik, hogy működött, világosan bizonyítja, hogy rokon- és ellenszenvének ollyan jelicit — mellyeket roszalni lehetne — nem adta. Ő minden embert pártkülönbség nélkül candidált, és ez által részrehajlatlanságát s méltányosságát fényesen tanusítja. S legyünk itt őszinték s valljuk meg egymásnak: miszerint ha a főispáni helyettesnek conservativ sympathiái lehettek is, (mi, míg ember ember lesz, egy vagy más oldalt tekintve, máskint lenni soha sem fog), ha azonban azoknak

folytában ellene részrehajlási adatok föl nem hozathatnak, akkor az egész földadás és fecsegés csak pusztá gyanusítássá s rágalommá súlyed.

A 3ik és 4ik vádra elég ismételni, hogy ugy az augustus 11ki gyűlés elhalasztásáért, mint az augustus 12kén kiállított katonaságért Hont vgye rendei köszönetet szavaztak : mert meggyőződtek, hogy azon előzmények után, mellyek az említett april 14kényi véres jelenetek által történtek, az ugyanazon vezérek alatt egyedül az ellenzék részéről becsődített, leitatott, s kövekkel, botokkal fölfegyverkezett szegény nemesekkel azon nap, — midőn sem katonaság, sem más polgári biztosság helyben kapható nem volt — a személyes bátorság veszélyeztetése s a tanácskozások méltóságának szentségtelenítése nélkül gyűlést tartani nem lehetett. Azért az egész tisztviselőség (egyét sem véve ki) a rendek nagyobb részével kérte a főispáni helyettest az ülés elhalasztására és a katonaság kirendelésére. És hogy ezt nem a kisebb szám, de a megyének többsége kívánta, és így a helyettes egyenesen annak kívánságát teljesítette, világos abból : mert másnap a megye a főispáni helyettes ebbeli intézkedését megköszönte. Meg vagyunk győződve, ha a főispáni helyettes azon megkérésnek nem engedett vala, s az azon nap megtartandott gyűlésben botrányos vérjelenetek, vagy épen öldöklések történtek volna : a zalai levélben most, s pedig méltán, azon panaszt olvasnók, hogy illy előzmények mellett a botrányra s szerencsétlenségre vét-

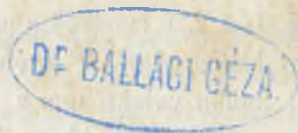
kes alkalom nyujtatott. Meg vagyunk győződve, ha a főispáni helyettes másnap katonaságot nem rendel, s a közel 400ra menő conservatív rész a 180at alig haladó ellenzékét kegyetlenül elveri: a zalai levél indítványozója lett volna az első, ki a főispáni helyettes megbocsáthatlan hanyagságát szokott hatalmas szavával megtámadta s abból sérelmet formulázott volna. Mind ezekből tehát világos, hogy a fölhozott 3-ik és 4-ik ponti vád helytelen, s annak helytelensége a kormány előtt nem egyedül a főispáni helyettes hivatalos jelentéséből, de a megye meghitelesített jegyzőkönyveiből is annyira világos vala, miszerint a királyi biztos kinevezése fölösleg lett, sőt a megye authonomiájának nyilvános megsértésével történt volna; és hogy a kormány törvényesebben és szelídebben nem cselekedhetett, mint midőn a névtelen töredék törvényes, külső formákkal el nem látott iratát mellőzve, sőt azt meg sem említve a megyében (nem mint a zalai levél igen helytelenül állítja, a panaszkodókat) de a gyűlésen 6 napon keresztül rakonczátlankodókat, kik a gyűlés folyamatát szünteleni indítványozással és örökös beszédekkel a nagy többség ellenére tökéletesen lehetetleníték, — szigoruan megróvta s a megye önkormányzási jogát tisztelve, oda utasítja a rendeket, hogy ezen szabadosságot minden törvényes módokkal akadályozni el ne mulasszák.

E szerint minden vád tökéletesen elenyésztetvén, minden arra épített beszédek, és a már megemlített communis locusok, ugymint „hogy az igazságnak és

rendnek érdekében áll, miszerint minden panasz megvizsgáltassék,“ — „a rendnek csak igazság lehet alapja“ — „a kormány tekintélyét semmi sem csökkentheti jobban, mint ha a tisztviselők hibái palástoltatnak!“ — „a mesterséggel ápolt tekintély szellemi gyengeségnek jele, azért biztos és állandó nem lehet!“ mind azon communis locusok mondók, Hontra nézve egészen üres, semmit sem jelentő nagy szavak, melyeket nem devalválni, de mint a fölfogott tárgyra egyáltalában nem alkalmazhatókat, semmiknek tartani szükséges.

És már most nem ugyan a kormányra nézve, mert az sokkal magasabban áll, mintsem hogy a zalai tekintély illy izgatós égető fullánkjai róla vissza ne pattanjanak — de a váddal terhelt főispáni helyettesre nézve kérjük: van-e bár egy csep lovagiasság, csak egy szikra méltányosság, de sőt legkisebb felebaráti szeretet abban, midőn egy köztisztviselő, — kinek magán élete, politikai pályája s buzgó hivataloskodása homály nélkül áll a hazában, — a legsúlyosabb vádakkal gyanúsítatik; gyanúsítatik pedig bizonyos zalai auctoritás által, mellynek nincs, nem lehet más célja, mint igénytelen egyéniségét úgy állítani ki a könnyen hívők serege előtt, s hivatalos működését olly világba helyeztetni, mellynek következtében a gyanu mirigye sok, különben hozzá hajlandó embernek kebléhez jutván, az egyéni állás és becsület, könyörületlenül a pártérdekeknek hozatik áldozatul! . . . hová sülydedt itt valjon D. F.-nek éppen ezen körlevélben osten-

tált elve, hogy t. i. „a rendnek s politikának csak az igazság lehet biztos alapja!“ Igen: a bűnök legnagyobbika az, midőn valaki nem a megtörtént tényekkel, de — vajha nemesebb czélokra alkalmazandó — tekintélyével eszközli, hogy egy magában semmi nyomosságu, s az elfogulatlan ember előtt első pillanatra csupán pártérdekszülte esemény, 52 megyéhez intézett körlevélben mint súlyos előleges sérelem kiáltatik ki, s több évre terjedő helyhatósági, sőt országgyűlési viták gerjesztetnek egy ártatlan polgár személye ellen, ki — legtöbb esetben maga jelen nem lehetvén — védelem nélküli bántalmaknak irgalomtalanul tétetik ki! — Az illy bánásmódtól távol van az egyenes-lelkűség tiszta ösvénye, távol a béke malasztja, sőt távol az emberi szeretet angyala! Ez erkölcsi gyilkosság!!!

TARTALOM.

Deák Ferencz és a zalai körlevél hat cikkben.	Lap.
I és II. cikk általános taglatat a zalai körlevél és az ellen- zék sérelmeinek szerkezete, hangulata s indítója ellen	1—19
III. cikk a „részek“ ügye	20
IV. „ „ „	33
V. „ „ „	41
VI. „ „ „	52
Erdély és a kapcsoló részek öt cikkben	
I.	60
II.	68
III.	80
IV.	90
V.	99
Deák és a zalai körlevél. Horvátügy öt cikkben.	
I.	112
II.	121
III.	131
IV.	143
V.	153
A honti sérelem	162

